

Za konec tedna

Sobotna priloga Delo

Iz vsebine:

FRANCE SEUNIG
POTA K REŠITVI PROBLEMOV
Foglavje iz elektro gospodarstva

LOJZE KANTE
MOST ZBLIŽEVANJA
Jubilej v Gorici

VIKTOR SIREC
POMANJKLIVOSTI IN NEVSEČNOSTI
Beogradska panorama

ANDREJ NOVAK
MULAJ HASAN II.
Portret tedna

DUSAN DOLINAR
"OPERACIJA RESNICA"
NA PRELOMNICI
Francoska (in ne samo francoska) reforma

BOZIDAR PAHOR
MENJAVA STRAZE
Dogajanje v Gani

JANEZ STANIC
"MOLČEČA CERKEV"
KI NE MOLCI
Ali bo papež obiskal Poljsko?

IVAN FRANKO
GVERILSKA VOJNA V ZAMISLIH IN NAČRTIH VELIKIH SIL
Vojaško-politični komentar

JOZE SNOJ
ESTETICISTIČNA NIRVANA
V koprski galeriji

ALEKSANDER BASSIN
DRAGICA ČADEZ-LAPAJNE
Naši sodobni slikarji in kiparji

BOZIDAR BORKO
TROYATOV "PUŠKIN"
Najdaljša in najbolj izrpana študija

TAMARA VARACHA
HAIR
Nenavaden spektakel

ATIF PURIVATRA
MUSLIMANI VČERAJ IN DANES
Zgodovinski in kulturni temelji nacionalne neodvisnosti

DR. ANDREJ KOČLIJAN
RAK NOŽNICE IN ZUNANJEGA SPOLOVILA
Bolje, da obiščete zdravnika danes kot jutri

FRANCEK SAJE
V VRHOVIH BELOGARDISTIČNEGA NARODNEGA IZDAJSTVA

IVAN BRATKO
JAPONSKA GRE MOLČE SVOJO POT
Višji s potovanja

MITJA JERMOL
OSEMDESET TON GRAHA NA DAN

Naši študenti delajo na Švedskem

VLADIMIR KAVČIČ
ZRTVE
Odlozek iz romana

Majhna in razdrobljena posest

Kako premagati njene pomanjkljivosti - Slovensko javno mnenje o problemih kmetov in razvoju kmetijstva

Majhna in razdrobljena kmečka posestva vedno bolj očitno prihajajo v nasprotje z razvojem moderne tehnologije, ki - podobno kot v industriji - tudi v kmetijstvu terja proizvodnjo v velikem obsegu. Proizvodnja "na veliko" se neposredno povezuje s proizvodnjo o mehanizaciji in specializaciji, z vključevanjem v mednarodno tržišče, z industrijsko predelavo velikih količin kmetijskih pridelkov in sploh predstavlja značilnost visoko razvitega kmetijstva.

Gre za splošno smer razvoja, ki se - tako ali drugače - prebija in uveljavlja v vseh državah, ne glede na to, ali so socialistične ali kapitalistične. Tako realne oblike, kot so podružljanje ali podružljanje zemlje, prostovoljna in prisilna kolektivizacija, združništvo in kooperacija z združnimi ter kombinati ipd., prav tako kot postopna premoženjska diferenciacija, propadanje manjših in revnejših kmetij kot podlaga za povečanje velikih, izkoriščanje malih kmetov in kmečkega proletariata s strani kapitalističnih veleposestnikov - vse to so oblike spreminjanja posestne strukture, ki ima eno splošno značilnost - tj. povečevanje velikosti zemljišča kmetijskih gospodarstev.

Kljub tej skupni značilnosti pa se posamezne države bistveno razločujejo med seboj glede na to, kako daleč so se prišle po poti spreminjanja posestne strukture in njenega prilagajanja ostroga usklajevanja z zahtevami moderne tehnologije. Sovjetska zveza je s kolektivizacijo in podružljanjem revolucionarno odpravila drobnolastniško kmetijsko proizvodnjo. Na drugi strani je primer ZDA, ki so po logiki razvoja kapitalističnega gospodarstva prišle do velikih kmetijskih gospodarstev.

Na pol poti

Pri vsem tem pa se seveda sproča vprašanje, kakšno je stanje, kakšne so alternativne možnosti in dolgoročne perspektive spreminjanja posestne strukture pri nas v Jugoslaviji. Ne moremo reči, da je to novo vprašanje. Nasprotno, saj je ravno sprememba posestne strukture bila ena izmed osrednjih točk revolucionarnega programa in je že več kot dvajset let predmet spora in iskanja uspehov in neuspehov.

Značilno za našo državo pa je, da je ostala na pol poti. Po eni strani smo odstopili od vzorov, ki smo jih zlasti prva leta po revoluciji iskali v Sovjetski zvezi. V primerjavi s Sovjetsko zvezo, Češkoslovaško ali s Bolgarijo torej pri nas nismo ostvarili prvotnega programa kolektivizacije oziroma podružljanja kmetijskega zemljišča.

Po drugi strani pa je vendarle socialistična družba tudi na podeželju in v kmetijstvu takoj začela odpravljati socialne in ekonomske neenakosti in lastniške osnove izkoriščanja med ljudmi. S tem pa se je odpovedala kapitalistični akumulaciji kapitala oziroma premoženjski diferenciaciji kot načinu prevladovanja drobnolastniške proizvodnje. Odpravljanje neenakosti na podeželju pa je celo povečalo razdrobljenost zemljiške posesti.

Usmerjanje kmetijstva se niti ni opiralo neposredno na interese kmetov (le-te smo pogosto kar na splošno istovetili s vsem, kar je zaostalo in nazadnjaško, kar je proti napredni in socialistični, niti ni dosledno vzdržalo v spopadu s njimi. Sedanje stanje je torej rezultat nerazrešene in - bolj ali manj izrazito - trajno prisotne konfliktno situacije. Gre za kompromis, ki nikogar ne zadovoljuje. Ohranjanje drobnolastniške strukture zemlja in preprečevanje uvažanja velikih strojev in različnih znanstvenih odkritij. Hkrati pa dogmatiko vstrajevanje na določenih formulah in modelih preprečuje celo tisto minimalno mehanizacijo, za katero se že več kot deset let potegujejo individualni kmetijski proizvajalci. Malo manj kot polovica prebivalstva Jugoslavije torej neposredno (drugi pa posredno) s svojimi žulji in napori plačuje ceno protislovnega položaja. Velikih strojev ni mogoče množično uvajati zaradi majhne in razdrobljene

ne posesti, ki se še nadalje vstrajno zadržuje; majhnih strojev osir, mehanizacije pa individualne kmetijske proizvajalce, kakršni sedaj prevladujejo, pa jugoslovanska industrija ne proizvaja, medtem ko jo (mehanizacijo) je država še do pred kratkim celo zavirala in omejevala (uvoz idr.)

Zakaj se kooperacija bolj ne razvije?

Kakšen je izhod iz teh protislovij? Na tem mestu nas predvsem zanima, kaj ljudje v Sloveniji mislijo o teh vprašanih. Kako premagati stagnacijo v spreminjanju zemljiške posesti v času, ko celo zahodnoevropske kapitalistične države že razvijajo velikopotezne in vsestranske prečiščne programe za odpravo ostroga zmanjšanje števila majhnih kmetijskih posestev. Ali je treba pospešiti proces podružljanja zemlje? Če da, - ah, je potem treba omejevati mehanizacijo individualnih kmetijskih gospodarstev? Ali lahko njihova kooperacija z združbo reši problem?

Vzemimo najprej kar zadnje vprašanje. Statistični podatki kažejo, da tudi kooperacija zadnja leta v glavnem stagnira. Potemtakem pa tudi ne more igrati pomembne vloge kot oblika pospešenega spreminjanja posestne strukture. Zato je treba najprej preučiti, kdaj zavira razvoj kooperacije.

V anketi o javnem mnenju je 2400 anketirancev vseh slojev oziroma poklicev iz več kot dvesto krajev Slovenije na vprašanje - »Kaj so po vašem mnenju poglavitni vzroki, zaradi katerih se kooperacija med kmeti in združbami bolj ne razvije?« - odgovorili takole (razporejeno glede na odstotek anketirancev, ki se strinjajo s posameznimi mnenji):

1 - ker so kmetje osamljeni	6,8
2 - ker širša družbena skupnost oziroma organi ne zagotavljajo potrebne pomoči (kreditni ipd.)	18,2
3 - kmetje nimajo dovolj besede pri vodenju združ in določanju združne politike	17,2
4 - združba ne zagotovi stalne cene pri odkupu, ne prevzame rizika	31,3
5 - združba ne gleda na interese kmetov, temveč predvsem na dobiček in trgovanje, marže so previsoke	44,3
6 - združba slabo posluša, je neaktivna in nima strokovnjakov	11,1
7 - ker združba nima modernih strojev, skladišč in ne dovolj finančnih sredstev	6,7
8 - ker kmetov ne spodbujajo in usposablajo (izobražujejo) za kooperacijo	12,2
9 - ker imajo kmetje premajhna in preveč razdrobljena posestva	11,5
x - kaj drugega	1,6
y - glede kooperacije je vse v redu	1,5
y - ne poznam razmer, ne vem, brez odgovora	14,2

Kooperacija med kmeti in združbo - v principu - lahko bistveno pripomore k zmanjšanju omejitvev in pomanjkljivosti, ki izhajajo iz majhne in razdrobljene posesti. Vendar pa se sama kooperacija ne razširi, ker združba ne gleda dovolj na

IVAN DVORSAK: RUSENJE

interese kmetov in jim ne zagotavlja stalnih cen pri odkupu ne prevzema tistih in sploh je precej odkupna od kmetov. Ta odkupnost pa je v nemajhnih meri posledica politike, ki istovrsti zasebnega kmetu z vsim nasadnjaskim. Čim večje je torej nasajanje do kmetov, tem manjše so možnosti, da bi kooperacija igrala pomembnejšo vlogo v spreminjanju posestne strukture.

O kupovanju malih kmetijskih strojev

Neposredno s tem pa se povezuje vprašanje mehanizacije. Če bi bila namreč kooperacija v polni meri razvita, potem bi se večji del mehanizacije lahko osredotočil v večjih organizacijskih enotah (združbah, kombinatih ipd.). V stanju, kakršno je, pa je seveda razumljivo, da si kmetje od vseh izboljšav na svoji kmetiji najbolj želijo ravno nabaviti nove stroje. Razen te-

ga pa sploh večina Slovencev meni, naj družba kmetu podpira v tej težnji za mehanizacijo. To je razvidno iz odgovorov na naslednje vprašanje: »Kaj menite glede možnosti kmetov za kupovanje malih kmetijskih strojev. Ali naj:«

1 - država to preprečuje s carinami in drugimi omejitvami	3,3
2 - naj te omejitve sprostijo in s tem dopustijo kmetu, da si sam pomaga	29,7
3 - naj družba (občina, kmetijske organizacije, banke ipd.) kmetu podpira v težnji za mehanizacijo s posojili, popusti ipd.	63,5
4 - kaj drugega	0,6
5 - ne vem, brez odgovora	2,9

Več mehanizacije v kmetijstvu nujno že samo po sebi sprošča delovno moč in jo spodbuja, da preide v druge bolj produktivne dejavnosti. S tem se sicer lahko prehodno odkupi zasebni kmetijski sektor; vendar pa je ravno napredke oziroma uvajanje mehanizacije - podobno kot je Lenin govoril o elektrifikaciji - zagotovilo takšnega razvoja v kmetijstvu, ki bo presegle meje drobnolastniške in konec koncev tudi privatne kapitalistične proizvodnje. Stagnacija kooperantskih odnosov hkrati s preprečevanjem zasebnikom, da bi se mehanizirali, pa lahko privede naše kmetijstvo samo v krizo.

Če pa se individualna kmetijska gospodarstva mehanizirajo, potem se seveda s tem tudi povečuje njihova zmogljivost za obdelovanje večjih površin zemljišča, ne da bi pri tem zaposlovala več ljudi (oziroma sploh delovno moč, razen članov lastne družine). V ZDA lahko štiri družine z uporabo modernih strojev obdelajo tudi do desetkrat večje površine zemlje, kot pa je tista, ki jo določa naš zemljiški maksimum.

Komu zemljo?

Podlaga za določitev zemljiškega maksimuma očitno ni bila gospodarska potreba; prej je šlo za to, da se utrdi zavora, ki bo onemogočila veliko premoženjsko neenakost in izkoriščanje. Možnosti izkoriščanja pa niso določene samo glede na različne velikosti zemljiške posesti, temveč so še številne druge okoliščine, ki so lahko še večje delce in možnosti tistih, ki delajo v kmetijstvu, da dobijo drugo zaposlitev. Odvisnost kmetijskega delavca od lastnika zemlje je torej v določenih gospodarskih razmerah lahko povsem srešljiva.

Če so bo v prihodnjih letih ostvarila težnja, ki jo izražajo kmetje glede mehanizacije, bo torej s tem prišlo do novega osiromaševanja in posledično do razdrobljenosti, popolnolastni delovni sredstvi in nespremenjeno posestno strukturo.

Is anketi o javnem mnenju smo v sveti s tem dobili odgovore Slovencev na tole vprašanje:

Kmetijska proizvodnja se v sodnjem času vse bolj mehanizira, kmečka posestva pa še vedno ostajajo majhna in razdrobljena. Kaj bi bilo po vašem mnenju v zvezi s tem treba storiti?

1 - čim več zemlje naj pride iz rok privatnikov in družbeno lastnino	4,2
2 - privatna posest naj ostane omejena na 10 ha obdelovalne zemlje, bolj pa je treba razviti različne oblike kooperacije med kmeti in združbami, kombinati ipd.	37,2
3 - odpraviti omejitve privatne posesti na 10 ha obdelovalne zemlje (agromaksimum) in dovoliti kmetu, da odkupi toliko zemlje, kolikor je lahko obdeluje s svojo družino	51,8
4 - drugo	1,7
5 - ne vem, brez odgovora	5,9

Dvoje torej izstopa: po eni strani težnja, da bi po potrebi povečali zemljiški maksimum; po drugi strani pa prepričanje, da je treba bolj razvijati različne oblike kooperacije. Seveda javno mnenje ni vedno najboljše sodnik o tem, kaj je npr. gospodarsko najboljša odločitev. Vendar pa ravno v zvezi s kmetijstvom dostikrat sploh nimamo opravka s čistimi ekonomskimi kriteriji. Vpletajo se bodisi razne tradicionalne in že preživle vrednote, prav tako kot tudi številni ideološki in politični vzroki. Zato je bolj kot na katerem koli drugem področju ravno tu potrebna kompleksna analiza s vseh vidikov. Eden od teh vidikov pa je mnenje ljudi, ki so si ga ustvarili na podlagi lastnega življenjskega izkustva.

Dedovanje

Ne nazadnje sodi v obravnavani sklop vprašanj tudi sistem dedovanja zemlje. Tudi pri tem prihajajo v navskrajnje različne vrednote. Dosednja uveljavitev enakosti med moškimi in ženskimi je prišla v nasprotje s preteklo prakso dedovanja, ki pa ni dopuščala delitve posestva med brate in sestre. Namesto prakse, da je posestvo podedoval npr. najstarejši sin, je novo socialistično pravo uvedlo enakost pravic za vse. S tem pa je bila podana podlaga za uspešno drobitvev posestne strukture. Neupoštevanje specifičnih gospodarskih okoliščin terja (pre)visoko ceno. O tem nam potrjujejo tudi odgovori na naslednje vprašanje:

Zasebna kmečka posestva so zelo majhna in razdrobljena. Zato nekateri predlagajo, da bi skupščina sprejela zakon, ki bi določal, da se posestvo ob dedovanju ne sme razdeliti in ga lahko podeduje le en dedič. Ali bi se vi s takim predlogom strinjali ali ne?

1 - se strinjam	55,9
2 - se strinjam, vendar le pod določenimi pogoji	35,3
3 - se ne strinjam	15,5
4 - nimam mnenja, brez odgovora	3,3

Velika večina vprašanih se torej strinja (pod določenimi pogoji), da bi bilo treba to vprašanje pravno drugače urediti, kot pa je sedanje stanje. S tem bi lahko razmeroma hitro vplivali na posestno strukturo in vsaj delno sestavili njeno nadaljnjo drobitvev.

DR. ZDRAVKO MLJNAR

„Ključni federalizma“

Kritizirati zvezo, zvezno upravo, zvezni izvršni svet in druge organe za centre ni prav nič več pogumno pa tudi ne dokaz naprednosti, kakor je minuli teden delal predsednik ZIS Mitja Ribič. Kritika mora namreč biti ustvarjalna. Dejstvo, da je kakor tri, štiri leta kritika zvezne vlade težavila iz različnih okolij, da je bila dobroamerana, pa neutemeljena in vsakršna, je večkrat sprožilo resne razprave, toda pristojni organi so najpogosteje na nerazume, neutemeljene in skritičarske kritike molčali. Bilo je, kakor da bi ne vedeli, kateri organ v ZIS ali katere službe in katera oseba je pristojna, da bi o pravem času, ne da bi čakali, da bi snov sastarala in postala neaktiva, ali gonoril na kritiko, nekaj potrdi, ali zanika. Morda tudi to dokazuje, da kritiziranje zvezne vlade ni bil nikakršen pogum, bilo bi celo nenavadno, če bi se take pogoste kritike več ne pojavljale.

V tem času oblike razprav o političnem položaju, poteh in strankah poteh reforme, kaže, da smo na štiri za snovile doseglji soglasja, da je ena izmed najpomembnejših stvari za uspešno delovanje našega federalizma resnejša kadrovska okrepitev služb zveznega centra, služb, ki so nastale na temelju zakonoma in sklepov predstavniških organov. Minuli teden je v razpravi o zveznem proračunu v dveh skupščinskih odborih poslanec Marko Orlandić skrajno izkličnil. Do skrajnih meja je treba zaostriti vprašanje porabe sredstev iz zveznega proračuna. Treba je pogledati, kako organi, ki štirito od proračunskih sredstev, opravljajo svoje dolžnosti, zakaj na vrhovnih sodiščih in drugod se kopijo nerazrešene zadeve. Med tem pa nekateri organi ZIS, kakor je zvezi sekretariat za gospodarstvo, nimajo niti po enega ali po dva strokovnjaka, ki bi se ukvarjali s problematiko prometa ali drugih področij. Član ZIS Blagoje Popov je minuli teden izjavil v skupščini, da se bo zvezni sekretariat za gospodarstvo reorganiziral. Upamo tudi, da v prihodnjem obdobju ne bo malce smešnih razprav v odborih zvezne skupščine, kakršna je bila takrat, ko je na primer svetovalec sekretariata za gospodarstvo navajal nekatere podatke o številu zasebnih obrtnikov, podatki predskavnik sveta za obrtništvo zvezne gospodarske zbornice pa so bili docela drugačni.

Mnoga spoznanja so sprožila akcija za modernizacijo zveznih služb in premostitev nekakšne odreenosti in državnosvetniške uradniške mentalitete. Tedaj je skupščina sprejela zakon o sprejemu pripravnikov v organe zvezne uprave, ki je podoben prejšnjemu splošnemu zakonu o pripravnikih. To je treba upoštevati, ker se niso opravičilo z smoto, da pripravniški zakoni ne bodo učinkoviti, kakor so pričakovali, pa tudi da ne morejo izboljšati kadrovske strukture organov v zvezi. Treba se je oteviti formalno-zakonske slobode o natečajih. Tudi s natečajni tega problema ni mogoče razplesti, sajke utegne se zgoditi, da se bo za kako strokovno-

operativno mesto prijavilo tisoč kandidatov, vendar ne bo nihče ustrezal ali pa se ne bo prijavił skoraj nihče zaradi sorazmerno nizkih osebnih dohodkov. Če se približujemo spoznanju, da je treba te strokovne službe zavezati, morda celo brez formalnih natečajev, usposabljati, se moramo zavedati, da problem kadrovske osvežitve zvezne administracije ni samo stvar predstavnih organov (zvezne skupščine) in ZIS, temveč tudi vseh organov v republikah. Tako bi se izognili pojavu, da najboljši strokovnjaki raje delajo v republikah kot pa v zvezni skupščini. Nič več se ne bi zgodilo tako kot takrat, ko je predsednik zvezne skupščine Milentije Popović na primer izjavil, kako je moral zapovsrti in celo prosti nekatere ljudi, da bi ostali v oddelkih zvezne administracije. Tudi ti ljudje čakaajo na prvo priložnost, da bi šli v gospodarstvo ali kam drugam, kjer bi prejimali dvakrat večje osebne dohodke. Ta tema je kot nekakšen ključ za bolj uspešno deteovanje federalizma. Ker se je precej razmahnila, kaže, da je veliko bolj pomembna, kot mislimo. Namesto nepriznane kritike, ki jo izražajo odgovorni strokovnjaki in drugi ljudje, je tudi ne ta naša treba ustvarjati federacijo in njene službe smo kot nekakšno superacionistično strukturo, temveč kot resnično ustvarjalni center, kjer se soočajo interesi vseh narodov, kjer zveza ni nekaj, kar nasprotno narodnostnemu občutku, temveč ga usklablja, predstavlja in sreščuje. ZDRAVKO ILIČ

Most zblizevanja

Jubilej v Gorici

Državna knjižnica v Gorici je pred kratkim slavila petdeseto obletnico delovanja. Ob tej priložnosti je dobila nekaj novih prostorov ter priredila razstavo goriljskega tiska v sedmih dveh stoletjih. Delovanje te pomembne kulturne ustanove je v marsičem povezano s življenjskimi interesi naše narodne skupnosti v samostojstvu.

Prvotno velja spomniti, da je državna knjižnica praznovala petdeseto obletnico dela v znamenju odprtosti Gorice proti vzhodu in proti severu. Še do naslednjega glasbeno-romantičnega iskanja ob meji se je umaknilo spoznanje, da lahko postane mesto s svojo samljepljeno lego ter kulturno tradicijo most sodelovanja med sosebinski narodi. Mimo vseh uradnih organov in predstavnikov je postala ta knjižnica namakana pobudnik odpravljanja krivic, ki so jih trpeli Slovenci v dobi petindvajsetletnega fašističnega režima. Slovenske knjige, ki so bile posejane v zaprtih knjižnicah, so bile izločene iz republiškega sistema v neposredni bližini Travnika, skrbno goriljskih Slovencev, so spet našle mesto na svetlih policah. In zdaj so šive priče etatovredne kulturne, gospodarske in politične vloge, ki so jo imeli v zgodovini Gorice Slovenci s Italijani in Nemci.

Državna knjižnica v Gorici je s 20.000 knjigami in periodičnimi publikacijami ena najpomembnejših kulturnih ustanov v pokrajinu. V njej se skriva vse bogata zgodovinska Goriljska, naj soga množica knjižnic, tja v leto 1923. Tedaj so nastali ustanovili jasniti svojo knjižnico, katere knjižni sklad se je vse bolj bogatil in bil podlaga za sedanjo knjižnico.

Zlata doba slovenske knjige na Goriljskem sodi v konec minulega in začetek tega stoletja. Po številu izdanih knjig na slovensko literarno prebivalstvo se je tedaj uvrstila Goriljska na čelo slovenskih pokrajin. Tisk je bil vsebinsko pester in oblikovno bogat. V sami Gorici in njenem neposrednem okolju ni bilo slovenske družine, ki ne bi bila naročena na zbirke knjig. Slovenska knjiga se je v vsakem pogledu lahko postavljala ob bok italijanskim in nemškimi izdaj. Z okupacijo Gorice in nastanim italijaniziranjem slovenskoga prebivalstva pa se je marsikaj spremenilo. Politične povojne izdaje ne le da niso moge na police javnih knjižnic, marveč se je začelo načrtno uničevanje tudi starega knjižnega sklada. Goriljska državna knjižnica je postala tudi bunker za knjige, ki so jih oblasti zaplenjevale v slovenskih knjižnicah. Med drugim so npr. priznale v njene kleti skladovnice knjig idrijske knjižnice.

Temeljitje se je začelo spreminjati stanje šele pred dobrim poldruhtom desetletjem, ko je prevzel vodstvo goriljske državne knjižnice dr. Guido Manzini. Bil je prvi italijanski bibliotekar, ki je obiskal Jugoslavijo takrat, ko so se začeli tajati odnosi med sosebinskimi državama. Ljudi se je v ljubljanskem, zagrebškem, beograjskem in središnih knjižnicah, zlasti v drugih kulturnih ustanovah. Ob tej priložnosti je nastal številni stike, ki so potem začeli rojevati dobre sadove. Zdalj izmenjava goriljske knjižnice publikacije s sorodnimi ustanovami vse od Reke, prek Ljubljane do Beograda. Dr. Guido Manzini, ki pasivno obvlada tudi slovenski jezik, ponavlja v svojih razpravah in pogovorih spoznanje, da šive na stičišču dveh družbenih sistemov narodi z visoko kulturno zavestjo, ki jim bodi podlaga za sporazumevanje in razvijanje medsebojnih dobrih odnosov. Ob obisku me je pospremil v oddelku, kjer so slovenske publikacije. V prostorni dvorani je dokaj skrbno urejen. Zdi se, da predstavlja sklad pomembno vrednost periodika. V njej niso zastopani le goriljski časniki in revije, marveč tudi publikacije, ki so občasno izhajale v Ljubljani in drugih slovenskih mestih.

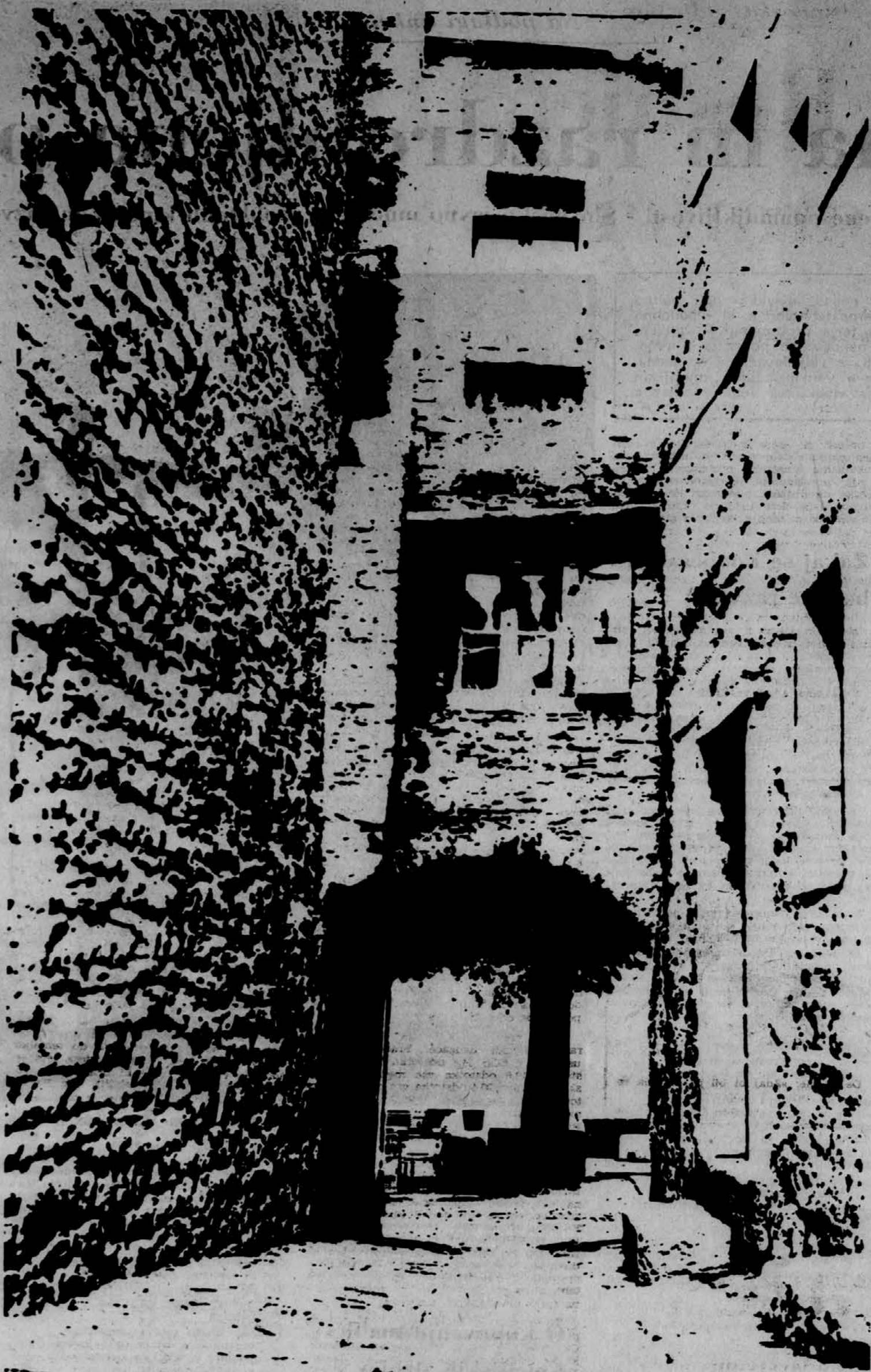
Ob trpkem spoznanju, da zija v knjižnici praznina skoraj tridesetletne zgodovine Goriljskih Slovencev, sem se zadržal pri policah s sodobnimi slovenskimi tisk. Poleg izvirnih literarnih del in prevodov, ki jih izdajajo slovenske založbe, sem zasledil tudi imena sodobnih slovenskih političnih publicistov in zgodovinarjev: Edvarda Kardelja, Mlake Šušteršiča, Milka Kosa, Ivana Regenta in drugih.

Po besedah ravnatelja knjižnice je v oddelku »Stavica« sedaj blizu 8000 slovenskih knjižnih enot. Za nabavo novih slovenskih knjig namenja knjižnica vsako leto po 200.000 lir. K temu pa je treba še dodati dokaj živo izmenjavo publikacij z našimi sosedskimi. In kar je posebej razveseljujoče, slovenski knjižni sklad v knjižnici ni mrtov. Zlasti slovenski goriljski študentje bodijo pogosto si sposojati knjige.

Se v enem oddelku knjižnice, ki je povezan s našo narodno skupnostjo na Goriljskem, smo se ustavili. V kletnih prostorih, kjer so na policah pripravljene knjige za nekatere podeželske knjižnice Državna knjižnica v Gorici se je namreč pred leti začela organizirati mreže občinskih knjižnic v pokrajinu. Prvo tako knjižnico je organizirala v Dobrodu. Zdalj pa so na koncu te organizacijske priprave na stepirje občinskih knjižnic v štandevski stevarstvu in Sovodnjah. Ker gre za mesto, ki so naseljena skoraj izključno s slovenskim prebivalstvom, bo seveda dolžnost novih knjižnic, da bodo nudile obiskovalcem branje v materinem jeziku. Za sedež je goriljska knjižnica zagotovila precej poljudne ljudske literature ter po nekaj številkah zbirke prevodov »Sto romansov«. Zdalj čakajo te knjige, da jih bodo razdelili posameznim knjižnicam.

Z razstavo o tisku na Goriljskem v sedmih dveh stoletjih je vodstvo knjižnice sklenilo predstavitvi široko kulturno ustvarjalnost naroda v mestecu, ki je bilo čestokrat popriče solnih nesrodstvenih in političnih konfliktov. Slovensko solniško dejavnost je postavilo popolnoma enakovredno k nemški in italijanski. Časovna rasporeditev tiskov gre od skromnih moštvenikov prek poljudnih vagonih in izobraževalnih tiskov do političnih listov. Slovenskih knjižnih enot je na razstavi, ki bo odprta do konca septembra, 27. Pri bližino po toliko je tudi Italijankih in nemških. Nemara bi ta razstava lahko bila spodbudna dejavnost v mestu, ki ob množicnem priznavanju pravice naši narodni skupnosti postajajo, da jih je treba v vsakodnevni praksi tudi uresničevati.

LOJZE KANTJE

STANE JERKO: ULICA V GROZANJU

Panorama

Pomanjkljivosti in nevšečnosti

Bo Novi Beograd letos brez gretja? - Trznice kot smetišča - Na voljo samo še deset petsobnih stanovanj

Z jesenjo prihajajo v Beograd stare skrbi in nevšečnosti, kot da bi bilo življenje prepetum mobilu. V Novem Beogradu so nvo v resnih skrbih, kako bo s gretjem tega velikega naselja, ker je direkcija za izgradnjo Novega Beograda razstavila glavni toplotod od toplarne do stanovanj in v izgradnjo izpustila vođa. Prebivalci, ki tej direkciji pa tudi drugim ničesar več ne verjamejo, pripravljajo proteste mestni skupščini in so kajpak ogorčeni. Druga gretja kot s toplotodom namreč v Novem Beogradu ni in to gretje plačujejo skoraj vse leto. Zgodnje čase se razmišljajo, ali ne bi nabavili tudi rezervne peči na ogle ali kaj drugega, in se nekako svarovali pred nepredvidenimi postopki pristojnih, toda kaj, ko v hišah, razen v študentskem naselju, ni dimnikov!

Direkcija za izgradnjo Novega Beograda sicer trdi, da bo gretje zagotovljeno najpomeje do 30. oktobra, če ne še do roka - 15. oktobra, toda Beograščani in Novega Beograda največkrat smajujejo s glavami, če toplarna in ta direkcija se priprata in bo toplotna direkcija ob tej priložnosti zgodila.

LOJZE KANTJE

Upava beograjskih trznic, ki si izplačuje velike osebne dohodka, tako so še nedavno poročali beograjski časopisi, trdi, da je storila vse, kar je bilo možno, in da je denar za dela na tem področju oroden v bankah, ne samo njihov, temveč tudi za zainteresiranih trgovskih organizacij, da pa so zavlačevanje krivi počasi urbanisti. Tolasi pa prebivalce s dejstvom, da je mesta gradnje velike pokrite trznice v Novem Beogradu in da bodo uvrstili veliko trznico tudi na prostoru Kalemegdan in tako naprej. Beograščani od tega kajpak nitičajo veliko, kar je Novi Beograd onstran Save in obljube preveč ne verjamejo, ker so dolgoročne.

Tudi ob rekah smetišča

Kako Beograd načrtuje ureditev dolgih bregov Save in Donave, smo nekdanj obitno poročali, vendar so tudi to samo dolgoročni načrti, ki jih zaradi pomanjkanja denarja odlagajo iz leta v leto. Mestna skupščina je predvidela do 71. leta za to samo eno milijardo, pravijo v direkciji za ureditev rečnih obrežij, to pa je odlično premalo, da bi se lahko mesto spustilo k rekama in da bi imeli tam rekreacijske centre.

LOJZE KANTJE

Tako so na primer te dni ugotovili, da je v 60 letih urejenih od 57 km obrežij le 12 km, da je potrebnih za to ureditev 92 milijard dinarjev, samo za prvo etapo pa 48 milijard dinarjev, ki jih pravzaprav ni nikjer. Zato je razumljivo, da se delovne organizacije poživljajo na odloke občin, da pri bregovih nihče ne sme graditi ne garaž ne karkoli drugega. Pod Kalemegdanom na primer rastejo montažna poslopja vseh vrst in sicer brez nadzorstva in brez reda in dajejo videz smetišča. V nekaterih drugih občinah pa celo občinske skupščine spodbujajo takšno gradnjo, ker poberejo za gradbeno dovoljenje precej denarja, ki ga potem porabijo za asfaltiranje ulic in urejanje najbolj znamenitih komunalnih naprav. Pravijo, da tako razbremenjujejo občinske proračune, da pa je moč vse gradbo hitro umakniti, če bo res kdaj potrebno. Na teh področjih je v starih garažah in podobnih prostorih širijo tudi obrtne delavnice.

Za tri leta naprej in tri leta nazaj razprodana stanovanja

Poročajo, da bodo letos v Beogradu zgradili 12.000 novih stanovanj. To sumarno število je v domovljivo, kajti vseljivih bo

LOJZE KANTJE

Elektrogospodarstvo

Pota k rešitvi problemov

Skupna stališča strokovnjakov Hrvatske in Slovenije

Predstavniki poslovnih združenj elektrogospodarskih podjetij Hrvatske in Slovenije so nedavno v obliki posebnega elaborata sprejeli skupna stališča, kako se je treba lotiti odprtih in aktualnih problemov elektrogospodarstva in kaj je treba upoštevati pri reševanju tehničnih in ekonomskih vprašanj ter ukrepih v sistemskem, samoupravnem in organizacijskem pogledu, da bi popolnejši razrešili prednosti enotnega elektrogospodarskega sistema v državi, ko ta sistem gradimo na samoupravnih temeljih v skladu s našim družbeno ekonomskim sistemom. Odbor za gospodarstvo izvršnega sveta Slovenije je elaborat pozitivno ocenil, ker nakazuje pota k rešitvi problemov.

V želji, da prispeva k razpravi o posebej važnem in razvoju ter k integraciji našega elektrogospodarstva, je trinajstčlanska delovna skupina predstavnikov elektrogospodarstva iz obeh republik oblikovala svoja stališča k tej problematiki in izdelala na 145 straneh elaborat: »Položaj in vloge elektrogospodarstva, njegovo funkcioniranje in reprodukcija v našem samoupravnem družbeno ekonomskem sistemu«.

Neposredno pobudo za skupno razpravo o tej problematiki so dali znanlanski načrti za integracijo jugoslovanskega elektrogospodarstva, ki so izšli iz Skupnosti jugoslovanskega elektrogospodarstva s težjo organizirati enotno podjetje elektrogospodarstva Jugoslavije, v katerem bi veljale enotne cene v vsej državi ob centralnem upravljanju, ki bi omogočilo izravnavanje stroškov in deficitov na jugoslovanski ravni, združevanje in razporejanje akumulacije in centralno programiranje razvoja. Ti načrti so, kakor že znano naleteji na odločen odpor.

Elaborat poudarja v uvodu, da se pojavljanje elektrogospodarstva kot javne službe čedalje bolj umika ekonomski logiki, elektrogospodarska podjetja pa čedalje bolj povezujejo z gospodarskim področjem, na katerem delujejo, kot njihov del v samoupravnem družbeno-ekonomskem razvoju. To pa je lahko le v sistemu, ki stimulira učinkovitost dela in onemogoča nekontrolirana in neupravičena prelivanja sredstev med podjetji in med območji. Trditve o velikih izgubah in škodi, ki nastajajo zaradi sedanje organizacije elektrogospodarstva, ne držijo ter izhajajo iz ekstremnih predpostavk, ki v resnici ne obstajajo. Določene škode zaradi predimenzionirane ali prezgodnje gradnje objektov ali njihove slabe izbire so predvsem rezultat še vedno nepričnanega dejstva, da mora vsakdo nositi posledice svojih nepravilnih odločitev. Pomanjkljivosti in slabosti sedanjega stanja so rezultat nejasnih koncepcij o položaju elektrogospodarstva v okviru družbenega gospodarstva in njegovega odnosa do potrošnikov in družbeno-političnih skupnosti, oziroma rezultat konflikta med značajem elektro-gospodarstva kot dejavnosti posebnega družbenega pomena na eni strani oziroma kvazi tržnega položaja in obnašanja elektrogospodarskih podjetij na drugi strani.

Elaborat poudarja, da tehnično-tehnološke značilnosti elektrogospodarstva in tehnične povezanosti elektrogospodarskega sistema ne zahtevajo določene organizacijske strukture upravljalnega mehanizma in modela ekonomskih odnosov v tej gospodarski panogi.

Veliki tehnični sistemi imajo svoje prednosti samo če ne predstavljajo totalnega tehničnega in ekonomskega monopola in so na vseh nivojih organizacijske strukture povezani z drugim gospodarstvom, to je, če vključujejo v sebi funkcionalni in teritorialni pristop, zlasti pa samoupravni odnos pri sprejemanju skupnih odločitev. V nasprotnem primeru je nevarnost, da se razvije ekonomska hegemonija s različnimi cilji in interesi, kajti s preglaševanjem vsiljenih skupnih sklopov niso vedno izraz skupnega interesa, zlasti če prevladujejo bremena v okviru sistema s področja na področje.

V naši družbeno ekonomski in politični ureditvi so veliki sistemi, kamor sodi tudi elektrogospodarstvo, lahko gradi samo na samoupravljalnih družbenih odnosih, ki ne trpe nobene monopolistične oblike. Veliki sistem mora upoštevati federativno ure-

ditev države kot vednacionalne skupnosti enakopravnih narodov, ki imajo pravico razpolagati s rezultati svojega dela. Biti mora v skladu s tržno planskim gospodarstvom, v katerem morajo zakoni blagovne proizvodnje valorizirati in potrditi rezultate dela, ob enotnem jugoslovanskem trgu in dohodku kot temeljnem merilu rezultatov dela. Sprito specifičnosti električne energije in ekonomskih zakonitosti sta konkurenčnost in tržišče električne energije prostorno in časovno omejena. Pri oblikovanju enotnega tržišča, električne energije je treba premagati ovire v prometu električne energije med elektrogospodarskimi podjetji, kar pogojuje obvezno dogovarjanje o tranzitu električne energije. Vpliv potrošnikov pa mora zagotoviti, da se bo kvalitnejša in cenejša energija uveljavila v interesu potrošnikov. Po vsem tem se enotno jugoslovansko tržišče ne more istovetiti s pojmom enotne cene električne energije, ker mora biti cena, kakor za drugo blago, odvisna od stroškov ki pa so različni v posameznih deželah države. Umestno izsiljena enotna cena dejansko nagra tržne odnose. Prav tako enotno jugoslovansko tržišče ne preprekujeta organizacijske strukture s centralnim odločanjem o razvoju, ki je obremenjeno z nevarnostjo velikih deformacij in nekontroliranega prelivanja rezultatov dela, s prikrievanjem individualne neučinkovitosti, zanemarjanjem lokalnijskih faktorjev in povečanjem monopolnega položaja.

Glede organizacije elektrogospodarstva poudarja elaborat, da se mora razvijati ne le na liniji tehnike in tehnologije, marveč tudi na liniji ekonomskega povezovanja z gospodarstvom svojega območja. Konfrontacija parcialnih interesov je nujna v samoupravnih odnosih. To pa je mogoče zagotoviti le, če je elektrogospodarsko organizirano na temelju več podjetij, ki so povezana med seboj in z gospodarstvom svojih območij, kar sledi tudi monopolni položaj zlasti monopol odločitev glede razvoja, monopol nabav itd.

Razvoj in odnosi na tržišču se v tem primeru lahko urejajo s samoupravnimi poslovnimi in družbenimi dogovori, pri čemer morata sodelovati zainteresirano gospodarstvo na določenem območju in družbeno politična skupnost, ki je dolžna skrbeti za razvoj gospodarstva.

Elaborat v nadaljnjih poglavjih podrobno obravnava medsebojno povezovanje temeljnih in širših sistemov zlasti tudi vloga velikega sistema kot tehničnega sredstva za velike transportne energije. S tem v zvezi utemeljuje elaborat obvezno dogovarjanje o tranzitu električne energije po prenosnih daljnovodih, seveda proti povračilu stroškov. Elektrogospodarska podjetja morajo imeti tudi stalno zagotovljeno rezervo v napravah. Rezerva pri drugih podjetjih pa mora biti zagotovljena z dvostranskimi ali večstranskimi pogodbami.

Da bi optimizirali razširjeno reprodukcijo pa se morajo vsi deli elektroenergetskega sistema s kolektivno pogodbo zavestati, da se bodo lotili gradnje novih objektov na svojem območju šele tedaj, ko se bodo seznanili z možnostjo nabave ali gradnje na drugih območjih, če so te možnosti ugodnejše. Če bi k taki pogodbi pristopile tudi družbene politične skupnosti oziroma »republike bi pogodba dobila značaj širšega družbenega dogovora. Na takšni podlagi bi sprejeli tudi splošni jugoslovanski program gradnje posameznih objektov. Končna odločitev pa bi bila v pristojnosti podjetja oziroma tistih, ki zagotavljajo sredstva za gradnjo. Z izbiro objektov mora biti zagotovljena čim cenejša energija na pragu potrošnika. Razvoj elektrogospodarstva planira po zamisljenih avtorjev elektrogospodarskega podjetja v dogovoru z gospodarstvom in potrošniki, na širšem območju pa ga usklajuje družbeni dogovor. Sistem takega družbenega dogovarjanja bi urejal republiški zakon, ki bi tudi določal režim cen in vodenje politike cen. Na temelju usklajenih republiških planov pa bi izdelali splošni jugoslovanski orientacijski razvojni program, enako naj bi z družbenim dogovorom določili sistem financiranja razvoja.

FRANCE SEUNIG

Tudi trgovci preveč obljublajo

Tega jim seveda ne gre zametiti, ker je trgovina pač taka, da mora hvaliti svoje blago in ponujati več, kot more dati. Pravzaprav to sodi v branjevsko mentaliteto, ki pa se je v trgovini brčas še nismo odrekli.

Zadnje čase se kupci spotikajo ob obljube trgovcev, da bodo letos poskrbeli za primerne, privlačne, lepe, estetske in kaj vem kakšne še dijaške bluze. Kupijo namreč lahko izvešne črne in temnomodre vrčaste bluze in halje, ki stanejo od 70 do 115 Ndin za dekle, za dečke pa od 54 do 85 Ndin. Posebej pa so kupci nejevoljni prič o cen učenikov, ki jih morajo pravzaprav vsako leto znova kupovati, ker so založniki zelo prebrisan: v knjigah menjajo strani in posamezne dele učenikov, tako da se otroci v starih knjigah v novem razredu več ne znajdejo. Nekateri šole so se sicer spomnile ustave in njenega določila o brezplačnih učenikih in so začele zbirati kolekcije starih učenikov, da bi bili pomagale vsaj najbolj strahotnim. Toda starši so s takšno kvalifikacijo prizadeti in raje nečesto takih zastoj učenikov.

VIKTOR SIREC

Francoska (in ne samo francoska) reforma

„Operacija Resnica“ na prelomnici

V minevajočem vročem tednu so se začele kovati odločitve o vlogi Francije v Evropi - a tudi o podobi Evrope sploh

„Opération Vérité“, kakor so poimenovali reformo v francoskem gospodarstvu in politiki, se je začela sredi julija s strogo zaupnim sklepom o devalvaciji franka, ki so ga sprejeli v krogu ommih najbolj posvečenih, izpeljali pa v začetku avgusta. V tednu, ki se zdaj izteka, se je začela njena druga odločilna faza. Od njenega izida je odvisnega marsikaj, očitno ne le na Francoskem. Toda možnosti za uspeh ali neuspeh so zdaj precej enake.

- To je razvidno že iz naslednjega:
- francosko gospodarstvo je premalo razvito; duši se v protekcionizmu, subvencioniranju in administraciji;
- sdavčni sistem je krivičen, vrh tega pa neobgled ob utajah;
- smo še vedno delata kasta;
- srečoma, ki jo potrebujemo, bomo smogli izpeljati samo, če jo bomo izjavili kot da bi šlo za revolucijo;
- stežiti moramo k ustvarjanju nove industrijske družbe;
- spreoblastno in neučinkovito državno administriranje naj marsikje nadomesti nova družbena pogodba;
- poglaviti cilj vse operacije je obnovljena in okrepljena mednarodna konkurenčnost.

To so točke, ki jih je na izrednem zasedanju pariškega parlamenta v torko podarjal predsednik vlade Jacques Chaban-Delmas; mimo izrazite devalvacije degolozske pretokosti, ki je la njih jasno razvidna, se z njimi očitno nadaljuje avgustovski start. Le tega je Georges Pompidou takrat opredelil z besedami: »Devalvacija je samo izhodisce za krepko in ostro akcijo. Reforma mora priznati najskromnejšim plaštem prebivalstva, hkrati pa s odraavljenno valuto zagotoviti možnosti za razvoj naše gospodarske moči, družbenega napredka in neodvisnosti.«

V začetku tega meseca je francoska vlada že objavila program, s katerim želi stabilizirati glavne notranje odnose v gospodarstvu. Državni proračun za prihodnje leto naj bi imel povsem uravnotežene izdatke in dohodke. Do 1. aprila 1970 naj bi uravnotežili domačo gospodarstvo in potrošnjo. Do 1. julija 1970 pa naj bi uravnotežili izvoz in uvoz.

Ti načrti vzbujajo sami ob sebi vtis rezke odločnosti, torej nastanka tisti vtis,

ki ga francoski državni vrh želi vabuditi, ker se zaveda, da mora biti v tem kritičnem obdobju nenehno v ofenzivi, sicer bo sta zanj bitka in vojna izgubljeni. Toda če jih skušamo soočiti s realnimi okoliščinami in vsaj glavnimi notranjimi in zunanji dejavniki, ki soodločajo o uspehu ali neuspehu, pridemo do dosti bolj nianstrane podobe.

Notranji vidiki

Kratkoročno: prve zasnove za uravnoteženi proračun v prihodnjem letu kažejo, da bo Francija, če naj se dohodki in izdatki zares izravnajo, zajela ostra varovalna klima. V prostoru, ki je politično in socialno sila opek, je ostalo malo izbire. Drastično bo treba skresati izdatke za anarstveno raziskovanje, za socialne ustanove, zdravstvo, za investicije v težko industrijo, energetiko in javna dela ter za stanovanjsko graditve. Z drugimi besedami, Pompidoujeva ekipa bo začasno morala zasukati v investicije v razvoj, da bi ji ne bilo treba priviti davčnega vijaka, kar bi svedela sprožilo napete notranje konflikte.

Razen tega so trenutke za devalvacijo franka izbrali v političnem in mednarodnem oziru mojstrsko, a v ekonomskem oziru neugodno. Vrsta najvažnejših industrijskih sektorjev je delala skoraj s vso zmogljivostjo, brezposelnost je še vedno upadala, cene so narasle s letnim tempom 6 odstotkov in uvoz je bil precej nad izvozom. To se pravi, da do pravega izvoznega stanka, kakršnega lahko sprodi devalvacija, ni prišlo, kar industrija ni imela prostih kapacitet, ki bi jih lahko takoj zaposlila. Kmetijstvo, ki je lani dajalo 58 odstotkov vsega francoskega izvosa, pa je v

EGS moralo v karanteno in sploh ni moglo izkoristiti devalvacije na svojem najvažnejšem trgu — v mali Evropi.

Dolgoročno gledano je devalvacija verjetno prila slednje pomno kot nikoli. Serija povojnih devalvacij je Franciji omogočila, da je njen bruto proizvod v obdobju 1960-68 v povprečju realno narasla za kakih pet odstotkov na leto. Takšna občasna smer se še nadaljuje, tempo petih odstotkov pa je na ravni, ki jo ilustrira približno 1500 dolarjev letnega narodnega dohodka na prebivalca, pravej visoki. V tem tem času je delala industrija v primerjavi s delavcem kmetijstva in delno tudi s delavcem storitev v bruto proizvodu narasla.

Tedne so drugje. Najslabše se izražajo v odtoku kapitala in deluje, v silovitih padcu starih in deviznih rezerv, v hudo rasprtih škarjah med izvozom in uvozom.

Zunanji vidiki

Kratkoročno: za operacijo Resnica si je Francija izpostavila precejšnjo podporo zunanjih partnerjev. V začetku letošnjega julija, torej pred devalvacijo, so ZR

De Gaulle: »Zdaj bi bil pa čas, da se pridružiš opoziciji...«
Le Canard enchaîné, Paris

Nemčija, Belgija, Nizozemska, Italija in ZDA odprle Franciji kredit 1,3 milijarde dolarjev za obrambo franka. Takoj po devalvaciji je Francija umaknila iz mednarodnega monetarnega sklada približno 800 milijonov dolarjev. Zdal pa je zaprosila pri skrbniku desetih za nov kredit v znesku 807 milijonov dolarjev. V trenutku, ko to pišem, še ni znano, ali bo kredit odobren, vendar je verjetno, da bo. Toda s omejitvami: ZR Nemčija je na sedanjem sestanku guvernerjev centralnih bank in skupa desetih odločno izjavila, da ne more več odobravati nobenih novih kreditov za obrambo kaste valute — ne ostrije se na to, koliko kredita odjemalec potem dejansko izdela in koliko ne. Praktično to pomeni, da je Bonn postavil mednarodnim kreditnim operacijam nako spornjo mejo, ker se brez sodelovanja ZR Nemčije najbrž nobena druga finančna veselja ne bo marala spuščati v kraj podobnega.

Dolgoročno: pri operaciji Resnica ne gre več samo za obrambo novega uradnega tedaja franka, pač pa za občo mednarodno konkurenčnost francoskega gospodarstva.

Na kmetijskem sektorju si je Francija zagotovila sodelovanje partnerjev iz EGS, vendar na način, ki njej samu nalaga hudo breme. Na povprečno kmetijskega izvosa ne more računati, lahko pa računata na to, da se bo sedanjih pritisk na mehanizirano agrarnega protekcionizma v EGS do sreda leta 1971, ko bo potekal prehodni rok za francosko kmetijstvo, še dosti bolj okrepili. To je za Francijo skoraj enako odločno kakor realno razmerje sil pri industriji.

To razmerje pa si je vredno ogledati nekoliko natančneje. Kadar v Franciji razpravljajo o mednarodni konkurenčnosti in o izpeljavi, imajo v mislih predvsem dejstvo, da se francoski delci v svetovni industrijski proizvodnji (brez socialističnih delav) v sedanjih osmihdesetih letih ni povečali niti na las. Leta 1960 je znašal 4,4 odstotka, lani pa prav tako 4,4 odstotka. Zahodnonemška pa je v istem obdobju vpadla od 8,6 na 9,1, Italijanski od 2,5 na 3,5, japonski pa celo od 1,6 na 7,6 odstotka.

Pravo vsebino teh dejstev si je mogoče razjasniti tudi drugače. Francoski izvoz uvoza v EGS 14,4 odstotka vse uvoza, v 1968, 19,8 odstotka vse uvoza, v 1970, 20,4 odstotka vse uvoza, v 1971, 20,4 odstotka vse uvoza, v 1972, 20,4 odstotka vse uvoza, v 1973, 20,4 odstotka vse uvoza, v 1974, 20,4 odstotka vse uvoza, v 1975, 20,4 odstotka vse uvoza, v 1976, 20,4 odstotka vse uvoza, v 1977, 20,4 odstotka vse uvoza, v 1978, 20,4 odstotka vse uvoza, v 1979, 20,4 odstotka vse uvoza, v 1980, 20,4 odstotka vse uvoza, v 1981, 20,4 odstotka vse uvoza, v 1982, 20,4 odstotka vse uvoza, v 1983, 20,4 odstotka vse uvoza, v 1984, 20,4 odstotka vse uvoza, v 1985, 20,4 odstotka vse uvoza, v 1986, 20,4 odstotka vse uvoza, v 1987, 20,4 odstotka vse uvoza, v 1988, 20,4 odstotka vse uvoza, v 1989, 20,4 odstotka vse uvoza, v 1990, 20,4 odstotka vse uvoza, v 1991, 20,4 odstotka vse uvoza, v 1992, 20,4 odstotka vse uvoza, v 1993, 20,4 odstotka vse uvoza, v 1994, 20,4 odstotka vse uvoza, v 1995, 20,4 odstotka vse uvoza, v 1996, 20,4 odstotka vse uvoza, v 1997, 20,4 odstotka vse uvoza, v 1998, 20,4 odstotka vse uvoza, v 1999, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2000, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2001, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2002, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2003, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2004, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2005, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2006, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2007, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2008, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2009, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2010, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2011, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2012, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2013, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2014, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2015, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2016, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2017, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2018, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2019, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2020, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2021, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2022, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2023, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2024, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2025, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2026, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2027, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2028, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2029, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2030, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2031, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2032, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2033, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2034, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2035, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2036, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2037, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2038, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2039, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2040, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2041, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2042, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2043, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2044, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2045, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2046, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2047, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2048, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2049, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2050, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2051, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2052, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2053, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2054, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2055, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2056, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2057, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2058, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2059, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2060, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2061, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2062, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2063, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2064, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2065, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2066, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2067, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2068, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2069, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2070, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2071, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2072, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2073, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2074, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2075, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2076, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2077, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2078, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2079, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2080, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2081, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2082, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2083, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2084, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2085, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2086, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2087, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2088, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2089, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2090, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2091, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2092, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2093, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2094, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2095, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2096, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2097, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2098, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2099, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2100, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2101, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2102, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2103, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2104, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2105, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2106, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2107, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2108, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2109, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2110, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2111, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2112, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2113, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2114, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2115, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2116, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2117, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2118, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2119, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2120, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2121, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2122, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2123, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2124, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2125, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2126, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2127, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2128, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2129, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2130, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2131, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2132, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2133, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2134, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2135, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2136, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2137, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2138, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2139, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2140, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2141, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2142, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2143, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2144, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2145, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2146, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2147, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2148, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2149, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2150, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2151, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2152, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2153, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2154, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2155, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2156, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2157, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2158, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2159, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2160, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2161, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2162, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2163, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2164, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2165, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2166, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2167, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2168, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2169, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2170, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2171, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2172, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2173, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2174, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2175, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2176, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2177, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2178, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2179, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2180, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2181, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2182, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2183, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2184, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2185, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2186, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2187, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2188, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2189, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2190, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2191, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2192, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2193, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2194, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2195, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2196, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2197, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2198, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2199, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2200, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2201, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2202, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2203, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2204, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2205, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2206, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2207, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2208, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2209, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2210, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2211, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2212, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2213, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2214, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2215, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2216, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2217, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2218, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2219, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2220, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2221, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2222, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2223, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2224, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2225, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2226, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2227, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2228, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2229, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2230, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2231, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2232, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2233, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2234, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2235, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2236, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2237, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2238, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2239, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2240, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2241, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2242, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2243, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2244, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2245, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2246, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2247, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2248, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2249, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2250, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2251, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2252, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2253, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2254, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2255, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2256, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2257, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2258, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2259, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2260, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2261, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2262, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2263, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2264, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2265, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2266, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2267, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2268, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2269, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2270, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2271, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2272, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2273, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2274, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2275, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2276, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2277, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2278, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2279, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2280, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2281, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2282, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2283, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2284, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2285, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2286, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2287, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2288, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2289, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2290, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2291, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2292, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2293, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2294, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2295, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2296, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2297, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2298, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2299, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2300, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2301, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2302, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2303, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2304, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2305, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2306, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2307, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2308, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2309, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2310, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2311, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2312, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2313, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2314, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2315, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2316, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2317, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2318, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2319, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2320, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2321, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2322, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2323, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2324, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2325, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2326, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2327, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2328, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2329, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2330, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2331, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2332, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2333, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2334, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2335, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2336, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2337, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2338, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2339, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2340, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2341, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2342, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2343, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2344, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2345, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2346, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2347, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2348, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2349, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2350, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2351, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2352, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2353, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2354, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2355, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2356, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2357, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2358, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2359, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2360, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2361, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2362, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2363, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2364, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2365, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2366, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2367, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2368, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2369, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2370, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2371, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2372, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2373, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2374, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2375, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2376, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2377, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2378, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2379, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2380, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2381, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2382, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2383, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2384, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2385, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2386, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2387, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2388, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2389, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2390, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2391, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2392, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2393, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2394, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2395, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2396, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2397, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2398, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2399, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2400, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2401, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2402, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2403, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2404, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2405, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2406, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2407, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2408, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2409, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2410, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2411, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2412, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2413, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2414, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2415, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2416, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2417, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2418, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2419, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2420, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2421, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2422, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2423, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2424, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2425, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2426, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2427, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2428, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2429, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2430, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2431, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2432, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2433, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2434, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2435, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2436, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2437, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2438, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2439, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2440, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2441, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2442, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2443, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2444, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2445, 20,4 odstotka vse uvoza, v 2446, 20,4 odstotka vse

Ali bo papa obiskal Poljsko?

„Molčeca cerkev“, ki ne molči

Kakšen je položaj cerkve na Poljskem in kaj hoče

Zadnje dni je znova oživila že tri leta stara tema o papeževem obisku na Poljskem. Tokrat jo je sprožil poljski list „Perspektywy“, ki je zapisal, da ni res, da se poljska vlada ni strinjala s papeževim obiskom. List meni, da bi papež lahko brez težav prišel na Poljsko, če bi privolil, da bi bil uradni gost poljske države, ne pa privolil gost kardinala Stefana Wyszyńskiego. Ker si list tako interpretacije govora ni sam izmislil, lahko na podlagi pisanja „Perspektyw“ sklepamo, da morebitni papežev obisk na Poljskem ni tako nemogoče stvar. To bi bilo tudi v skladu s sedanjo otoplitvijo med cerkvo in državo, ki traja že več kot leto dni.

„Katoliška Poljska“

Sam po sebi papežev obisk v kakšni državi že nekaj časa ni več senzacija in tudi ne kakšen poseben politični dogodek. Če pa bi papež obiskal Poljsko, bi bil to provokativni politični dogodek, s velikim mednarodnim odmevom. Vzrokov za to je več, za njihovo pojasnitev pa je treba poseči precej nazaj in precej na široko.

Poglavita stvar, ki določa velik pomen papeževga obiska na Poljskem (za sedaj je to samo možnost, ki pa se kaj lahko uredi), je položaj in vpliv katoliške cerkve na Poljskem. Ta vpliv je večji kot v kateri koli socialistični državi in celo med zahodnimi državami se cerkev le malokje lahko pohvali s tolikšnim vplivom kot na Poljskem.

Koliko ima katoliška cerkev na Poljskem vernikov, je praktično nemogoče reči. Cerkev sama zagovarja staro tezo o »katoliški Poljski in tudi, da je več kot 90 odstotkov Poljskov katoličanov. Verjetno je ta odstotek nekoliko pretiran. Cerkevne statistike upoštevajo tudi številno krščenih šolskih otrok, da bi jim dali pravi vtis. Prav je jasno, da krst sam po sebi še ni zagotovilo, da bo iz novorojenčka zrasel vernik. Uradni statistiki o številu vernikov ni, ker zaradi nacela o ločitvi cerkve in države v popise prebivalstva ne vključujejo rubrike o verski pripadnosti.

Spor okrog točnih odstotkov navsezadnje ni bistven, saj nihče ne zanika, da je večina poljskega prebivalstva v večji ali manjši meri verni. Mnogičnost je eden izmed poglavitnih temeljev vpliva poljske cerkve.

Zgodovinska vloga katolicizma

Drug zelo pomemben temelj je zgodovinska vloga poljske cerkve. Katolicizem je bil stoletja tisto, kar je Poljsko ločevalo od njenih agresivnih sosedov — pravoslavnih Rusov na vzhodu in protestantskih Nemcev na zahodu. Ko je bila Poljska razdeljena med sosednje države, je bil katolicizem močan združujoči dejavnik, ki je precej pripomogel k poljski nacionalni ohranitvi. Skozi stoletja se je poljski katolicizem tesno prepletal s poljskim patriotizmom, kar je avtoriteto in vpliv cerkve seveda močno povečalo. K temu je precej prispevala tudi zadnja vojna, v kateri je cerkev kot celota (izjeme so bile redke in bi bilo nepravilno soditi po njih) se enkrat zavzela jasno patriotično, protifašistično stališče in aktivno sodelovala v odporu proti Nemcem. Iz zadnje vojne, ki je bila za poljski narod ena najhujših preizkušenj, je cerkev izšla v političnem, moralnem in nacionalnem pogledu čista.

Takoj po vojni pa so se stvari začele zamotavati. Za leta 1945 je vlada razveljavila konkordat z Vatikanom, novembra istega leta pa je konferenca poljskih škofov izdelala generalno politično linijo cerkve, ki je bila zasnovana na zahtevi, da mora obnova poljske države temeljiti na krščanskih načelih. Februarja 1947 je poljski sejem (parlament) sprejel dekret o obrambi svobode vesti in vere, dve leti pozneje pa ustavo. S tema dokumentoma je država dokončno izvedla ločitve cerkve od države, hkrati pa zagotovila popolno svobodo veroizpovedi in opravljanja verskih obredov.

KARDINAL STEFAN WYSZYŃSKI

Ze v prvih povojnih letih se je jasno razvidno očitno nasprotje: na eni strani cerkev, ki hoče skrženo Poljsko, na drugi partija, ki je na oblasti in hoče slaviti Poljsko. Za tedaj se začela boj, ki traja še sedaj, to mu ni videti skorajšnjega konca. Toda za prvo obdobje, ki je trajalo od 1945 do 1960, je smiselno, da sta obe strani v glavnem usveli stališče čekanja, do neke mere celo medsebojno tolerance, in da do ostrejših sporov ni prihajalo. Leta 1960 sta država in cerkev celo podpisali sporazum. Cerkev se je s njim obvezala, da bo lojalna do nove oblasti, da se bo odpovedala političnemu delovanju, da bo obsodila dejavnost ilegalnih oboroženih skupin, ki so tedaj še delovale, da bo podprla kolektivizacijo vasi in nove poljske meje. Država pa se je obvezala, da bo dopustila vernikom v šolah, da ne bo ovirala dejavnosti verskih obredov, dovolila je dejavnost katoliškega univerza v Lublinskih id.

Toda nobena stran se ni držala tega sporazuma. Cerkev je začela izvajati svoj vpliv čez dogovorjena okvirna, marksistično stalinistična poljskega notranjega širjenja pa je povzročila, da so tudi oblasti vse bolj prihajale, da bi omejili cerkveni vpliv. To je bilo prvo povojno obdobje zaledenitve, ki je na obeh straneh zapustilo globoko koronano medsebojnega nesporazuma.

Novo otoplitve je prinesla poljska spomina v jeseni leta 1966. Za decembra istega leta sta vlada in cerkev podpisali dopolnilni protokol k sporazumu iz leta 1960, ki je ponovno predstavljal obveznosti obeh strani. Kasneje je, da se odnosi dobro razvijajo. Januarja 1967 so poljski škofi poveljali vernikom, naj glasujejo za uradne kandidate na splošnih volitvah. Oblasti so se oddolžile s nekaterimi objavljenimi za versko dejavnost.

„Nemška“ kriza

Toda satilaje ni bilo posebno idilično. Pod znanjo površino je še vedno dirjal ogrožen boj za vpliv, ki se je odvijal predvsem na področju šolstva. Cerkev je skušala doseči, da bi bili duhovniki-udieljci nekakšno moralno načelo v šolah, vlada pa je odgovorila s prepovedjo vstopa v šole. Bogoslovci je prihajalo do sporovodov in javnih polemik, pri čemer se nobena stran ni odlikovala s strpnostjo. Cerkev se je čutila veliko premočno, da bi se odrekla duhovnosti — in s tem seveda idejnemu in vsaj delno tudi političnemu — jedru, partija pa se s tem seveda tudi ni mogla strinjati.

Kopčenje sindikatov je pripeljalo do novega laburha krize jeseni 1965. Povod so dali poljski škofi, ki so med pripravami za proslavo tisoletnice krščanstva na Poljskem poslali znamenito pismo svojim nemškim kolegom. V njem so napisali, da sodujemo in sami prostimo za odpuščanje (misljena je nemška okupacija), ponujajo so roko sprave in pozivali k nemško-poljskemu pomirjenju. Vlada je na to poanalno izredno ostro reagirala in jo obsodila kot čisto politično dejanje, ki je v nasprotju ne le s vladno politiko, ampak tudi z življenjskimi političnimi nacionalnimi interesi. Škofom so močno samerili, da so posredno postavili pod vprašaj poljske zahodne meje, ker so v pozivani uporabili izraz »spodnajska zahodna območja«. Poslanica škofov je bila povod, da je vlada odločila dovoljenje papežu za obisk in udeležbo na proslavah, prav tako je onemogočila prihod drugih tujih cerkvenih dostojanstvenikov, hkrati pa je začela očitati cerkvi, da s proslavami tisoletnice poljskega krščanstva skuša ustvariti protislov proslavam tisoletnice poljske države. Oserdenja točka napadov je bil papežev obisk cerkve kardinala Wyszyńskiego. Partijsko gasilno »Trybuna Ludu« je tiste dni pisalo o njem, da je »mojster fanatičnega antikomunizma in srednjeveških pogledov na vlogi države in cerkve«.

Wyszynski odgovarja

Wyszynski seveda ni ostal dočlan. Ostrina, s katero je odgovarjal na napade, je najboljši dokaz, kako močno se čuti poljska cerkev in kaj si lahko dovolji. Ilustrativno to trditve s nekaterimi odločki iz pridig, ki jih je imel kardinal Wyszyński tiste dni:

»Narod se lahko loči od kraljev, od predsednikov vlad in od ministrov, toda ne more se ločiti od cerkve. Poslanstvo škofa je zelo jasno. V svojih slabotnih rokah mora nositi evangelij, kot sem ga jaz nosil 20 let. Treba je hrabro brati evangelij vsem ljudem in sliki pravno pred princu. Ljuderji in oblastniki!»

»Prosim vas, da potrpeljivo slušate razumeti naše brate, ki nam vsajda in ki nas ne razumejo, in da molite, da bi njihova srca postala doberša ... Morala bodo ta tria, kamnita srca, ki jih naj smemo skrbno omehčati, spoznati, kako pomembno je, da imajo voditelji srce, da razum in dovolja.»

»Država nam ne dovoli graditi cerkve, in če bo pri tem ostalo, bomo prišlijeni — kot smo to delali med fašistično okupacijo — odprati skrivne kapele po privatnih stanovanjih, da bi verniki imeli kje moliti.«

»Katolicizem na Poljskem bo praznagal komunistem. Poljska bo veseno sveta pokrajina, kakor se je treba obvezati do komunizma, in svet ji bo samo omejeval.«

Večji del leta 1966 je trajala ostro polemika bitka med cerkvo in državo, v kateri nobena stran ni varčevala s najostrejšimi izrazi in obtožbami. Ničje tudi ni bil pripravljen popustiti, toda dolgoletna javna polemika je sčasoma postajala nepriljudna za obe strani. V začetku leta 1967 so se dvakrat sestali vodni in cerkveni predstavniki in sklenili nekoliko gladki krizo. Februarja tega leta je prišel v Varšavo poseben odposlanec Vatikana monsignor Casaroli, ki si je kot posrednik prisvojeno za kompromis. Vlada je bila s svoje strani pripravljena ustakati polemiko, kar ji je bil spor s cerkvo ni koristil. Po drugi strani pa je bil prisiljen nekoliko popustiti tudi Wyszyński, ki od polemike prav tako ni imel koristi. Kardinalov ugled je trpel zaradi javne rasprave in da je tudi v cerkvenih okvirih konzervativci in da ne razume novega konzervativnega duha.

„Molčeca cerkev“ molči

V prvi četrtini leta 1967 je nastalo nekakšno hladno premirje. Nobena stran ni spreminjala stališč, toda tudi javne polemike ni bilo več. Potem je prišlo na Poljsko burno in hladno leto 1968. »Upor književnikov«, veliki študentski nemiri in nasadnje sodelovanje poljske armade pri zasedbi Češkoslovaške — vse to je močno pretresalo dešelo. V tih resnih mesecih je stališče cerkve marsikoga presenetilo. Poljska cerkev, ki se je vedno tako glasno hvalila, da mora trpeti v položaju smolčobe cerkve, je bila tokrat res molčeca. Wyszynski je zelo blago obsodil postopek policije proti študentom, to pa je bilo tudi vse. Cerkev je praktično ostala povsem ob strani spovednih zadev. Prave raslage za to ni, čeprav je bilo ališidje ved ugodno. Tako so na primer opazovali na močno protikomunistično usmeritev poljskega cerkvenega vrha (tudi »antijetska akcija je bila splošna izrazito protikomunistična), na nacionalnem poljske cerkve (tudi partijska akcija je imela sprva močan nacionalni pečat) in nespoled tudi na to, da je bilo za spor med komunisti in da je bilo za cerkev edino koristno ostati ob strani.

Naj bo tako ali tako, po tuznem ocenjevanju leto je satilje spetalo bolj stabilno. Čeže, da je pozitivno vlogo odigral pri tem tudi Vatikan, ki je bilo pomirilo vo vplival na poljske škofe, siasi pa na kardinala Wyszyńskiego, ki je — tako kot vilo — celo po vladinskih presoji nastal »vsestranski«.

Letos so znova odšli glasovi, da ustane papežev dogodni priložnost obiskati Poljsko. Tak obisk bi bil pomemben s dveh strani: na notranjem področju bi utegnil dati časa stabilizaciji premirja med cerkvo in državo, na zunanjem pa bi utegnil prinesiti poljski vladni sodeljive politične koristi. Če bi papež prišel kot gost poljske vlade — drugo je očitno ne more biti — bi verjetno moral obiskati tudi zahodne pokrajine, ki so bile priključene Poljski po zadnji vojni. Prav tako bi bil eden od pogojev za njegov obisk ureditev cerkvene oblasti na zahodnih območjih, kjer je sedaj urejena provizijsko. To pa bi praktično pomenilo, da Vatikan priznava poljske zahodne meje. Politični pomen takega prisnanja je na glasu. Za Poljsko bi bilo to koristno, seveda pa je vprašanje, kaj bi v zmanjšano zahteval Vatikan in Wyszynski.

Trajne rešitve ni

Poljska cerkev se ni odrekla zamisliti o skržanski Poljski. V konkretnem položaju na Poljskem to veliko pomeni. Politično na pomoč nekaj številk, ki pričajo o sedanjem položaju poljske cerkve. Na Poljskem je sedaj 17.987 duhovnikov (pred vojno 11.200) 26.223 redovnikov in redovnic (pred vojno 14.820), 13.229 cerkve in kapel (pred vojno 7.257), 6.558 župnij (pred vojno 5.224), 72 škofov in nadškofov (pred vojno 46). Na Poljskem sta dve katoliški univerzi s 2.294 študenti (skole leto 1968/67) in 48 seminarjev s 3.792 slušatelji. Imajta 57 raznih katoliških dnevnikov, tednikov in mesečnikov s skupni nakladi 600.000 izvodov. V desetletju od 1966 do 1968 so katoliške založbe izdale 2.020 knjig v skupni nakladi 44 milijonov izvodov.

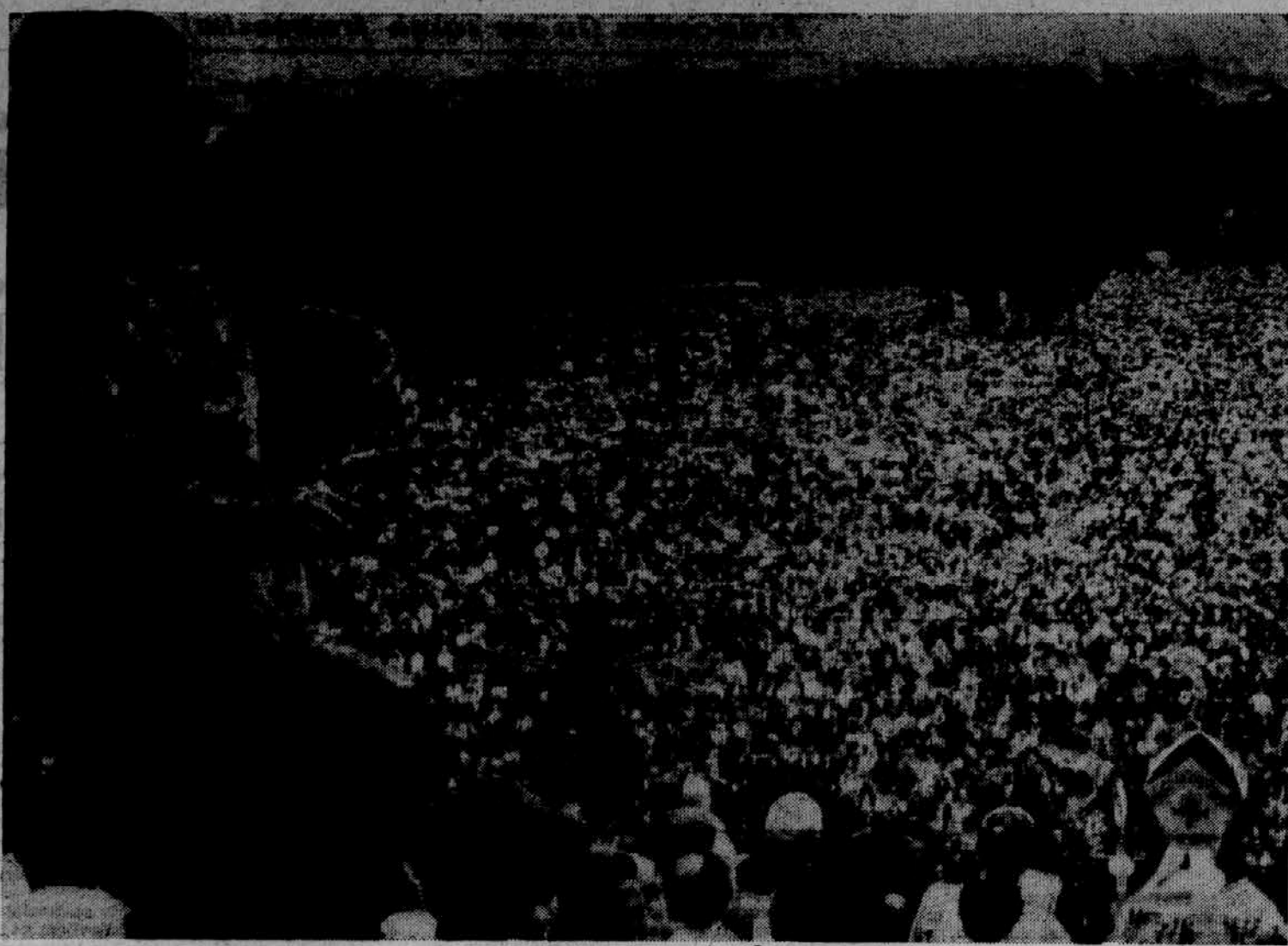
Ti podatki splošno kažejo, da poljska cerkev ni ravno smolčoba in da se je v povojnih desetletjih celo okreplila, ne pa nazadovala. V konkretnih razmerah, ki jih lepo ilustrirajo navedene številk, si je težko misliti, kakšne pravice naj bi poljska vlada se dala cerkvi. Treba je upoštevati, da je vsesobna poljska spravek v tej stvari na Poljskem drugačna kot v mnogih drugih katoliških državah. Poljski cerkvi se ni treba boriti za obstoj, ampak se dejansko bori za oblast. V kateri socialistični državi bi se, recimo, lahko odvijal take dialog? Nekd stalinistični list je napisal o poljski cerkvi:

Kaj želijo? »Katoliške sole, katoliške organizacije in združenja, »katoliške družbene institucije, še malo, pa bodo zahtevali tudi »katoliške glodalce, »katoliške kinematografe, »katoliške ustanove, »katoliške partije, navsezadnje pa še »katoliško državo in »katoliško ureditev.«

Wrocawski nadškof Koninski odgovarja: »Poljski stiseti želijo pokopati cerkev. Toda posebajajo, da je grobarstvo poklic nas, duhovnikov, in da bomo mi njih pokopali.«

Nekateri očitajo tako poljski partiji kot poljski cerkvi, da sta obe enako troglavji in nepopustljivi in da sta na Poljskem ni miru med cerkvo in državo. Poljski državniki in partijski voditelji nastopajo tako, da vera sploh ni problem, ampak da je resnični problem politika poljskega cerkvenega vodstva. Obe strani sta sicer treni, vendar se sdi, da nobena ne drži v celoti. Za vera povojna spodobna priča, da sta obe strani dovolj močni, da nobeni ni treba pretirano popustiti. V kakšnem položaju je trajnejša rešitev videti pravej oddaljena.

JANEEZ STANLEC

DEVICA V CZESTOCHOWI

Vojaško-politični komentar

Gverilska vojna v zamislih in načrtih velikih sil

V začetku avgusta je ilustrirani tedenski italijanski časopis »L'Espresso« objavil članek z naslovom »Sedimo na sodu« in podnaslovom »Imamo tajne načrte NATO«. Konec avgusta pa je zahodnonemški »Stern« objavil »tajne dokumente« iz načrtov ZDA za gverilsko vojskovanje v Evropi, in sicer z uporabo atomskega, kemičnega in bakteriološkega orožja. Ne glede na različna ugiibanja in senzacionalna »odkritja« o izvoru teh načrtov je vseeno dejstvo, da so ta sporočila vzbudila precejšnjo pozornost ter našla mesto na straneh mnogih uglednih časopisov, po drugi strani pa te novice niso bile do sedaj uradno demantirane. In, naposled, v vojaško-strateških koncepcijah in organizaciji armade ZDA je zaslediti marsikaj, kar se ujema z objavljenimi »načrti« in »tajnimi dokumenti«. Glede na to in ker gre za Evropo ter za posebne oblike vojskovanja, ne bo odveč, da te zadevi posvetimo nekaj pozornosti.

Dokument, do katerega so prišli časopisi, na 33 straneh natančno in podrobno določa vse detaļje gverilske in protigverilske akcije, ki naj bi jih v primeru vojne v Evropi izvajale specialne sile na zasednem (od Sovjetske zveze), in nezasednem ozemlju ter na ozemlju Sovjetske zveze in socialističnih držav, vključno z Jugoslavijo. Ta načrt naj bi bil napravljen v NATO pred 1967. letom ter je imel šifro 10-1. Poskušajmo pogledati temeljne značilnosti objavljenih načrtov.

Ti načrti naj bi zadevali morebitno splošno evropsko vojno, v kateri ni izključeno, da bi bil večji del ali pa vsa Evropa zasedena po Sovjetski zvezi. Kaže da gre predvsem za »konvencionalno vojno, brez atomskega adeterentna«. Takoj v začetku vojne bi šle v akcijo posebne gverilske in protigverilske enote, v katerih bi bili vojaki iz ZDA, iz emigracije, iz posameznih dežel, v katere bi bile namenjene te posebne enote. Protigverilske enote naj bi se borile sproti gverilcem v lastnem zaledju, gverilske pa v sovražnikovem. Ameriški element naj bi v tej enotah tvoril samo jedro, medtem ko bi vsjvokov tvorila emigracija iz vzhodnoevropskih socialističnih dežel (ter med vojno rekrutirani) sprosto voljci na terenu. Akcije teh enot naj bi se osredinjale na protikomunistično razpoloženo prebivalstvo na zasednem ozemlju ali na ozemljih nasprotnih držav. Te enote bi bile opremljene z najsoodobnejšo ustrezno opremo in, kar je najpomembnejše, imele bi atomsko, kemično in biološko orožje, ki pa ne bi uporabljale po odločitvi najvišjih političnih oblasti, temveč bi o tem odločal ameriški oficer — vrhovni ameriški komandant v Evropi.

Ti načrti naj ne bi bili predvideni samo za vojne razmere, temveč bi jih po svoje urednjevali še v miru, tako da bi po stopnja vgrajevati v lastno ozemlje, kar bi v družbeni strukturi sovjetskega bloka. Torej gre v tem primeru za politične oblike gverile, med tem ko bi v vojni prevladovala oborožena oblike nastopanja. »ABC« olo povestuje s to strategijo v miru umik De Gaulleja in NATO vojski udar v Grčijo, za dogodka v CSSE pa pravi: »Človek mora avtomatično pomisliti na nekakšne napake in ekscese, ki so bili opazni v Češkoslovaški med pravo spomladjo, ko je bilo videti nemogoče, da se nekateri preved energični »govorniki Dubčeka in tovarišev ne zavajajo nevarnosti, ki jih je imelo njihovo licitiranje pred Cierno in po njeje.«

Nadrti podrobno »obdelujejo« vsako vzhodnoevropsko deščelo posebej, vključno s zahodnoevropskim delom Sovjetske zveze. Tako ti načrti predvidevajo, da bi v primeru vojne poslali v Zahodno Nemčijo 5 operativnih odredov teh posebnih sil, v Poljsko 3, v CSSE 3, v Avstrijo (če bi bila zasedena) 3, v Madžarsko 2, v Jugoslavijo 2, v Romunijo 2, v Bolgarijo 3, v Sovjetsko zvezo 5 itd. Če bi bila Italija zasedena, bi baše tja poslali samo en takšen odred. Vsi ti odredi naj bi bili jedra nekakšnega obširnega odpora. Nadalje je v teh »načrtih« tudi oca »patriotičnih sil«, na katere bi lahko računali ti odredi. V Italiji in Albaniji naj bi takšnih bilo 3.000, v Sovjetski zvezi 23.000, v Zahodni Nemčiji 10.000, v Poljski 9.000 itd. V posebnih dodatkih načrtujejo uporabo atomskega, kemičnega in biološkega orožja, agente CIA, obveščevalnih in diverzantskih pripomočkov.

Toliko je teh načrtih in pisanju časopisov. Kaj je res in kaj ni, lahko sodimo samo posredno. Ponovimo lahko samo to, da o tem pišejo zelo ugledni evropski časopisi in da teh poročil niso zanikali. Poleg tega pa so te načrte in tajne dokumente že pregledali nekateri novinarji in dopisniki, med njimi npr. iz »New York Timesa«.

Sicer pa bi za oceno verodostojnosti teh poročil bilo dobro pogledati zamislj in sile ZDA za gverilsko in protigverilsko vojskovanje. Sploh je zanimivo, kako si ta velika sila zamislja in načrtuje partizansko vojsko — na tujih ozemljih. To temelji, ker posebne enote — »zeleni barjetek« — tako vojno, s ne preveč velikim uspehom, v Južnem Vietnamu že vodijo.

Ideja diverzantsko-gverilskih aktivnosti je bila v armadi ZDA nekako prisotna že v drugi svetovni vojni; izražala se je v akcijah razsmerkih enot in komandosov. Polno potrditve in razsvetlo je dobila s uveljavljanjem strategije »prošnega odgovora«, s katero so ZDA namenljale propad strategijo »amošičnega represalije«. Novo strategijo je McNamara 1962. l. takole definiral: »Biti pripravljene na vse, od množičnega napada s atomskim orožjem do gverilskih akcij; obdržati široko latbro praktičnih možnosti v primeru atomske vojne; povečati atomsko in konvencionalne sile tako, da lahko ZDA mirno in prosto taborajo stopnjo in vrsto odgovora na vsak komunistični napad, ki bi bil na katerem koli delu zemeljske obse in na kateršen koli način. Takšni strategiji, posebno pa usmeritvi k gverilski in protigverilski koncepciji so nedvomno odlično pripomogle tudi uspešne narodnoosvobodilne in partizanske vojne v drugi svetovni vojni in povojnem obdobju.

Do 1963. leta so ZDA še imele v kopenski vojski štiri posebne skupine za tovrstno vojskovanje, v nacionalni gardi pa prav tako štiri. Vse so bile nasporejene na ozemlju ZDA, razen 1. in 10. specialna skupina kopenske vojske, ki sta bili snaj ZDA, prve na Okinavi, druga pa v Zahodni Nemčiji. Potem sta bili ustanovljeni še novi posebni skupini. Okrepili so sile v Evropi in na Okinavi, odločili so ju poslali v Laos in Južni Vietnam. Vsaka skupina je tedaj štela okoli 1.200 mož in so bile usmerjene na določena območja Azije, Latinske Amerike, Evrope, Afrike, Bliznjega in Srednjega Vzhoda.

Te enote naj bi po ameriških koncepcijah uporabljali za boj zoper gverilce — nasprotnikom partizane, torej za protigverilske ter lastne gverilske akcije. Delovale bi torej v zaledju nasprotnika kot gverilci — partizani ali pa v lastnem ozirama zaveziškim zaledju v boju zoper upornike in partizane. Te skupine naj bi bile kadrovsko jedro za enote, ki bi se formalne iz emigracije in prebivalstva.

Razen tega so od tedaj v armadi ZDA storili osebne ukrepe, da bi usposobili čimveč ljudi in enot za gverilsko in protigverilsko vojskovanje. Organizirali so številne tečaje za oficirje vseh činov in rodov za tovrstno vojskovanje. Ustanovili so posebne šole in centre v Fort Bragu (ZDA), na Okinavi in v Evropi. Razen tega so tudi v posebnih vojaških šolah posvetili več pozornosti in programa tej zvrsti vojne. V generalističnu kopensko vojskovanje, pri taktničnem letalskem poveljstvu (TAC) pa »Center za specialno vojskovanje letalstva. Glavni center je v Fort Bragu, v katerem se učijo in urijo posebej izbrani regruti v vseh mogočih vrščinah in znanjih, kot npr. jezike, običaje različnih narodov in narodnosti, razne veščine gverilske in protigverilskega vojskovanja, športne in druge fizične veščine itd. Baje jih pošiljajo tudi v džungle na Malajo, kjer je znan angariški gverilski in protigverilski center.

V ta namen so tiskali precej navodil, inštrukcij in pravilnikov. V bojnem pravilu FM 31-21 pa so za potrebe armade, predvsem pa kopenske vojske, obdelana temeljna načela gverilskega vojskovanja. Strojenci so bili veliki napori pri raziskavanju in razvoju posebne opreme in orožja, npr. lahki topovi z dušilcem zvoka, posebne eksplozivne naprave in diverzantska sredstva, posebna sredstva za svezvo, kot je npr. miniaturno radio in podobno, posebni helikopteri, razne kemije in snovi itd., ud. Ni dvoma, da je najmočnejša in najboljša država sveta te enote resnično opremila s ustrezno in najboljšo opremo in orožjem.

Te kratke prikaz ameriških koncepcij, enot, priprav in naporov za bodoče gverilsko in protigverilsko vojskovanje se nekako ujema s prej navedenimi načrti in stajnimi dokumenti, ki jih je objavil karhodni tisk in so tudi s se platiti videti karverilni. Če je temu tako, je vsakakor najbolj grozljivo to, da predvidevajo tudi gverilsko-diverzantsko uporabo atomskega, kemičnega in biološkega orožja in da naj o takem usodnem vprašanju odloča ameriški oficer. Tehnične možnosti so, kajti miniaturizacija atomskega orožja je tako napredovala, da lahko izdelajo atomske mine, ki jih lahko diverzant podtalne tako rekoč kjerkoli. Tudi arzenal kemijah in bioloških orožij je takšen in tako naspovrsten, da se da s pridrome uporabiti v različnih okoliščinah in na razne načine ter s prav katastrofalnimi posledicami.

Ne glede na objavljene načrte in tajne dokumente je očitno, da se ZDA temeljito po ameriško, pripravljajo na gverilske in partizanske vojne. Kakšen bo uspeh, bo odvisno od dolžnosti enot: gverila in partizani se ne morejo uraziti niti kupiti. Oni morajo nastati na domači zemlji, v domačih razmerih in izrasti iz narave. To je, kaže, ena redkih stvari, ki je ZDA ne morejo kupiti s svojim bogastvom.

IVAN FRANKO — IZTOK

Med knjigami

Troyatov „Puškin“

Najdaljša in najbolj izčrpna študija

Najprej bi hotel ugotoviti praprost, vendar po svoje značilno dejstvo, da je naša kulturna javnost povsem nezavedno pozabila na slovenskega izdajca Troyatovega „Puškina“ (v dveh knjigah, skupaj 864 strani, prevedel Vital Klabus, izdala Društvo založba Slovenskega). To je najdaljša in stari biografska najučvrstena študija o tem velikanu ruske poezije, ki ima tudi pri nas dokaj širok krog ljubiteljev, o čemer pričajo njegove slovenske izdaje Puškinovih pesniških in proznih del, prevedena pa sta tudi njegova dela v različnih naših najobsežnejših prevajalcih. Komar pričajo naše slovenske izdaje Puškinovih del — še od zgodnje mladosti eden izmed pesniških svetilkov na širjenjski poti, to nam ponudi Troyatov „Puškin“ — nam ponovno srečanje s Puškinom kot slovensko in ustvarjalno ter posebno iz njegove dobe in njegovim življenjskim okoljem.

Henry Troyat je po svojih predahkih rus, vendar sodi med francoske pesnike in je postal tudi član Francoske akademije. Temeljito znanje ruskega jezika mu je omogočilo dostop k dosedanjim močno obsežni literaturi o Puškini, ki bogatim življenjskim in bibliografskim virom, ki jih niti N. L. Brodski, pisec morda največje ruske biografije Puškina (Moskva, 1937), ni upo-

važeval s tolikšno prisrčnostjo in kritično pozornostjo kot Troyat. Francoski avtor je tudi odziral dolejši namenu gradivo v družbenem delu potovanja na Puškina v družbenem delu potovanja na Puškina: to gradivo, ki ga je uspešno obrabljil v knjigi, ni oči, nekdanji slovenski poslanik v Rusiji baron Hecchevra d'André, se je obrnil na Hecchevra. Tako so stopili v novo svetlo svetlobo dogodki okrog Puškinove smrti. Še pomembnejši pa je material in veličastno francosko korrespondence Puškinovih sodobnikov, sodobnikov in znancev, ki so bili v stiku s Puškinom, ki so vstajali v puškinovost — tudi go odtokih revoluciji vse do naših dni — namajo bolj ali manj smiselne besede in podobe.

Vse to je Troyat omogočilo sbrati gradivo, ki je po svojih njegovih posebnostih izjemno prijetno, celo namerazno uštevilo spisov o Puškinovi osebnosti, o njegovem življenju in delu. Čeprav gre za spis, ki je nastal na smiselnem področju, besedno Troyatovega „Puškina“ faktor tak življenjski roman; obarvana snov nas pritegne tudi tam, kjer pesec razčlenja pomembne pesnitve in slikovito prikazuje njih svojo s pesnikovo osebnostjo in njegovim življenjskim stilom.

Človeške potane, ki jih Troyat sledi s tolikšno nasornostjo, v smiselnem spremljanju nekotično klasičnega podoba, kakršno smo si ustvarili Puškina ustvarili s hrabrim njegovim delu in dosedanjih študij o njem. Ta bolj resna podoba pesnika pa se spoznajmo njegovega pomena in ne moremo smisliti svetlih odsekov, ki so jih zapuščila v nas misli njegove pesni. Psihološki potane, pač edinstvena v obsevu ruskih pesnikov, saj se ne kažejo nobi v njegovi filozofiji in v posebnostih njegovega kazanja, ampak so udeležene tudi v potencialnih navdihov. Življenje in delo, somatična in psihična dispozicija — to je prav v Troyatovem „Puškini“ dano v tako živih barvah in prepričljivih orisih, da bralca sanjajo tudi v tiste sfere Puškinovega sveta, ki jih je pred branjem tega spisa le rahlo občutil, nika pa poznal.

Posebno natančno so obdelani Puškinovi erotični odnosi in vse tisto, kar je po skriti igri nestranih sil in sumanjih okolnosti pripravljalo njegovo zgodnjo smrt. Tudi njegovo družbeno in politično delovanje v Troyatovem spisu se jasneje in objektivneje podoba kot pa v npr. pri Brodskem. Ko beriš, kako so tedaj službeni krogi razmišljali s Puškinom in hoteli usmerjati njegovo delo, se nehoti spomniti na sedanjost, na znano prisrčnost, na kontrolo nad ustvarjalnim delom. Pred markaturo stranjo si šepetajo stari staro: Nihil novi sub sole!

Vsekakor ima Troyatov spis mnoge odlike, ki bralcu na široko odpirajo vse tisto, kar je ustvarjalo Puškinov svet in kar karakterizira njegovo očetno delo. V naši biografski književnosti je izid dveh knjig Troyatovega „Puškina“ hvale vreden dogodek. Sicerben in lep prevod Vitala Klabusa se bolj približa ta zabavni spis slovenskemu bralcu. Številni citati in versih so prispevek Mišeta Klodčiča in to bi bilo treba zaradi obsega in kvalitete pesniških prevodov jasneje označiti na čelu knjige. Ob koncu druge knjige je tudi nekaj strani puškinške bibliografije. Oprava Nadje Furjan se lepo prilaga značaju Troyatovega spisa.

BOZIDAR BORKO

J. Premk: Pesmi V zbirki Pota mladih

Zbirka Pota mladih, ki jo izdaja Mladinska knjiga, je tiskala prvenec Janeza Premka, pesnika, ki se je v poredu oglasal v revalnem tisku in je stopil s samostojno pesniško zbirko v slovenski kulturni prostor nekako nenapovedan. Pesmi ne pripadajo nobenemu programskemu krogu.

Spektrum njegovega izraza se giblje v tradicionalnih pesniških in slovesnih oblikah. Od samozavestnih, vehementnih versov »Pogled me bog, / kar jas sem svoj otrok. / Poslušam vse odlike sveta, / se njegova pesem silje v otočno spoznanje »Konec zlatega vitema je pojemal. / Skril se je v kepo, / ki je utripala. / In tega spoznanja je potem več poti, širjenje si podaja roke s obupom in objektivnostjo, kar je čutili predvsem v pesmi Kralj Matjaž, eni najlepših pesmi. Karakteristični sta to zbirko so tudi verski in Desmetinski: »Prevedli so gospodri. / Ni dovolj sveta. / Noči so prekratke / in čezni presvetli / na njeno žalost. / Rešeneje je tepla, kajti »Ničesar ne morem izgubiti — / ničesar ne morem pridobiti / ali: mozd možjini rešetka mi / se igrajo otroci. / V akciju smem Frohe posejje je čutili romantični moment, ki pa mu varjansmo, povzeman je samo po sebi uspešno »Po tretjem bobanu / je vprašal kralj Matjaž / ognjena sibi, rastre sme po dvoran, / ali je en sam ognjen trak / vroč kot pogled njegove deklice. / Letimotiv celotne knjižice pa so verski: Noč je en lep večer, / jutri bo svetel dan.

S temi citati, vestimi in posameznih pesmi, sem hotel samo nakazati vsebinski razpon, ki se, med drugim, tudi zelo veže na melos narodne pesmi, pa tudi njeno problematiko. V pesmih Noč je en lep večer, Noč je en lep večer, / ali je en sam ognjen trak / vroč kot pogled njegove deklice. / Letimotiv celotne knjižice pa so verski: Noč je en lep večer, / jutri bo svetel dan.

Tudi osebna nota je premo poudarjena, obilnavanje pesniškega materiala prisreča s preprostostjo, ne pa tudi s sugestivnostjo. Je doleden lirik. Ne dokopije pa se do tako imenovane plastične izraznosti. Vseobsegajočnost trenutka, kot ga je dojel in zapisal, mu raspada, ko hoče, da bi takšen trenutek postal absolutna resnica, po vzoru ekspresionista.

Is zbirke so naravnost vidni izpoljenost versov, močna skrb za izklesanostjo kritic, sploh se doganostjo celota v tehničnem smislu, kar pa mu razbini polnočrtnostjo umetniške vnositelj. Oklep razumskosti jih oklepa, do sluhnih visij ne izpalle v ščane dlancaje.

Premkova poseja hoče komunicirati; svet je načinu in zakonom komuniciranja, ni pa dovolj samo formalna neoposrednost tistega, čemur bi se rečilo pesniški est, je v teh pesmih premo. Vendar, kot je bilo že rečeno, so pesmi sanjstvo. So nadaljevanje funkcionalne poezije. Dikcija ljudska pesmi se mu poda. Zanimive pa so tudi zaradi potiska internacionalistrali specifično slovenska občutja, kot jih je vnesla v umetno književnost ljudska izraznost. Premk temu še ni bil kos, na široko neposrednost je vpejal, vsaj sedaj še, le zavestno preprost.

JANEZ POŠTRAK

L. Županovič: Vatroslav Lisinski

Življenje - delo - pomen

Med muzikološkimi publikacijami, ki so izšle zadnji čas v Jugoslaviji, zasluži zaradi svoje znanstvene pomembnosti posebno pozornost monumentalna monografija o Vatroslavu Lisinsku. Njen avtor je hrvaški muzikolog Lovro Županovič. To delo je leto izšla Jugoslovenska akademija v Zagrebu in je rezultat doktorske disertacije, ki jo je Županovič obrnil leta 1965 na filozofski fakulteti v Ljubljani.

O Vatroslavu Lisinsku so sicer doslej že dosti pisali, vendar življenje in delo tega najpomembnejšega predstavnika hrvaške glasbene romantike še ni bilo dovolj kritično, sistematično in izčrpno prikazano. Vse te ne majhne pomanjkljivosti, ki smo jih občutili pri dosednji literaturi o Lisinsku, so zdaj z izidom Županovičeve knjige odstranjene. Županovičeva monografija odlikuje velika izbravnost in eksaktnost, hkrati pa kaže ta tudi v izdatni meri avtorjev misel za dojanje subtilnih vrednosti glasbene stavka.

Županovič je dal svoji monografiji trdno podlago s tem, da isahja iz značilnosti glasbenega razvoja epohe, pri čemer je obsežno orisal glasbeno situacijo na Hrvaškem ob začetku delovanja Lisinskega. Razen tega je tudi dovolj upošteval socialopolitične in ekonomske faktorje, ki so vplivali na rast umetnosti. Skladatelj življenjski, ki zavzema nekaj nad sto strani, je napisan strnjeno in plastično. Avtor ga je pregledno razdelil v tri poglavja: Od rojstva do odhoda v Prago (1819—1847), Bivanje v Pragi (1847—1850) in Delovanje v Zagrebu do smrti (1850—1854). Iz biografije je razvidno, da temeljito preučil zelo obsežno arhivsko in drugo dokumentarno gradivo ter kritično preveril posamezne trditve dosedanjih piscev. Tako je Županoviču uspelo ustvariti pravilno in objektivno podobo o skladatelju kot človeku in umetniku.

Nedvomno pa je težiče knjige na skladateljevi ustvarjalnosti, ki je obravnavana po kompozicijskih avstih v treh velikih poglavjih: Vokalne skladbe, Instrumentalne skladbe in Dramska dela. Prikaz posameznih del, ki jih motri avtor v tesni povezavi s okolnostmi in namenom njih nastanka, je z redkimi izjemami podrobno analitičen in kljub temu, da vključuje mnogo detajlnih opisov, dovolj jasen in pregleden. Treba je priznati, da pisec pri tem nikdar ne ostaja samo v območju formalne, sunanje analize, ampak se poglablja v problematiko stila in estetske vrednosti ter prihaja na koncu posebnih poglavij do tehničnih ugotovitev glasbenih skladb. Instrumentalne skladbe in Dramska dela. Prikaz posameznih del, ki jih motri avtor v tesni povezavi s okolnostmi in namenom njih nastanka, je z redkimi izjemami podrobno analitičen in kljub temu, da vključuje mnogo detajlnih opisov, dovolj jasen in pregleden. Treba je priznati, da pisec pri tem nikdar ne ostaja samo v območju formalne, sunanje analize, ampak se poglablja v problematiko stila in estetske vrednosti ter prihaja na koncu posebnih poglavij do tehničnih ugotovitev glasbenih skladb.

K popolnosti knjige, ki obsega 469 strani, prispevajo številni notni primeri (v celoti jih je kar 421), bogato slikovno gradivo, izčrpna bibliografija do sedaj napisanih del o Lisinsku ter popis vseh kompozicij. Na koncu je dodan še daljši povzetek v angleščini, tako da bodo rezultati Županovičevega dela tudi dostopni širši muzikološki javnosti v svetu.

J. S.

„Prva svoboda“

V spomin na padec fašizma

ZEB in Goriški muzej iz Nove Gorice sta te dni s priložnostno brošuro označila pomembno obletnico za slovenskega človeka onstran Soče-padca fašizma. Brošura govori o razvoju narodnoosvobodilnega gibanja v Brdih in Beneški Sloveniji po zlomu fašizma. Pisatelj France Bevk, ki je prispeval uvodne misli v brošuri, pravi o tem dogodku to-le: »Fašizma je bilo konec, ni pa bilo konec vojne. Hitler, ki se je po padcu Mussolinija čutil ogroženega, je z vso strastjo nadaljeval boj. Pri nas so vzhvale zastave in odmevale pesmi, a naši fantje in možje so se oboroževali in odhajali na „goriško fronto“. Z radoščjo in zadovoljenjem smo pozdravili odločitev številnih delavcev v Trstu, Trčin in drugod, da bodo v tem boju s nami združili svoje vrste. Bilo je prvič v zgodovini, da so se Slovenci in Italijani na tem ozemlju silno bojevali za iste cilje. To je bil zametek bratskega sodelovanja v Brdih in Beneški, ki je bilo kronano z uspehom.

Brošura, ki jo je sestavila Lida Bezlaj-Krevel, pričinja opis razvoja narodnoosvobodilnega boja v Brdih in Beneški prav s prvo svobodo primorskih Slovencev po padcu fašizma. Opisuje razmah osvobodilnega gibanja, ki je zajelo vse kraje tostran in onostran Soče, zlasti obširno prikazuje tudi nastanek in razvoj ljudske oblasti kot enega izmed najbolj pomembnih sadov ljudske vstaje. Dokaz, kako močnega odziva je dobila vstaja v Brdih in Beneški, pričja podatek, da so že v nekaj mesecih nastal v Brdih prvi trije bataljoni slovenske vojske.

Hkrati so začeli nastajati tudi prvi odredi italijanskih partizanov. Brošura podrobno opisuje, kako se je krepilo sodelovanje med partizanskimi enotami slovenskih in italijanskih odredov ter pozneje brigad. Posebno mesto je dobila v brošuri tudi tako imenovana »Kobariška republika«, kot so imenovali obsežno osvobodeno ozemlje v dolini Soče. Nemškim vojskarnim poveljnikom je bilo to osvobodeno ozemlje zlasti trn v peti, zato so se spravili nanj z veliko vojaško silo v oktobrski ofenzivi leta 1943. Vendar, moč osvobodilnega gibanja je rasla, na tleh primorske Slovenije na tej in na oni strani Soče so se bojevale enote 9. korpusa, v samih Brdih in v Beneški Sloveniji pa je zlasti uspešno deloval brisko-beneški odred. Velikega vojaškega in političnega pomena je bil tudi znani pohod 33. divizije v Beneško Slovenijo. Kljub naporom okupatorjev, da bi zatrli osvobodilno gibanje na tem pomembnem strateškem ozemlju, se jim ta nakana ni posrečila, enote slovenskih in italijanskih partizanov so častno izpolnile svojo dolžnost in skupaj z drugimi jugoslovanskimi enotami sodelovale pri končni osvoboditvi vseh krajev od Trsta do Čedadina v Vidma.

DRAGO KOSMRLJ

Aldo Palazzeshi: SESTRE MATERASSI

Alda Palazzeshi, s pravim imenom Alda Giurlana, je odkril pravzaprav Marinetti, umetniško razmišljati pa njegov futuristični krog. Pisal je pesmi. Po štirih neopoznih pesniških zbirkah se je pridružil futurizmu, bil s njimi navdop pri raznih literarnih izgredivih, kot so bili tedaj v navadi, ko pa so pričeli koketirati s fašizmom, se je preselil v Pariz. Začel je pisati prozo. Zbrane novele, Sestre Materassi, Slast spominov in Beneški doš so knjige, ki ga uvrščajo med najpomembnejše sodobne italijanske pripovednike. Njegova proza je vse drugačna od mladostniške programske poezije, tudi v pričujočih Sestrah Materassi ni nič presenetljivega, pač pa vsa knjiga preva rahlja budomnost, sedaj vesela, sedaj otočna. Opisuje mirno podobaško življenje in okolice Firenc, njihove prebivalce, posebno pa še štirih Materassijevih sestrov. V ospredju sta predvsem dve, petdesetletni in predljivi, vsilji, ki ju je delo odtegnilo iz domov. Njuno življenje bi se naprej potekalo v stilu grajskih gospa, če bi nenadoma ne posvojili nečaka, ki je vso idilo porušil. In vendar se jima je to zdelo popolnoma prav, tako rekoč nujno, saj je bil vendar možič, njun nečak, ki sta ga ljubili, ne da bi pravzaprav vedeli, ali samo kot nečaka ali tudi še kot možkega. Roman je izšel v zbirki Ljudska knjiga Prebrnove družbe. Prevod Alberta Široka je dober, branje motijo le številne tiskovne napake, ki nikakor niso v skladu s to človeško in toplo napisano knjigo.

Nenavaden spektakel

Hair

V gledališču Theatre de la Porte St. Martin

Hair je nekakšen muzikal ali spektakel, ki je v Parizu že nekaj mesecev na sporedu. Hair bi lahko prevedli s las ali dlaka. Ta spektakel je pravzaprav himna mlade generacije, ki upa, da bo življenje nekoč svobodno in da bo na svetu vladala nova morala brez hinavščine.

V Franciji so bili prepričani, da Hair ne bo imel uspeha. Vendar za čudo, ves Paris se zgrinja v Théâtre de la Porte-Saint-Martin, kjer je Hair na sporedu. To pa še ne pomeni, da bo ta glasbena komedija imela tudi popoln uspeh. Kljub temu, da je Hair kot spektakel nekaj novega, pa je kot aktualna igra že zastarel in privlači ljudi le zaradi nenavadnosti, ne pa tudi zaradi sodobnosti.

Hair je več kot samo spektakel in več kot samo igra avantgarde; Hair je pravo razburjenje. V treh urah Hair gledalca neprestano preseneča.

Ze sam oder v gledališču Porte-Saint-Martin je nekaj posebnega. Zaveze ni nikjer, kulise pa so tako skromne, da jih skorajda ni. Po odru pa se še pred predstavo sprehajajo mladi ljudje, doigolasi, v hlačah, skratka pravi hipiji. Pa saj je Hair v resnici predstava hipijev. Igralci so tudi po dvorani med gledalci. Nenadoma prično igralci v parterju klicati drug drugega. Tako se predstava prične. Na odru po turško sedi negibna postava; skozi vasa vrsta v parterju pa se ji s počasnimi koraki bližajo igralci. Bona je prav groščina in vsaj toliko napetost, da gledalca var str spreletava.

Negibna postava na odru je kot božanstvo, kot tisto novo življenje polno ljubezni. Celotna predstava je kritika ameriške družbe. Kritizira vojno v Vietnamu, kaže na nasprotja med starši in otroci. Hipiji se borijo za mir, za svobodno ljubezen. Režija in scenografija predstave sta zelo dobri. Z igro rasnobravnih reflektorjev dosežejo edinstvene efekte. V zaslepljujoči svetlobi in med bliski, ki ponasarjajo eksplozije bomb, plešejo mladi ljudje. Ves prizor je simbol vojen, grose in nasilja. To je prizor, ki ostane v spominu.

Julien Clerc je glavni igralec v Hairu. Kakšno je njegovo mnenje o predstavi?

»Več tednov se nisem mogel odločiti, ali naj prevzamem osrednjo vlogo ali ne. Seveda sem se prej veliko alisal o Hairu, ki je povzročil veliko slabe volje na Broadwayu in v Londonu. Is reportaž v časopisih pa sem svedel le o goloti igralcev v določnem prizoru. Pogrešal sem kaj več o vsebini igre, o njenem duhu itd. Ko sem si Hair ogledal v Londonu, me je vedno bolj zanimal in tako sem privolil in prevzel glavno vlogo.

Julien Clerc se je že prej uveljavil v svetu šansonov, predvsem s »La Cavalerie« in pesneje s »Ivanovitch«. Je pravi pevski talent, razen tega pa tudi originalna in močna osebnost. Če bo Hair imel velik uspeh, bo to tudi sanj velika priložnost. Na vprašanje, kaj je pravzaprav Hair, je odgovoril: »Hair je velik prasnik mladih, himna svobodi. Skupina mladih je spet

postavila vprašanje o družbi. Jaz, »Claud«, se upiram ameriškem življenju, sem proti vojni v Vietnamu in proti vsem konformizmu. Predstavo smo morali naglo pripraviti, da bi bila premiera še pred počitnicami. Michel Taltinger, ki je potikal 28 igralcev, je moral privediti več kot tisoč avdicij, preden je našel ustrezne ljudi. Vsi igralci so mladi, neznanji ljudje, ki iščejo svojo prvo možnost ravno v tej igri.

V Hairu je veliko plesa in pesmi. Čeprav je usmerjen izključno v kritiko družbe, pa ima bistvene pomanjkljivosti, ki delu onemogočajo, da bi postalo prva družbena drama. Hair naj bi predvsem predstavil širokemu občinstvu miselnost hipijev. Hipi kritizira napake sedanje družbe, želi si novega sveta in še živi v vizijah tega sveta. Od kritike do novega sveta pa je dolga pot. V igri pogrešam način, kako bi prišli do novega življenja. Avtorja se ne bi smela zadovoljiti samo s kritiko, ker napake še pomamo in nam predstava ne prinese novih spomenj. Ne bi smelo biti toliko udarka na petju in plesu, ampak bi morali veliko več govoriti o miru in nakasati pot do rešitve. Zaradi pomanjkljivosti, ki jih najdem v Hairu, sem prepričana, da se ne bo dolgo obdržal na evropskih odrih. Publika ga sedaj še rada gleda; mislim pa, da predvsem zaradi dolgih las, zamazanih oblik in golote. Vse to gledalca šokira, ne pusti pa ničesar v njem.

TAMARA VARACHA

SCENA IZ HAIRA

Muslimani včeraj in danes

Zgodovinski in kulturni temelji nacionalne neodvisnosti

mostitev vseh nacionalističnih partikularističnih in hegemonističnih teženj.

Pravilno reševanje nacionalnega vprašanja v socialistični Jugoslaviji je impliciralo priznanje vseh naših zgodovinskih razvojnih oblikovanih narodnostnih posebnosti in v tem ni stordena tajma niti za bosensko-hercegovačke Muslimane.

V sedmih nekaj letih se pri nas mnogo govori in raspravlja o Muslimanih Bosne in Hercegovine kot eni izmed etničnih celot med jugoslovanskimi narodi. Takšno gledanje se je slasti izkazovalo po 17. sept. CK ZK Bosne in Hercegovine, ki je bila 26. januarja leta 1988. V sklopih s te se je rešeno tudi:

»Svoboda osebnosti v izražanju nacionalne zavesti in pripadnosti je eden poglavitnih dejavnikov enakopravnosti ljudi in narodov. Praksa je pokazala škodljivost raznih oblik pritiska in vtrajanja in prejšnjega obdobja, da se Muslimani glede narodnosti opredeljujejo kot Srbi oziroma Hrvatji, kar se je že prej pokazalo, to pa potrjuje tudi današnja socialistična praksa, da so Muslimani poseben narod.»

Stališče o Muslimanih kot narodu je bilo oblikovano še prej v ustavih republik Bosne in Hercegovine. Ustrena mesta in položaja, v dosežanih dveh bosensko-hercegovaških ustavih jasno kažejo, da je tudi njim, Muslimanom, dan tretman posebne narodne celote.

Vse to pa ni oviralo, da se v zadnjem času ne bi pojavile aluzije, da je mesnično razglavati nov muslimanski narod, da je muslimanska etnična posebnost oblikovana v skibinih učbenikov in komisijah, dalje s sekretom, zakonom in ustavo ter podobno.

Kljub navedenim mnenjem in stališčem o bosensko-hercegovačkih Muslimanih in njihovi etnični posebnosti se veseno zastavlja vprašanje, ali so Muslimani Bosne in Hercegovine posebna etnična skupina bolj stvar teoretične narave. Pravzaprav je bilo največ dilem o tem, kateri etnični kategoriji pripadajo Muslimani v dolgi vrsti etničnih bitij; ali so v sedanjih fazi svojega narodnostnega razvoja etnična skupina, skupnost, narod, narodnost, nacija itd.

Etnična posebnost Muslimanov

Vprašanje je, kot že rečeno, bolj teoretično, medtem ko je v praksi še zdajšnjemu, zlasti kar zadeva obdobje narodnoosvobodilne vojne, obdobje socialistične »gradnje in današnje etape v socialističnem razvoju naše samoupravne družbe. V praksi se je namreč že od prvih dni socialistične revolucije pa vse do danes upoštevalo, da so bosensko-hercegovački Muslimani poseben etnični subjekt, enakopraven s drugimi narodi.

V vseh trenutkih, ko je nacionalni moment igral tako vlogo in je bilo treba upoštevati narodnostne posebnosti enako kot o Srbih, Hrvatih, Makedoncih, Slovencih, Crnogorcih itd., se je mislilo tudi na Muslimane.

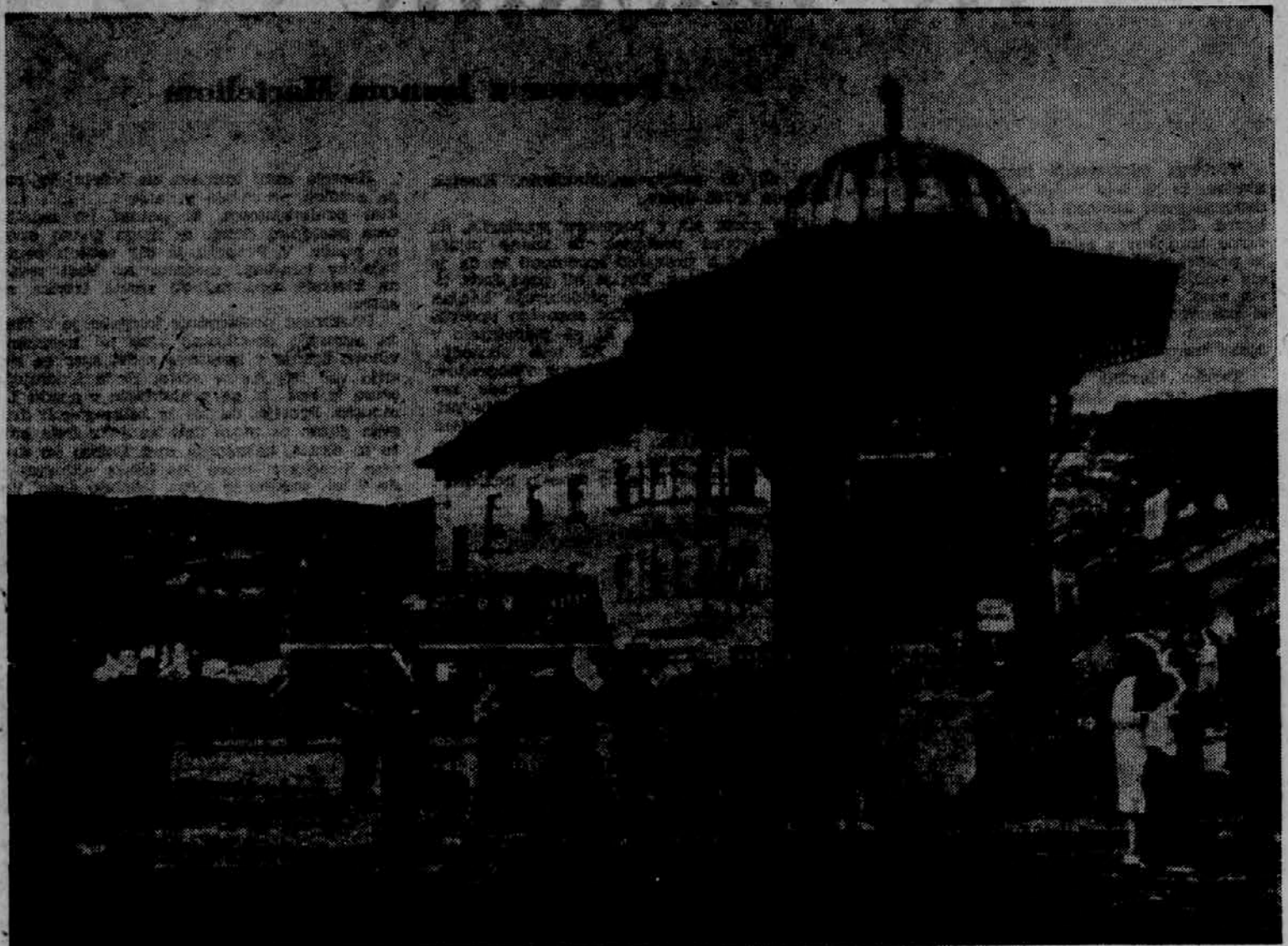
Od prvih začetkov organizirane vstaje pa vse do končne osvoboditve države je bilo upoštevana etnična posebnost Muslimanov. Objavljenih je na tisoče dokumentov, kjer se Muslimani posebej apostrofirajo, strategija in taktika pa sta bili prilagajani dejstvu o obstoju tega zares svojevrstnega, vendar egzistencnega muslimanskega nacionalnega fenomena.

Ni nobenih dvomov, da je stališče, ki ga je KP Jugoslavije svelala do Muslimanov med vojno, kakor sploh stališče, ki ga je imela in dosledno izvajala glede nacionalnega vprašanja, najbolj ugodno vplivalo na obnabranje in aktiviranje muslimanskih množic v narodnoosvobodilnem boju. Prav upoštevanje etnične subjektivnosti bosensko-hercegovačkih Muslimanov tako pri partijskih vodstvih in organizacijah kot tudi pri vseh drugih pomembnih dejavnikih v narodnoosvobodilnem boju je bilo med drugim eden pomembnejših razlogov, da so se poleg NOV, v kateri so se skupaj borili Srbi, Muslimani in Hrvati in drugi narodi ter narodnostno oblikovani bosensko-hercegovački Muslimani, ustanovljali tudi posebne muslimanske partizanske enote. Tako se je v sestavi NOV formirala prva muslimanska četa in bataljon in kasnejše brigade, pa tudi tako imenovana muslimanska divizija, kot so imenovali usko operativno skupino NOV Jugoslavije. V glavnem isti razlogi so bili tudi za ustanovitve posebnih muslimanskih mladinskih organizacij v okviru USAOJ itd.

Priznavanje realnosti o obstoju posebne muslimanske etnične samovoljnosti in odločno odpravljanje sovinskih teženj do Muslimanov, podobno kot je veljalo tudi za vse druge narode in narodnosti, je dalo najboljše rezultate v razreševanju zastupljenih mednarodnih odnosov pri nas, zlasti v drugi svetovni vojni. Tudi v tem vprašanju je Komunistična partija Jugoslavije videla realnost in zato niso izostali uspehi. Muslimani so, ko so se prepirali v praksi v dolednost KPJ pri izvajanju njene politične nacionalne enakopravnosti, sprejeli narodnoosvobodilni boj kot edino izbrano obstoja in nadaljnega bivanja. Zato so se v NOV, ko so se skupaj borili s našimi narodi in narodnostmi, ustvarili pogoje za svoj svoboden nacionalni razvoj v enakopravni in demokratično ustanovljeni jugoslovanski državni skupnosti.

Muslimani v nacionalnem ključu

V povojni praksi so bila resda omahovanja pa tudi pritiski, da se Muslimani opredelijo kot Srbi in Hrvati, vendar pa so hkrati s tem upoštevali tako imenovani nacionalni ključ in s tem posredno dali vedeti, da imajo Muslimani svojo posebno nacionalno identiteto. Pri iskanju političnih in družinskih teles in v vseh oblikah javnega življenja, kjer je imel nacionalni moment kakršnokoli pomen, so imeli Muslimani enakopraven status neodvisno od tega, da so hkrati čakali, da se opredelijo kot Srbi oziroma Hrvatji. Tudi v razmerah, ko je bil pritisk na Muslimane v smislu njihove srbske in hrvaške nacionalne opredelitve se je zelo dobro vedelo in tega so se v praksi tudi držali, da bi vasko spoštovanje Muslimanov, čeprav bi se oni soprodeljevali kot Srbi ali Hrvati, utegnili imeti škodljive politične posledice. Potem ko se je sčasoma, močje priznavalo, da so nekakj posebnega, tako opredeljeni Muslimani kot Srbi ali Hrvati. Sicer pa je

SARAJEVSKA BAŠČARSIJA

dobro smano, da je smaten del muslimanskih intelektualcev, ki so se v glavnem formalno osnaževali kot Srb ali Hrvat in se izrecno odrekli muslimanski nacionalni identifikaciji, v vsakdanjem življenju ko je bilo za to, da se izkoristi nekaj, kar je po nacionalnem kriteriju močno, mnogokrat to tudi dosegel prav kot Musliman. Mnogi posamezniki bi po srbskem in hrvaškem nacionalnem ključu s težavo prišli do večje izraza in prav zato tudi nočejo, da bi jih prikazovali kot Srbe ali Hrvate. Niso bili redki primeri, zlasti v prejšnjih letih, da so bili v posebnih foruzih, pa tudi na najbolj odgovornih mestih zastopani kot Muslimani prav tisti, ki so se deklarirali kot Srbi ali Hrvati, v najboljšem primeru kot Jugoslanci. Torej tisti, ki so v glavnem svaščali muslimanske nacionalne identifikacije, so bili obenem praktično predstavniki Muslimanov. Tako se prav tako dejansko priznava, da je objektivna pripadnost tej etnični skupnosti osnovnega pomena in da je opredeljevanje za srbsko ali hrvaško etnično pripadnost v glavnem selitva brez vsebine. Kaže, da gre pri nekaterih posameznikih tudi za spekulacijo.

Priznavanje narodne individualnosti Muslimanov

Etnična posebnost Muslimanov ni nekaj, kar je odkrila KPJ, čeprav pripada prav KP oziroma ZK žaloga, da je to dejstvo v okviru politike reševanja nacionalnega vprašanja postavila na prvo mesto. Smer, ki je upoštevala realnost v nacionalnih odnosih in priznava bosensko-hercegovačkim Muslimanom položaj posebne etnične skupine, je bila dolžna se pred drugo svetovno vojno. Moramo omeniti, da so med drugim na peti državni konferenci novembra leta 1940 v Zagrebu raspravljali o narodni individualnosti Muslimanov. Iz zapiski s konferenca je razvidno, da so v razpravi poudarili, da se je treba postaviti po robu priznavanju srbske in hrvaške buržoazije, da si razdeli Bosno in Hercegovino, kar zadeva Muslimane, so na peti državni konferenci poudarili, da so zgrešena pojmovanja, češ da Muslimani niso etnična skupina, ampak Srbi ali Hrvati, kot sta mislili srbska in hrvaška buržoazija in kakor so se počutili sami vrhovi Muslimanov. Ob tej priložnosti so izrecno poudarili, da Muslimani niso oblikovan narod, so pa etnična skupina.

Muslimani slovanškega porekla

Kaj je prvi razlog za takšno nerazumevanje glede na muslimanske nacionalno identifikacijo? Temeljni razlog je, po našem mnenju, da se v pojmu Musliman vidi izključno verska oznaka, kot da tudi drugi etnični skupnosti ne bi nastala na verski podlagi, oziroma kot da ni še zlasti v prejšnjih obdobjih razvoja svoje nacionalne posebnosti izražala tudi prek lastne religije.

Muslimani kot etnični in verski pojem

Mnogo dobrosamernih ljudi je, ki dosledno spoštujejo pravico in samoodlobo drugih narodov in narodnosti, obenem pa bosensko-hercegovačkim Muslimanom nobejo priznati narodnostne individualnosti. Ty di del muslimanskih intelektualcev — ne upoštevajo tiste, ki v srbski in hrvaški nacionalni opredelitvi vidijo svoj politični račun — menj, da ni razlogov za muslimanske identifikacije v nacionalnem smislu. Pomavno tudi teorije, ki se tudi danes

tu in tam pojavljajo, da koprredeljuje Muslimana kot Srb in Hrvat pomeni napredno dejanje, saj se s tem premoči konservativni, zastarelo pojmovanje in prešvela ideologija. Morala se opredeliti, uporabimo formulacijo Osvetnika Mijatovića, s kateri si savesten, opredeli se nekam, kar to, kar si, ni, v redu. Tu se je začel tisti problem, opredeli se: kot Srb ali Hrvat. V to v končni črti, nadaljuje Mijatović, spominja na staro reakcionarno politiko, staro politiko buržoaznih politikov, tako velikosrbskih kot tudi velikohrvatskih, ki so se stalno borili za srca v svojem narodu pa tudi pri drugih narodih, vendar ne samo za srca, temveč tudi za osenja in kraje.

Očitno je, da so pojmovanje o narodnosti opredeljevali hrvaško-jezno narobe od istega, kar je napredno. Ty ja izraz živinima in smiselnika živitve do življenja narodom in narodnostnim skupinam in skupnostim. Vloga pritegneta dela Muslimanov, ki so se kasal s svojim nacionalnim srstvom in nacionalnim hrvaštvom, je bila v konkretnih pogojih za razvoj in utrditve muslimanske etnične individualnosti bolj škodljiva. Zato bi lahko navedli mnogo primerov iz preteklosti.

Značilno je, da so pomembno poudarili, da tisti, ki spoštujejo Muslimanom pravico do posebne nacionalnosti in jih imajo samo za del srbske oziroma hrvaške narodne celote, hkrati mnogokrat v praksi sanjajo obstoj muslimanskega dela v nacionalni kulturi Srbov in Hrvatov, ko pa govorijo o zgodovini Muslimanov, jo bodisi negirajo ali pa ji pripisujejo izključno negativne značilnosti. Enciklopedija Jugoslavije na primer sploh ne pomena pojma Musliman, verjetno misleč, da Muslimani niso etnična individualnost. Logično bi bilo, da kulturni prispevek Muslimanov najde svoje ustrezno mesto v kulturni dediščini drugih naših narodov. Enciklopedija Jugoslavije ni šla po tej poti. V njej skoraj ni pojmov in mnogo kmeta iz muslimanskega kulturnega kroga. Gre torej za negacijo, kot da Muslimani niso ne samo Slovani, ampak niti ne državljani Jugoslavije.

in katoliški verski pripadnosti, tako da so bosenski pravoslavci našli svojo oslombo za nacionalno gibanje v istoverski Srbiji, bosenski katoliki pa v istoverski Hrvatski. Muslimani takšne istoverske oslombe niso imeli. Potemtakem so v nacionalnem razvoju muslimanov do njihove narodnostne identifikacije veljali isti razvojni procesi kot tudi pri bosenskih Srbih in bosenskih Hrvatih. Vendar s to razliko, da Muslimani niso imeli možnosti povezati se z nacionalnimi centri zunaj Bosne in Hercegovine.

V prejšnjem svojem nacionalnem razvoju, ko so se diferencirali od Turkov, so Muslimani nastopali kot Bošnjaki, svoj jezik pa izključno imenovali bosenski. K Bošnjakom niso samo šteli Muslimanov v Bosni, temveč tudi Muslimane v Hercegovini, bivšem novopazarškem sandžaku, v mestih Crne gore, zatem v Plavu in Gusinju (ideolog nacionalnega bojnštva so bili na primer Sandžaklija Kurtšehajlić, Hercegovac beg Kapejanović itd.) Vendar pa bošnštvo ni nikoli uspelo prerasti srednjeveških in fevdalnih okvirov. Po drugi strani je bošnštvo izgubilo svojo široko platformo s krepitvijo srbskega in hrvaškega nacionalnega gibanja v Bosni in Hercegovini. Bosenci so po svoji pripadnosti Bosni in Hercegovini bosenski Srbi in bosenski Hrvati in zato bošnštva oznaka v smislu narodnostnega identifikiranja ni mogla veljati izključno za Muslimane.

Politična rezonanca velikega in malega „m“

Pri nas ni redek primer, da posamezniki pojem Musliman v etničnem smislu pišejo z malo črko »m« in s tem hočejo dokazati, da Muslimanom Bosne in Hercegovine ne priznavajo etnične individualnosti. Takšno stališče izhaja iz pojmovanja, da so Muslimani sama verska skupina in da se v tem primeru po pravih pravilih uporabljata mala črka »m«. Tako se je na primer zgodilo sredi tega leta, da v publikaciji inštituta za zgodovino delavskih gibanj v Sarajevu o zgodovinskih predpostavkah republik Bosne in Hercegovine (dodatki št. 4) v nekaterih sestavkih (E. Redžić, dr. V. Čubrilić in T. Išek) pojem Musliman za bosensko-hercegovačke Muslimane pišejo s malo črko. Takšno stališče je očitno v vsebinskem nasprotju s ustavnimi načeli in pravopisnimi pravili. To se je pripetilo tudi v nekem članku sarajevskega »Osvetka« (št. 13-14/1989). Nedavno so storili podobno napako v beograjski tedenski ilustraciji reviji Front (št. 27 4. 7. 1989). To je podobno, kot bi nekdo iz takšnih ali drugačnih razlogov, ko ne priznava posameznemu narodu njegove nacionalne individualnosti, zahteval, da se ime tega naroda, zato ker ga ta posameznik ne priznava kot narod, piše s malo črko.

Zanimivo je, da tu ne gre za pravopisno pravilo. Gre za eno v skrajni konservativni nenaečno stališče in potemtakem ni čudno, da imajo nekateri posamezniki takšne ali drugačne pojmovanja, in je neodgovorno, da so posamezne redakcije dobrohotne do takšnih, rekli bi politično skaznje, ali bi si kakšna redakcija lahko dovolila, da se Srbi, Hrvati, Crnogorci, Albanci itd. pišejo s majhno začetnico.

Res je, kot je v neki javni poudaril predsednik CK ZK Bosne in Hercegovine Osvetnik Mijatović, ni majhna stvar in ni vseeno, ali se Musliman piše s veliko ali malo začetnico. »Nas v Bosni in Hercegovini žali,« je dejal tovariš Mijatović, ko vidimo vtrajno uporabo malega M. Opozarje nas, da se tudi mnogi dobrosamerni ljudje ne svedojo politične rezonance takšnih »drobnih« napak. Obenem pa nas spominja tudi na tisto velikosrbsko in velikohrvatsko prilaščanje Muslimanov. Mi ne smemo dovoliti, da bi kakoroli upravljali v dveh obveznosti, ki jih je partija dala na našetku svoje revolucije: Srbi, Muslimani in Hrvati bodo popolnoma enakopravni.

Torej gre za politično vprašanje. Posamezniki s pisanjem malega M zares ne bodo spremenili sedanje realnosti obstoja muslimanskega naroda, vendar bi podpora njihovega stališča, ki v sedanjem času niso dalec od sovinskih teženj, veseno morala izostati.

Beograjska Borba je minuli ponedeljek v prilogi objavila več zapisov o problemih nacionalne individualnosti bosensko-hercegovačkih Muslimanov. Ker bo ta snov bržkone zanimala tudi naše bralce, objavljamo prevod prispevka docenta na fakulteti za politične vede v Sarajevu ATIFA RURIVATRE.

Ko govorimo o narodnostnem oblikovanju Muslimanov, lahko nedvomno ugotovimo, da je v njihovem razvoju, ki ima svojo dolgo zgodovino, mnogo več elementov, ki jih združujejo in skoraj istovetno s drugimi našimi narodi, kot pa tistih, ki bi kazali na razločke.

V tem pogledu je poglavitno, da so Muslimani Bosne in Hercegovine po etničnem poreklu izraziti Slovani. Zanimivo je na primer, da so se prav pri Muslimanih najbolj obdržale stare jezikovne arhaične oblike in naglas. Njihov govor je bila tako imenovana čakavščina, ki se nekoliko razločuje od stokavščine, čakavščine in kajkavščine in prav čakavščina je predstavnik našega starega jezikovnega izraza. Če v kulturi Muslimanov izločimo vzhodne vplive in primesi, ki so se bolj ali manj infiltrirale v vse naše narode, ki so se razvijali že v okviru nekdanjega turškega cesarstva, dobimo rezultat, da je njihova kulturna podlaga v celoti slovanška.

Muslimani živijo razen v mestih pretežno v ravninskih predelih in nekoliko hribovitim ozemlju, tako da njihova kulturna temelji na kmetilstvu, za Slovane pa je prav kmetijska kultura poglavitna značilnost. Mnogo ostanke stare materialne slovanške kulture se je ohranilo prav pri Muslimanih. To velja tudi za tako imenovano duhovno kulturo in ostanke starih verovanj.

Na nekatere elemente prastare slovanške kulture, ki se je ohranila predvsem pri Muslimanih, je opozarjal v svojih delih Vladimir Skarić, zlasti ko je raspravljao o staroslovanski strizni. Muslimani so se v neznanem obsegu krvno mešali s tujimi narodi. Menijo, da ima največ 2 do 3 odstotke muslimanskega prebivalstva v Bosni in Hercegovini neslovanke etnične primesi (Turki, Arabci, Perzijci, Kavkazci itd.).

Muslimanizacija v BiH

Do teh ugotovitev o etničnem poreklu Muslimanov smo prišli po drugi svetovni vojni, ko so bili dostopni turški arhivi. S preučevanjem najstarejših turških katastrskih zapisov se je izkazalo, da v Bosni ni nikoli potekala kot drugod na Balkanu kolonizacija tujih etničnih elementov. Arhivi so pokazali, da je domače prebivalstvo v Bosni in Hercegovini množično prestopilo v Islam in je tudi mestno prebivalstvo v veliki večini domačega rodu. Poglavitna sprememba v dosežanih pojmovanjih, ki jo je vsililo preučevanje starih turških katastrskih arhivov, je v ugotovitvi, da se množična islamizacija ni začela takoj s prihodom Turkov, ampak v osemdesetih letih 15. stoletja.

V muslimansko vero so v Bosni prestopali pripadniki vseh veroizpovedi, v glavnem pa privrženci tako imenovane bosanske cerkve — Bogomili. Spoznanje, da osnovno jedro Muslimanov tvorijo privrženci bosenske cerkve, je zelo važno v narodnostnem oblikovanju Muslimanov. Prav tu je treba iskati prazadežke za smer posebnega narodnostnega razvoja Muslimanov.

Muslimani v Bosni so sprejeli turško pravzaprav islamsko državno idejo in so postali poglavitni nosilci turške oblasti. To dejstvo je dalo usodno smer v vsem nadaljnjem razvoju Muslimanov, zlasti glede na njih sorodno prebivalstvo, ki je ostalo na verski podlagi, je bil status muslimanskega in nemuslimanskega prebivalstva različen. Muslimansko prebivalstvo je bilo ne glede na socialne razločke, ki so obstajali znotraj tega prebivalstva, vladajoča plast, nemuslimanski kristjani pa zatirano prebivalstvo. To je sicer konsekvntno izhajalo iz strukture držav pred francosko revolucijo. Na Zahodu je prevladovalo načelo: Cuius regio, eius religio, medtem ko je turško cesarstvo veseno upoštevalo tudi nemuslimansko prebivalstvo, čeprav kot tlačane.

Takšen status prebivalstva je povzročil soočenje Muslimanov na eni strani ter pravoslavnega prebivalstva, ki se je v 19. stoletju konstituiralo kot Srbi, in katoliškega prebivalstva, ki se je konstituiralo kot Hrvati na drugi strani. Razločevanje, o katerem je tukaj beseda, je 500 let dajalo pečat razvoju in je nemalo vplivalo tudi na oblikovanje etničnih odnosov.

Muslimani niso Turki

Za narodnostni razvoj Muslimanov je odločilno tudi to, da se v narodnostnem smislu nikoli niso istovetili s Turki, čeprav niso opustili ideje turške države. Ze takoj na začetku 17. stoletja pa vse do konca turške okupacije so se Muslimani soočili s Turki bodisi na podlagi boja proti socialnemu zatiranju ali v boju za poseben politični položaj Bosne. Malo so na primer znani boji muslimanskih kmetov, zlasti v 18. stoletju, ki jih je posebej preučeval profesor pravne fakultete v Sarajevu dr. Avdo Sućeska. Nekaj več je zapisanega o boju za politični položaj Bosne, kar zlasti velja za upor Husejin — kapetana Građaševića leta 1831 (zelo podobno gibanje je bilo leta 1814).

Muslimani Bosne in Hercegovine so pravzaprav že pred prvimi srbskimi uporami bili bitke proti Turkom. Zato nista nepomembna njihova vloga in mesto v procesu reševanja tako imenovanega vzhodnega vprašanja.

aki kulturi, ki je, lahko rečemo, dvojna: na eni strani interna, slovanška, na drugi pa eksterna — muslimansko-orientalaka. Te poglavitne značilnosti bosenske muslimanske kulture so očitno poudarjene tudi v njihovi stari književnosti, tako v narodni kot tudi v umetniški: sevdalinki, ki se odlikuje s občutnostjo in fino senzualnostjo in je hkrati izraz narodne kot tudi delno orientalske komponente v kulturi. Ob književnih in znanstvenih delih v orientalskih jezikih je nastala tudi književnost v narodnem jeziku ob uporabi arabskega pisma (tako imenovana Aljamiado književnost). Muslimanske junanske narodne pesmi s drugo idejno podlago kot narodne junanske pesmi Srbov in Hrvatov imajo svoj poseben šar, težko so pevne ob goilih, ampak ob tamburici, pa tudi po svoji kompoziciji so nekakj posebnega v jugoslovanski epiki poselji.

Posebna muslimanska kultura

Moderni razvoj muslimanov, ki se začelja z avstro-ogrsko okupacijo, je bil v znamenju stalne krize, vendar pa je potekal v smeri separiranja in ločnega grupiranja, kot je sicer potekal tudi moderni razvoj Srbov in Hrvatov v Bosni in Hercegovini. Obstajala so posebna muslimanska kulturna, prosvetna, humanitarna in celo športna in protialkoholna društva, posebne muslimanske titalnice, posebni časopisi in revije, posebne muslimanske politične stranke, posebne tiskarne in celo posebne zadruge, denarni svodi in banke. V stari Jugoslaviji se je ta razvoj nadaljeval. Splošno sbitanje na nacionalno-verski podlagi v jugoslovanski meščanski družbi, zlasti v Bosni in Hercegovini, nenakopraven status Muslimanov, ki ga je spremljalo nasilje (prva leta po 1918 je bilo ubitih več kot 2000 Muslimanov), pogojuje še večje strajanje muslimanskih vrst pod vodstvom meščanskih politikov v okviru jugoslovanske muslimanske organizacije. Sele tik pred vojno, posebno pa v narodnoosvobodilnem boju je nastalo širše politično gibanje, ki je strnilo vse naše narode, vsehvi bosensko-hercegovačke Muslimane.

iz omenjenega je razvidno, da se bosensko-hercegovački Muslimani ne razločujejo samo po veri, od njih zelo sorodnih Srbov in Hrvatov. Verska pripadnost je sicer dala prvotno podlago, po kateri je nastalo narodnostno konstituiranje Muslimanov (isto vlogo je imelo pravoslavje in katolicizem pri Srbih in Hrvatih v Bosni in Hercegovini). Med zgodovino pa so prišli še mnogi drugi dejavniki, ki so prispevali k posebni narodnostni oblikovanju bosensko-hercegovačkih Muslimanov, pri čemer so veropredni elementi kot sestavna izgrubljali nekdanji pomen in odstopali mesto vrst drugih duhovnih in gmočnih dejavnikov. (Analogni procesi so značilni tudi za bosensko-hercegovačke Srbe in Hrvate.) Prav Muslimani se v etničnem pogledu razločujejo od Srbov in Hrvatov samo toliko, kolikor se Srbi in Hrvati med seboj — tako ugotavlja beograjska sociologinja Ruža Petrović.

Nova doba, zlasti zadnjih nekaj desetletij je ustvarjalo in še ustvarja potrebe in pogoje za solidarnost, trajno povezovanje in pretzemanje vseh narodov v naši državi, katere skupne in življenjsko-pomembne koristi imperativno zahtevajo dokončno pre-

HADŽIJSKA DŽAMIJA V SARAJEVU

Konjak ne nastane čez noč

Pogovor z Jeanom Martellom

Tretjega tekmovanja jugoslovenskih barmanov, ki je bilo v Ljubljani, se je med drugimi gosti udeležil tudi J. Martell, eden izmed dveh lastnikov svetovno znane tovarne konjaka v središčni Franciji. Z njim je prišel v Ljubljano tudi njegov mlajši kolega, podjekar Martella, J. Hebrard. Oba gosta smo ob tej priložnosti proučili in brajati pogovor o delu v njihovi tovarni, o njihovem poslovanju in o proizvodnji konjaka nasploh.

Tvrdila Martell je bila ustanovljena leta 1715, torej je letos stara 254 let; njena ustanovitelj je bila družina Martell, ki je tudi ostala lastnik vse do današnjih dni.

Zdaj izdelajo v Franciji 1300 sodov konjaka na leto, kar pomeni 30 milijonov li-

trov ali 50 milijonov steklenic. Konjak izdelajo v 185 držav.

Ota gosta sta v pogovoru poudarila, da se proizvodni postopek te znane pijače ni v 250 letih prav nič spremenil in da je danes enak prav tak, kot je bil pred četrtem stoletjem. Znanje, da pridobivajo konjak s destiliranjem vina. Kot surovino uporabljajo samo isto vino, ki ga pridobivajo v okolici mesta Cognac. Na tem območju imajo približno 70.000 hektarov vinogradov; znanstvo pa je, da ima te vinograde kar 32.000 zasebnih lastnikov. V povprečju pride torej na vsakega lastnika le 3 hektara vinograda, praktično pa to pomeni, da ima vsak lastnik le nekaj kvadratnih metrov, drugi pa mogoče deset hektarov.

Kmetje sami konjaka ne izdelujejo, pač pa svezine prodajajo grozde ali most velikim protisvajalcem, ki potem po ustaljenem postopku delajo iz njega znano pijačo. V Franciji je 362 velikih proizvajalcev konjaka, medtem ko sodi tovarna Martell med najbolj znane trditve na svetu.

Posebnost proizvodnje konjaka je v tem, da shranijo destilirano vino ali nekakšno vinovo žganje v hrastove sodce, kjer ga pustijo več let, da se stara. Sode izdelujejo samo iz lesa, ki ga pridobivajo v gošču Limousin. Pravijo, da les iz kateregakoli drugega goveda ne more dati konjaku tiste barve in okusa, kakršnega ima. Potem ko drevesa posekajo, mora les ležati najmanj 6 do 7 let, preden iz njega izdelajo sode. Vsi

sodi so ročno delo. Samo trditva Martella ima zaposlenih 80 sodarjev, od katerih vsak izdelava približno tri sode v dveh dneh.

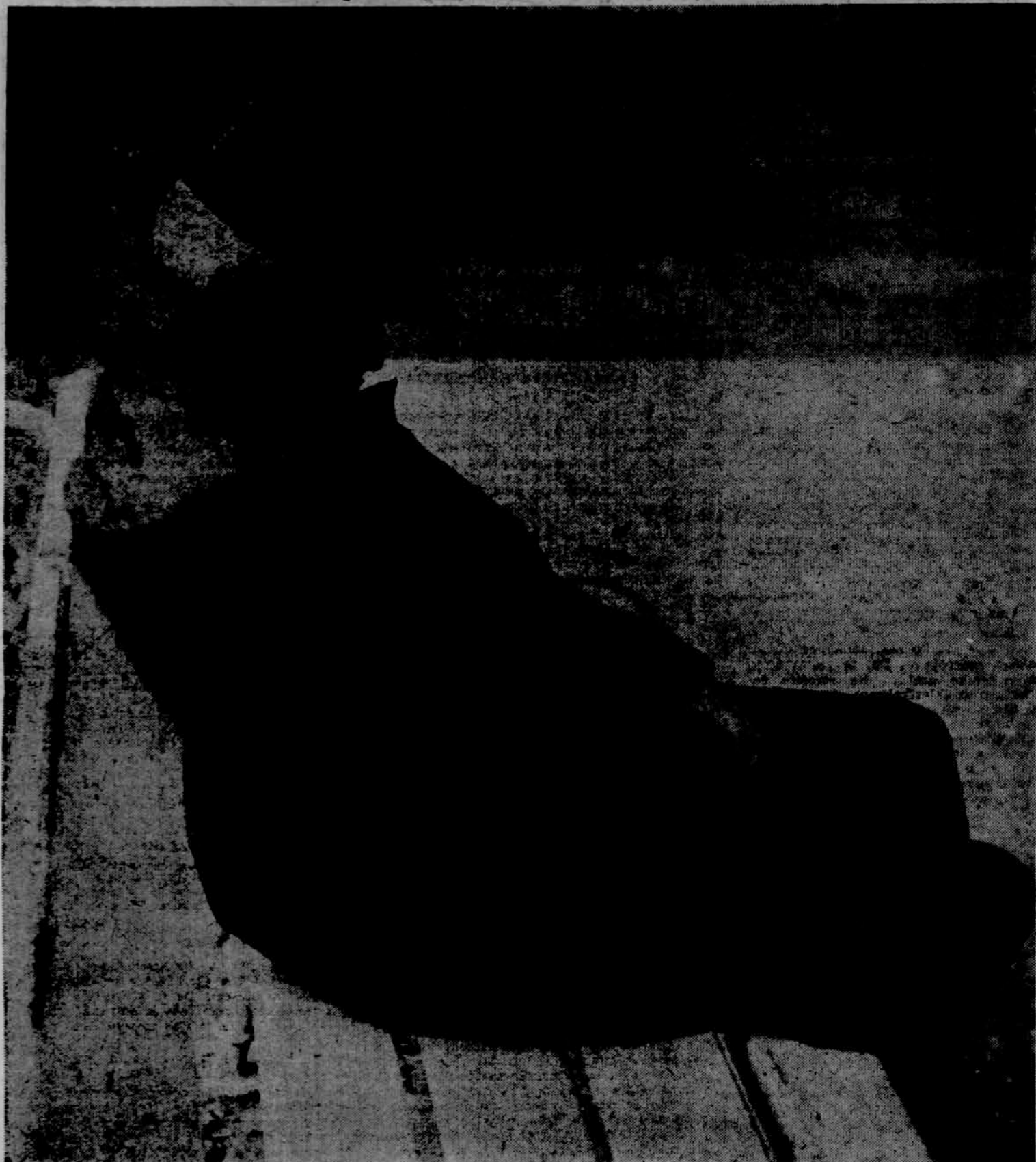
Vinovo žganje takoj po destilaciji nalijejo v sod. Če je sod nov, potem leži žganje v njem največ 6 mesecev; če bi ležalo dlje, potem bi prevzelo od lesa preveč barve in okusa in konjak ne bi bil dober. Zato ga morajo kmalu preliči v starejše sode. V Franciji veja sokov, po katerem mora vinovo žganje ležati v sodih najmanj 3 leta, preden ga lahko prodajo pod imenom konjak. Večina tovarn pa je dvignila to mejo navzgor. V podjetju Martell velja pravilo, da se mora konjak starati najmanj 6 let. Konjaka, ki je star 6 let, prodajo vsako leto približno 80 odstotkov. Ta konjak je označen s črtni svetilnici. Konjak, ki je star 12 do 15 let, je označen s mrežico, mrežico pa je konjak, ki je star najmanj 20 let, označen s modrim trakom. S srebrnim trakom je označen tisti konjak, ki je starejši kot 60 let, tisti pa, ki je starejši od 70 let, ima naziv ekstra.

Konjak se stara in pridobiva na kvalitati vse dotlej, dokler je shranjen v sodih. Brž ko ga preličejo iz sode v steklenico, se postopek prekine in kvaliteta ostane potem nespremenjena. Zanimivo pa je, da konjak medtem, ko leži v sodih, tudi močno izhlapeva. Vsako leto ga izhlape približno 5 odstotkov. Pridelovalci izmenjujejo te hlape angelika para. Vsaka konjaka izhlape v Franciji približno 1,2 milijona steklenic na leto, kar ustreza letni potrošnji konjaka v Franciji. Med pogovorom s J. Martellom iz J. Hebrardom smo oba gosta tudi vprašali, kako se je preneseno v Francijo sploh začela proizvodnja konjaka in kdo je prinesel pridelki na zemljo, da bi destilirali vino in ga potem več let hranili v hrastovih sodih. V tej zvezi sta nam oba gosta povedala zanimivo zgodbo.

Mesto Cognac je bilo nekdanje središče trgovine s soljo. Tja so prihajali trgovci iz Skandinavije, Velike Britanije in Nizozemske kupovati sol. Ker pa so v pokrajini pridobivali tudi dobro vino, so začeli trgovci kupovati tudi vino in trgovati s njim. Nekoga dne je prišel v Cognac finančni minister francoskega kralja Ludvika XIV. Ugotovil je, da trgovina s vinom dobro cvete in sklenil je, da jo bo obdal. Njegov ukrep pa je povzročil tolikšno podrežitev vina, da se ga trgovcem ni več splačalo kupovati. Kmetje so imeli polne kleti vina in niso vedeli, kam s njim. Prišli so na smisel, da bi mu odvzeli vodo in ga tako shranili v manjših kletkah — brez vode. Nalivno so si predstavljali, da bodo s destilacijo samo skrbili količino vina, ga shranili in čakali na boljše čase, potem pa bi spet dodali vodo in tako bi imeli spet vino. To so načrti storili. Destilirano vino so shranili v sodih, ki so jih napravili iz lesa iz bližnjega gozda Limousin. Čez nekaj let so se trgovci spet začeli zanimati za njihovo vino in takrat so jim kmetje pokazali tisto, kar so pač imeli v sodih. Trgovci so alkohol poskusili in ugotovili, da imajo kmetje shranjeno odlično žgano pijačo. Takoj so kupili vse, kar so kmetje imeli, in jim obljubili, da bodo se prišli. Od takrat naprej kmetje niso več prodajali vina, ampak vinovo žganje, ki so ga imenovali po središču svoje pokrajine Cognac. Ime je zdaj zaščiteno in znano je, da tega imena ne sme uporabljati noben drug izdelovalec podobne pijače na svetu.

Sicer pa si izdelovalci konjaka ne delajo prevelikih skrbi s konkurenco iz drugih držav. Prepričani so, da takega konjaka ne more izdelati nihče na svetu. Pravijo, da na kvaliteto vplivajo predvsem posebne klimatske razmere, zaradi katerih lahko pridobivajo posebne vrste vina, ki ga potem destilirajo, in prav tako so prepričani, da les iz kateregakoli drugega goveda ne bi mogel dati konjaku takšne barve in okusa, kakršnega mu daje les iz gozda Limousin.

Tovarna Martell proda v Jugoslavijo približno 40.000 sodev konjaka na leto. Lahko pa bi ga prodali v Jugoslaviji še več, če ne bi bila naša uvozna podjetja omejena s devizno kvoto. Med največjimi uvozniki konjaka v Jugoslaviji so Fehrnova, Brodcomerce, Generalexport in Istra vino export. NIKO ISAJEVIĆ

JOZE BENEDEK: POČITEK

Boj proti raku — pota in cilji (14)

Rak nožnice in zunanjšega spolovila

Bolje, da obiščete zdravnika danes kot jutri

Dr. ANDREJ KOCLIJAN ginekolog

Rak v nožnici in na zunanjem spolovilu se pri šenskih razmerah redko pojavlja. Najdemo ga v 6 do 7 odstotkih vsakega raka na šenskih rodilih in spolovilih. Kljub redkosti raka na teh organih moramo biti vendarle pozorni, da ga, če se ta pojavi, čimprej odkrijemo. Nožničnega raka ni lahko odkriti, saj raste skrivno v nožnici, skrit našim očem, šenski pa na začetku ne dela nobenih težav. Rak na zunanjem spolovilu pa vidimo lahko že od samega začetka, tako kot raka na koži, in ga torej lahko zgodaj odkrijemo.

Raka nožnice najdemo navadno med 60 in 65 letom starosti. Nastane pri šenskih, ki so imeli še prej kakšno spremembo v nožnici; odrgnine po pesarjih, bragotine po porodu ter ranjave zaradi različnih vnetij (npr. pri spolnih boleznih, tuberkulozi ali drugih pogostih vnetjih nožnične sluznice). Šansa, ki se ji zvezuje rak v nožnici, lahko zmanjša opazni občutek bolečine. Konec opazni na parih krvavih smog ali šiljastih izločkih, podobnih vodi izpranega ma-

sa, neredno pa se krvavitvam pridruži še občutek tužja v nožnici. Krvavitve so posledica neredne, hruv gusa s masenim peritom in slabi pogostine pri spolnem občutku. Sprva majhna satrdilna v nožnici navadno hitro raspade v majhne; rakava raka pa prodra v okolniško tkivo in organa — v črvo, mehur in tudi sosednje medenice. Še večji se kažejo najprej s sesajo v besevke v dimljah in drugod v medenici.

Raka v nožnici zdravimo navadno tako, da vstavimo v nožnico radij, če pa prodra rak še v okolje, operiramo obolelo mesto od zunaj; s žarki radioaktivnega kobalta. Včasih nam pomaga pri zdravljenju tudi noč, vendar dajejo radioterapiji prednost. Če rak še ni posebno razvit, je možno dokončno ozdravljenje. Vzrok slabih uspehov je predvsem to, da šenske prihajajo na zdravljenje pozno, dostikrat šele tedaj, ko je rak že sajel močnje črvo in mehur.

Rak na zunanjem spolovilu se pojavi sprva kot satrdilna, bradavica ali ranjoda, ki ne boli, temveč povzroča morda le nekatere neprijetne občutke: srbi, peče in solsi. Nepravilna nečistoča se kasneje razširijo, hkrati pa se širi v sosednje in globlje ležeče organe: nožnico, v mehur in danko ter v besevke v dimljah.

Raka na zunanjem spolovilu najdemo najpogosteje pri šenskih od 60 let starosti navzgor, redkeje pri mlajših. Razvije se zlasti rad pri šenskih, ki so higienško zanemarjeni. Opazno, da se razvije najraje iz še poprej spremenjene kože ali sluznice; na ranjodah po vnetjih ali bragotinah po poškodbah ter na starostno spremenjeni koži in sluznici.

Raka na zunanjem spolovilu zdravimo kirurško ali pa radioško. Operacijam dajejmo prednost. Lahko ozdravljivi sočetni rak na zunanjem spolovilu se razširja sprejeto v hudo ostrioma neozdravljivo bolezen.

Za raka nožnice in zunanjšega spolovila lahko trditvo, da ga pripelje do neozdravljivega stanja nepazljivost bolnik in zmanjšanje opozorilnih znamenj, kot so: srbitok, neredne krvavitve, srbenje, pekoče bolečine in pa seveda opuščanje rednih vsakoletnih zdravniških pregledov, ki so za zgodnje odkrivanje raka na šenskih spolovilih in rodilih prepotrebni že kar od 25. leta starosti dalje.

Če smo že sami malomarni v opazovanju lastnih bolezenskih sprememb, prepustimo to skrb vsaj zdravniku.

V Sloveniji sabeličino na leto okoli 25 novih primerov teh dveh rakavih obolenj. Zal pa je več kot polovica od teh še toliko razširjenih, da je uspešnost zdravljenja dvomljiva. Številka sicer res ni velika, glede na močne hude posledice pa naj se ob tem samili vsaka Slovenka: Bolje, da obiščete zdravnika danes kot jutri, da ne bo prepozno.

Dr. ANDREJ KOCLIJAN
Onkološki inštitut v Ljubljani

DRŽAVNA ZALOŽBA SLOVENIJE je izdala pomembno delo:

E. SCHUHMACHER: NEDOTAKNJENE DIVJINE

AVTOR JE VKLJUČIL V KNJIGO, KI IMA PODNASLOV PO SLEDEH REDKIH ŽIVALI, 100 BARVNIH FOTOGRAFIJ REDKIH ŽIVALI V NARAVNEM OKOLJU IN KNJIGO VSEBINSKO UREDIL PO GEOGRAFSKIH VIDIKIH: EVROPA, AMERIKA IN ANTARKTIKA, AVSTRALIJA, AZIJA IN AFRIKA, V SKLADU S TO UREDITVIJO GOVORI O SE ŽIVCIH, VENDAR REDKIH IN OGROZENIH ŽIVALIH, KI JIH JE PONEKOD LE SE 50. DRUGOD SE DVA DUCATA, TODA NEKATERIH JE LE SE 1 ALI 10 NA VSEM SVETU. TEMU OPISU SLEDE ČUDOVITI CELOSTRANSKI POSNETKI V BARVAH, KI DAJEJO KNJIGI EDINSTVENO MIKAVNOST IN CENO. VSAKA SLIKA JE SVET ZASE, JE DOKUMENT IN HKRATI PRICEVANJE O ZADNIH OSTANKIH NEDOTAKNENIH DIVJIN.

Iz knjige NEDOTAKNJENE DIVJINE: Ob jezeru Orbell (Nova Zelandija) je v gostatih pobočjih okoli jezera se je pol stoletja kljub račji velikosti šuščne skrivala živopisna takava. V začetku tega stoletja je brez sledu izgubila in šele leta 1948 jo je novozelandski naravoslovec dr. Orbell pravnopravno odkril.

NEDOTAKNJENE DIVJINE

so poleg barvnih slik še informativni teksti z osnovnimi podatki o živalih. Dodan je tudi obširni (na 50 straneh) znanstveni opis upodobljenih živali, ki v leksikografski obliki pouči bralca o zooloških značilnostih živali, o njihovih življenjskih navadah, razmnoževanju, prehrani itd.

Takoga dela — pa naj gre za vsebinsko ali oblikovno plat — doslej še nismo imeli na našem knjižnem trgu. Knjiga ima 300 strani velikega formata (21,5 x 27,7), vezana je v celo platno in velja 160 din. Dobite jo v vseh knjigarnah, naročila sprejema tudi uprava

DRŽAVNE ZALOŽBE SLOVENIJE
Ljubljana, Mestni trg 25

Franček Sajc

V vrhovich belogardističnega narodnega izdajstva

I. nadaljevanje

V programu klerofašistične Straže ni bila Jugoslavija niti namo ardeavos, kot je dr. Ehrlich...

Sredi marca 1942 je v svojem ciklodeliriranem lističu »Slovenija in Evropska srednje-evropska zveza...«

»Smatramo, da ni le v interesu vseh severnih in južnih slovenskih narodov, ampak tudi v interesu nove Evrope...«

V svojem zaupnem krogu so straharji odkrite govorniki Tako je neki član vodstva Straže...

»Jugoslavija smo živeli Slovenci dobrih 20 let. Danes ni odveč, če poudarimo, da je bila Jugoslavija vendarje velika utvara...«

Tudi odnos med Stražo in dr. Kreckom ministrom v ubelni vladi v Londonu, so bili hladni...

»Morda smo v zgornjih izjavah kaj napačno nazirali dejstva, iz katerih bi se komu zdelo, da se vsiljuje vnaprejšnje sklep...«

Po vsem tem pa vendarle še čas, da se prašamo, kaj pa je Jugoslavija? ... Prepričan sem, da nas po vojni, če sami ne bomo hoteli...

»Nekega domačim in londonski voditelji nam pri vsakem koraku, ki smo ga Slovenci pristojeni storili, če hočemo živeti (npr. oborožena samoobramba...«

Na to pobudo je Marko Kranjc, tajnik SLS, odgovoril, da sta za dva foruma: uprava SLS za strankine zadeve in Slovensko zvezo za občne narodne zadeve...

»Več kot jasno je, da nisimo proti političnemu sotižju slovenskega naroda z ostalimi jugoslovanskimi narodi...«

Klerikalno vodstvo je prevzelo straharsko idejo proti obnovitvi Avstrije v v klerikalni obliki in v katerenkoljubno obsegu...

»Hrvat in Srbi sta dva naroda, ki imata vsak svojo državo. Lastna politična volja nima...

»Tako Srbi kot Hrvatji želijo, da so svojo domovino državo hramijo kolikor toliko neodvisno v federaciji Jugoslaviji...«

Klerikalno vodstvo je menilo, da je sedna resna težava med tema državama vprašanje skupne meje...

Na ta program SLS je vodstvo Straže skupaj s Mirkom Javornikom in njegovimi sodelavci v uredništvu slogoznega »Slovenskega domar 13. junija 1943 odgovorilo...

»Slovensko izjavijo so ti smelili intelektualni SLS 14. junija poslati tudi vodstvu SLS in ji priložili obširnejše formulacije slovenskega vprašanja in slovenskih težav...«

Svoji uničujoči kritiki so dodali še svoje zahteve in opomine strankinemu vodstvu, da prikažejo spopolno razlaganje...

Cesar je tedaj obiskal Rudolfa Smrčarja in mu spricpovedal, da gre soper straharje velika gonja, če da rusko našo enotnost...

Tudi odnos med Stražo in dr. Kreckom ministrom v ubelni vladi v Londonu, so bili hladni. V začetku junija 1943 je prišlo v Ljubljano Kreckovo pismo...

»Dokumentacija, ki jo jih straharji izdali 4. julija 1943, so zamirili ljubljanskim in londonskim voditeljem SLS, ker jim je sneprijeten vsak glas, ki zagovarja njunost, da s poročimo v svet svoj maksimalni narodni program...

»Neki domači in londonski voditelji nam pri vsakem koraku, ki smo ga Slovenci pristojeni storili, če hočemo živeti (npr. oborožena samoobramba proti komunistični revoluciji) dopovedujejo, da delamo grozne napake...«

»Konec aprila 1943 je to svojako pojavitvno sklenilo, da bo v borbo proti partizanom odposlalo četinski odred...«

»Konec aprila 1943 je to svojako pojavitvno sklenilo, da bo v borbo proti partizanom odposlalo četinski odred...«

»Konec aprila 1943 je to svojako pojavitvno sklenilo, da bo v borbo proti partizanom odposlalo četinski odred...«

»Konec aprila 1943 je to svojako pojavitvno sklenilo, da bo v borbo proti partizanom odposlalo četinski odred...«

Sier pa je postavila klerikalne stranke in drugih maščanskih strank se advečaj dokončno spravili njihovi voditelji doma s svojim odkritim in prikritim sodelovanjem s okupatorji in s sistem s belogardističnim narodnim izdajstvom...

O novi politični opredelitvi in sploh razpoloženju slovenskega ljudstva je ing. Ciril Zebot, ki je s svojo skupino Stara pravda do konca leta 1941 sodeloval v Osvobodilni fronti...

»Septembra so stvari še toliko doorele, da so se tradicionalne stranke spopravele v znanih sestih točkah, ki ste jih se objavili v Londonu...«

Vrhovni liberalne buržoazije se je januarja 1942 posredilo, da so okrog svoje JNS abrale nekaj liberalnih skupin in jih pozvali v Napredno delovno skupnost...

Tako se je slovenska buržoazija vsah barv in odtenkih sednila in Slovensko zvezo, da bi s združenimi močmi po vojni soper prevzela oblast...

Združitev slovenske reakcije v Slovenski zvezi je predvsem terjaj major Karel Novak, Mihaelovič komandant za Slovenijo...

»Danas smo zvedeli od Stareta, da je sestavljeno novo vodstvo — Narodna zaveza za osvoboditve Slovenije...«

»Predstavniki tradicionalnih strank in novih skupin v Slovenski zvezi ni Cesar omabil za generalne bres vojne samo za straharskega omalovaževanja, temveč je bilo v tej oeni tudi precej resnice...«

»Ko je emigrantska jugoslovanska vlada posvela preko londonskega radija, da se morajo vsi vojni obvezniki podrediti Mihaeloviču, katerega je januarja 1942 imenovala za vojnega ministra in ga nato povikala v generala, so Slovenska legija, polvojnaka organizacija klerikalna stranka, Sokoletska legija in Poberisti ali Narodna legija, v kateri so bili klerikalni in liberalni disidentni, posale po mnoga sestopanja v Mihaelovičovo komando Slovenije...«

»Konec aprila 1943 je to svojako pojavitvno sklenilo, da bo v borbo proti partizanom odposlalo četinski odred...«

»Konec aprila 1943 je to svojako pojavitvno sklenilo, da bo v borbo proti partizanom odposlalo četinski odred...«

V začetku okupacije je Straža sklenila, da je potrebno lojalno sodelovanje s italijanskimi okupatorji. Zaradi širjenja Osvobodilne fronte so sklenili, da je treba ljudem pokazati njeno nemiselnost, ker bo v primeru zavezniki zmage osvoboditve prišla sama od sebe...

Najprej so širili ustno propagando proti narodnoosvobodilnemu gibanju, kmalu pa so sedeli izdajati in širili tudi letaka. Tako so oktobra 1941 po univerzi in ljubljanskim gimnazijah razmetali letak s podpisom slovenske narodna dijaška mladina...

Slovenska dijaška mladina, upri se pobujenim snovom trne teme, ki bi hoteli ne zaradi slovenske bodočnosti, ampak zaradi internacionalističnega boljstva — svoj ljubljanski slovenski narod pahniti naravnost v samomorilno smrt...

V začetku oktobra 1941 je strahar Folde Leskovar, ki je staloval v Jegličevem akademskem domu, sporočil Cesarju, da je pod postajo Publika, prednasčalka Zorje, spoin kovček »Slovenskega poročevalca« in »Dela« s »Miodjo in sobo neki Dalmatinci...«

Straža je 20. novembra 1941 začela izdati ciklodelirant list »Slovenija in Evropa«, ki je v pretežni meri objavljala prispevke proti Osvobodilni fronti. V prvi številki so straharji v članku »OF in slovenski narode opozarjali na Koroločev naročilo...«

Katoliški Slovenci vemo, kaj nam je storili... ta vojna bo zaključila pet sto let evropskega razvoja... Da, za restavracijo krščanske civilizacije gre!... Ne straharje sei sedaj na gre za klerikalizem, ne za JNS, niti za SLS, gre za mnogo več...

Dr. Ciril Zebot je 20. decembra 1941 sestavil letak »Ultimat«, s katerim je Straža zagrotila, da bo v primeru, če bo pod partizansko kroglo padel vsi kat. narodni izdajalec, pred vsi javnostjo razglašila seznam petnajstih voditeljev komunistične OF...

Cesar je nato sestavil še dijaški letak in o učinku Zebotovega letaka zapisal v dnevniku: »Ultimat je v Ljubljani vplival kot bomba...«

Osvobodilna fronta je 29. oktobra, 1. decembra 1941 in 3. januarja 1942 organizirala enotne demonstracije proti okupatorjem. O praznovanju 20. oktobra, trindvajsete obletnice osvoboditve slovenskega naroda izpod stoletnega avstrijskega jarma...

»...Nam pa, komunistični frontisti, teror, ki ga izvajate nad vsemi temi bedniki (Ljubljanci)...«

Stražarski poskus, da bi kalili splošno manifestacijo na Osvobodilni fronti 1. decembra, je imel prav izredno izkono kono. Ko so med sedme in osmo uro strahar hodili po praznih ulicah, so jih srečali prazniji sami Italijani...

»Meseca marca in aprila 1942 so straharji v sodelovanju s Italijanskimi policiji imeli pred frančiškancem osterivo in na Kreckovem trgu nasede ter fašiste opozorjali na mimodolna akademika, pristale osvobodilne borbe...«

»Straharji pa se niso več zadovoljili samo s ovajanjem katoliških policij, ampak so v prihodnjem in v evropske osvobodilne silne oblasti garnizonske osvobodilnega gibanja svobodni imo po osvabi in oči vrtinili v slovenstvo...«

5. ULTIMAT Stanje, ki ga je ustvarila komunistična OF, je nevarnost... V Ljubljani, dne 21. decembra 1941.

SLOVENSKA LIGA PROTI BANDITOM IN MORDILCEM

LETAK »ULTIMAT«, KI GA JE SEŠTAVIL DR. CIRIL ZEBOT V letaku, ki so ga straharji 20. decembra 1941 širili po Ljubljani...

To prvo oboroženo belogardistično skupino sta vodila dr. Ciril Zebot in Marko Natlačan...

»V tem trenutku je aktualno samo eno osvoboditve: slovenski narod je treba osvoboditi od komunistične OF in to takoj!«

»Vesekar ne bomo spremenili našega doseganega stališča glede OF, temveč bo mo našo nezproporno borbo proti komunistični OF s vsemi silami nadaljevati, dokler ne bo nosivor uničen...«

»Dr. Ehrlich je s slovensko reakcijo vidi, da je sodelovanje s okupatorji v borbi proti slovenskima osvobodilnicami gibanju sedilno v obliki občinskih prijav rus upravnim, kar nima slovenskega upravnega št. kar se to usoguje slovenski izdajalci ne dobivajo občinski protibank. Zato je Ehrlich 1. aprila 1942 pozvalju XII. armadnega štosa izročiti svojo apomnetico...«

»Klerikalno vodstvo je prevzelo straharsko idejo proti obnovitvi Avstrije v v klerikalni obliki in v katerenkoljubno obsegu...«

»Klerikalno vodstvo je prevzelo straharsko idejo proti obnovitvi Avstrije v v klerikalni obliki in v katerenkoljubno obsegu...«

»Klerikalno vodstvo je prevzelo straharsko idejo proti obnovitvi Avstrije v v klerikalni obliki in v katerenkoljubno obsegu...«

»Konec aprila 1943 je to svojako pojavitvno sklenilo, da bo v borbo proti partizanom odposlalo četinski odred...«

»Konec aprila 1943 je to svojako pojavitvno sklenilo, da bo v borbo proti partizanom odposlalo četinski odred...«

»Konec aprila 1943 je to svojako pojavitvno sklenilo, da bo v borbo proti partizanom odposlalo četinski odred...«

»Konec aprila 1943 je to svojako pojavitvno sklenilo, da bo v borbo proti partizanom odposlalo četinski odred...«

»Konec aprila 1943 je to svojako pojavitvno sklenilo, da bo v borbo proti partizanom odposlalo četinski odred...«

»Konec aprila 1943 je to svojako pojavitvno sklenilo, da bo v borbo proti partizanom odposlalo četinski odred...«

»Konec aprila 1943 je to svojako pojavitvno sklenilo, da bo v borbo proti partizanom odposlalo četinski odred...«

»Konec aprila 1943 je to svojako pojavitvno sklenilo, da bo v borbo proti partizanom odposlalo četinski odred...«

Vitisi s potovanja

Japonska uspešno gre molče svojo pot

Kje so globlje korenine uspehov?

„Mnogi mislijo, da so Japonci, ti svetci Asije, kot so jih nekateri krstili, dosegli svoje mesto v svetovni proizvodnji na račun njihovega standarda delavcev, ribičev, inženjrov in drugih. Drugi menijo, da gre za plodove izredne delavnosti, kakršna niti v zahodnih deželah ni več, pri tem imajo v mislih sledeči Ameriko in Nemčijo, ki sta dosegli podobne uspehe. Mnogo praktičnosti, pridnosti in znanja za organizacijo, uspešne genske ustvarjalnosti. To menenje je močno razširjeno v intelektualnih in poslovnih

sega, kot da sami vrstimo za skrivnostni japonski uspeh. Sto milijonov jih živi na starih otokih. To osamlje je malo večje od Jugoslavije (ima 370.000 km²). Nimajo ne bogate ravnice, ki bi se lahko primerjala s jugoslovanskim severom, ne rud ne le za nevalne ne nafte. Po končani vojni je bilo sto japonskih mest v ruševinah. Samo tretjina tistih otokov je uporabna za kmetijstvo. Ta hip hruba zagon in spretnost vulkanov. Jih je utrdila kruta narava? Kljub vsemu pa zgradijo vsako leto polovico no-

sta ba je še ostala pri Maou, eden je v Moskvi, četrti pa v Washingtonu, hiti pripovedovati gostitelji, je padel na tla plačani s kosarci in s steklenicami piva. Planja je v krčevit jok, nič ni pomagala naša prisilnica, da središnje primajajo arediti; tudi po našta, da bomo mi plačali škodo, ni našega. Po navadi sledi takzani spodrajaju — odpust.

Kakšen je standard v deželi, ki protivlja verjetno najbolj intenzivno in živorno industrijsko revolucijo na svetu? Tudi ameriška je bila počasnejša. Nemščina s ekonomsko izobrazbo pričenja v modernem industrijskem obratu s plačo okrog 1.000 N din. Z leti se mu dohodki povečujejo in se pred upokojitvijo tudi popeljuje. Seveda ostane vse življenje vesnan za kariero pri leti firmi. V majhnih številih mestnih tovarnah so razmere mnogo, mnogo slabše. Na splošno se mogoče ne bi kdove kaj smotili, če bi dejali, da je splošni stanovanjski in prehrabeni standard nižji kot pri nas, opremljenost s stroji (pralni, TV aparati, čistilniki itd.) pa na višji ravni.

Vahlefeld je nedavno vzkliknil: »Kakšni ljudje so to? Nimajo postelj, vozijo pa se v najhitrejših vlakih na svetu? Ne sedijo na stoli, gradijo pa največje ladje na svetu? Gigantska mesta gradimo, ulice pa nimajo imen? Imajo okrog 25 milijonov TV sprejemnikov, med njimi 2 milijona barvnih v veljavni je še vedno 48 urni delovni teden, samo petina delavcev je sindikatsko organiziranih. Višji kot pri nas je izobrazbeni standard, kar je v tradiciji in v skladu s visokimi cilji politične, ekonomske in družbe. Neplenušen na posanje, kar ni igrača, saj morajo obvladati najmanj štiri skakalce, če niso bili poljski, deset ti soč pa, če imajo ambicijo biti dobro plačani intelektualci. Vsek tretji nujno ustreljenec ima v špi univertizirano diplomu, leta 1960 pa jo bo imel vsak — drugi.

„Kaj boš ti, revše, brez nas?“

Do nedavnega je bila Japonska med delalci, kjer vlada podhranjenost. Kaže, da to malo preokredujejo. Za prihodnja desetletja nadgrajujejo najvišji standard na svetu in prerokujejo, da pripada XXI. stoletje — Aziji, tu pa najbolj drvi naprej Japonska. Bodo obrnili sedani tempo? Nekaj časa gre vse po maku, potem pa se začne sarkastično. Bo obveljala in tudi na Japonskem? Tanaka, ki simpatizira s prihajajočim japonskim vekom, se izmika: »Ne vami! Ne vami!

V pozni nočni uri smo se srečali v diskretno razsvetljenem modernem hotelu s dvema vodilnima japonskima pisateljema — Mishima in Kobejem. Mishima podnevi spi ali pa se ukvarja s telesno kulturo, a ponoči piše (pravi, da suničuje papir) in sprejema izjemoma obiske. V nasprotju s pisateljskimi navadami pri nas, kaže, da sta prijatelja, drug o drugem izdajata osebne skrivnosti in poklicne uspehe. Mishimove knjige so se prevedli pri nas. Mishima pripoveduje o Kobejevi dramati »Prijetelj«. Gre za familijarno dramo o najmlajšem bratu, na katerega pritiskajo starejši bratje. »Kaj boš ti, revše, brez nas? Posredi je alegorija na Vietnam, pojasn Kobe. Ko so pomene izbruhnili českoslovaški dogodki, je svoje zamisel razlagal širše, ne da bi seveda karoli v telstu spreminjal. Gre za odnose med največjimi in drugimi narodi nasploh. — Mishima, ki dela v resnici vsi zdravega, čvrstega fiskulturnika, je intimiti prijatelj Kavabate. Kobe pravi, da bi Nobelova nagrada, ki so jo lani dodelili Kavabati, morala pripasti Mishimi, ker pa je ta še mlad, Kavabata pa bolhen in star, jo je dobil Kavabata. Trenutno se zdravi na Havajih, zato nismo mogli do njega. »Počakajte še kak dve, tri letale nam svetuje Mishima, ko ga vprašam, katero zgodovino o Japoncih vam priporočam za preved. Sedanje so vse slabe, a pripravljajo dobre. Funortujeta se s zgodovine nekoga ameriškega avtorja, ki mu je določil svet Japonske — španka vsa.

Naše bivanje je padlo v čas majskih šolskih izletov. V Nari, v Kanazaki in v Kyotu, kjer so stare metropole, svetli hrasti, veliki kipi Bude in smrad okrog svetilšč, mrgoli kolarjev v modrih uniformah, ki se vedejo zelo disciplinirano. Vsek razred niti razpoznavno znamenje, podobno zastavi, ki naj brez muke prosvetnega delavca pomaga izgubljenim običajem. Mnogi mladi ljudje, zagnanih k čvrstim ciljem, privlačijo in vsrbujajo občutek neke notranje discipline. V bleščemem nočnem Tokyu, kjer je samo v centru okrog 2000 barov, restavracij s gejziri in zelo dražih zabavišč vseh vrst, je podoba spet drugačna, sabljiva,

strašljiva, zamegljena, kmotična, na zunanjo polno orientalsko pravilnost in sodobne ga reklamnega sijaja. Japonske pismenke v bleisku žive nočne osvetljave me omamljajo. Tanaka pa pravi, da so mu dolgočasne, vsakdanje. Pravijo, da je slabša prevedena, a kaže so tudi v tej stroki po seki staro učiteljico Evropo. Tu grede vse stroke v klasje. Pri strojih, kjer so tudi ljudje kot najboljši misleči stroji, je slika spet spremenjena. Težko je objeti različne videse japonske metropole in njene zunanje podobe, kaj šele notranje! Industrijska revolucija, ki se odvija v znamenju trdega kapitalizma, je prepčila, odinmila družbeno, a je ni spravila s povrāja.

Gledal sem trdozavne demonstracije mladih ljudi zoper spremembo ustave, ki jo pripravlja režim. Gre za deveti člen, ki prepušča oboroževalno in vojno dejavnost. Mladinci so nosili šlemo, močne palice in dolge dežne plašče, ki so ščit zoper policijske brizgalce. Tik pred njimi in tesno za njimi so bili oddeiki do zob oborožene policije. Vpitate, ki je odmevalo med prelepi trgovskimi hišami, kakršnih ni nikjer na svetu, kjer vas pri vzhodu pozdravi in se poslovi od vas deščica s ljubeznivim nasmehom, to vpije je bilo burlesko. Ne spreved umirjenih konzervativnih demonstrantov, ki izpovedujejo svoje prepričanje, tem več prebranje, pohod neomajnih bojevnikov. Ne nedolžen prepet, siloviti karate. Kar zapuščta nepoznanost, to je organizirana sila teh dveh, treh tisočev.

Sicer pa je vsa Japonska močno protivojno razpoložena, saj je prva atomska bomba padla na Hirošimo. Mnogi se sprašujejo, kam vodi reimska nesamosojna neodločitvena sunanja politika? So pa na delu tudi moči, ki nasprotujejo vsakršni napredni družbeni preobrazbi. Kam se bo nagnila tehnika? Kdaj? Kako? Kaj bo z Okinavo — novim simbolom dežele? Jih bo pritegnilo kitajsko tržišče, ta sod brez dna? Kdo ve! »Pustimo času čas...«

IVAN BRATKO
(Konec prihodnjega)

EKSPRESNI VLAK TOKIO-OSAKA
Vozí 300 km na uro

Krogih po svetu. Mogoče so k temu pripomogle tudi navade Japoncev samih. Ure in ure smo sedeli na tleh pri pogrnjeni mizi na intenzni večerji s pakizami, gošami in lampioni pri podpredsedniku mesta Kyota. Stregle so nam starejše in mlajše žene, ki so male pokasati nekatero umetnino in s berne večine gejš (te obviadajo slasti sčarjše), klepetali smo o dosežkih Japonske, o njenih velikih sveah s Indonezijo in o drugem, toda gostitelj je vse čas molkel. Na vprašanje, kaj je osrednja težava njegovega trdimilijonskega mesta, nekdanje slavne metropole, je lakonično s samozavestno odgovoril: »Prometej in spet se je sprdel v prvi japonski molk. Kyoto ima bližju milijon avtomobilov, Tokio jih ima dva milijona, vami, da ni lahko, a kljub temu bi rekel, da jia živi še bolj zdravo. Bral sem, da sa ameriški kapital ni uspel plasirati na Japonskem, niti IBM. Spravil sem ekonomiste, kako se jim je posvečilo splošni usodi zahodne Evrope. Povedo mi marsikaj, a odgovora na vprašanje ne dohim.

vega svetovnega ledjorja in imajo najhitrejše vlake na svetu, ki vozijo čez 200 km na uro. Na drugem mestu v svetu so v elektronski in proizvodni avtomobilov, kompjuterjev in televizorjev. Znanje pa kažejo, da je vse to šele začetek. Glavni uspehi prišlo v prihodnjih letih in desetletjih. Prihajajo vlake, ki bodo vozili čez 1000 kilometrov na uro. Nadgrajujejo vesolstvo, ki se bo razprostiralo od Japonske preko Tokia do Češke. Sisto bo 80 milijonov ljudi. To bo krova svetovne urbanizacije. Ves čas svojega štirinajstletnega bivanja in tudi posneje, ko sem bil spet v domovini, ki mi je seveda najlepša na svetu, sem iskal odgovora na vznemirljivo vprašanje: Kje so globlje korenine teh uspehov?

Črepinje ne prinašajo sreče

Miadi natakarič v kitajski restavraciji, kjer nam je kahal eden izmed petih najbolj kitajskih kuharjev na svetu (dva

Nam, močno radosnim in še bolj zgovornim Evropejcem, ne preostane nič dru-

Naši študenti delajo na Švedskem

Osemdeset ton graha na dan

Zlorabljenah lakovnost

Kdo bi hotel zaslužiti milijon starih dinarjev v tujih vladah v dveh mesecih dela? Študente prav gotovo ni bilo treba dvakrat vprašati, če hočejo čez poletje delati v tovarni Findusa na Švedskem. In tako se od leta 1963 odhajajo slovenski študentje v tovarno konzervirane hrane in smraznjene zelenjave, ki sodi med največje za vrste v Evropi. V Findusu pravijo, da je naša mladina prihodnji rok in si jo šlijo tudi v bodoče. Študentje sicer pričakujejo trdo delo — v tujini ni nič sastonj — toda hkrati si obetajo tudi dober zaslužek. Za pripravo denarja pa potem načrtujejo potovanja v daljne dežele ali nakupe kamere, magnetofona in podobnih stvari.

Dvajset študentov in študentk iz Slovenije in po eden iz Zagreba, Splita in Beograda so tudi letos prišli polni pričakovanj v vas Bjur na jugu Švedske, kjer je tovarna. Toda, tako so mi povedali, so bili večkrat razočarani. Druga se drugo so se sicer vse obljube tovarne Findusa iskreno za vse vrste in nepopolnosti. Findusa iskreno za vse vrste in nepopolnosti. Findusa iskreno za vse vrste in nepopolnosti. Findusa iskreno za vse vrste in nepopolnosti.

stuzek in za prijetno spoznavanje Švedske. Kot slovenski študentje sem tudi jaz šel zaradi lepših besed na led.

Prvi incident se je zgodil že v začetku. Uprava Findusa je vsem izbranim študentom pisala, da morajo biti v Bjuru točno 7. julija. Kdor bo zamudil, so dejali, mu ne morejo zagotoviti dela. Toda naglica je bila odveč. Ena skupina deklet je začela šteti šele teden dni po sporocnem datumu. V senzarnem taboru se je rodilo nezadovoljstvo zaradi dolgočasje. Dekleta niso imela niti kaj brati, Uprava je tedaj za sobotni večer pripravila v hiši šenskega tabora zabavo kot dobrodošlo študentom. Toda zabava ni bila tako strahno zabavna, kot se je v začetku slišalo. »Vselej je dobil steklenico piva in sendvič. Švedski je upravitelj se je sedel pri svoji mizi in se menil med seboj, mi pa smo švedili sendvič in pili pivo. Kdor je hotel popiti kaj več, je moral za vsako pivo plačati po tri krome (7,20 din),« je povedala Barbara Souvan, študentka ekonomije iz Ljubljane.

z kamionov — prevažnikov v šrele strojev, ki so odstranjovali grabove lupine. Vsek fant je na dan naložil več kot 80 ton graha. Silvo Inkrat, ki v Mariboru študira strojništvo, mi je dejal, da je bilo s vladni lakovni bolj avtomatizirani, kar je bilo nemogoče. »Seveda« pa fantje kljub temu najraje delajo pri teh vitah, ker so dobro plačani.

Dekleta so stale ob tekočem traku in pobirale smeti iz graha. Pričakovale so telesno napornejše delo, vendar pa niso računale, da jih bo soparen in po kuharskem grahu smrdel zrak včasih silil na bruhanje. Nemošen je bil tudi hrup strojev. Kljub šepom v ušesih so imele vsako uro pravico do 15-minutnega odmora. Toda vsaka delovna izmena je trajala enajst ur in človeku se je na koncu še kar smegilo pred očmi. Kljub temu so bile šenete slabše plačane kot moški; povprečno so dobile 8 krom in pol na uro (20,50 din).

Bilanca? Kot je rekla Danica Filipčič iz Pirana: »Če bi doma toliko delali, bi morala enako zaslužiti.« Imela je prav. Zalkaj če od mesečnega zaslužka v Findusu odšte-

BINE ALJANCIO
Ta študent iz Ljubljane je v vasi Bjur vsak dan krepko delal

Nesadovoljstvo se ni zmanjšalo. Študentkam, ki v vasi niso vedele kaj početi, so svetovali, naj se za nekaj dni odpeljejo v Stockholm ali kam drugam. Toda do Stockholma je več kot 500 km in kdo je imel denar za pot? Fantje in dekleta so prišli v Findus sušit denar in iz Jugoslavije so pripotovali tako, rekoc brez fiksa. Študentje in študentke tabora (švedanje) sposediti nekaj denarja za hrano v samopostrežni tovarniški mensi, sa smazila, mladostni druge drobnarije. In niti denarja jim ni mogli dovolj posoditi, ker ga niso imeli, so dejali v upravi.

Gösta Filth mi je govoril, da se je letos sezona začela še pred 7. julijem in da so zato morali najeti švedsko delovno moč, ki pa je do prihoda tujih študentov niso mogli odpustiti in zato je del študentov ostal teden dni brez dela.

Za čisto si so študentje obetali lep denar. Fantje so detali stieti za prostem. Z velikimi vizirom na skripi so naložili grab

jemo okoli 30 odst. davka, stroške prehrane, bivanja in potovanja, ostane samo malo več, kot bi študent lahko zaslužil v Sloveniji, če bi stanoval pri starših in tudi delal enajst ur na dan. In kdor bi ostal doma, bi si prihranil še razočaranje.

Kako se je moglo zgoditi, da jih je tovarna lahko predčasno odpustila iz objubljenega dela? Findus s našimi študenti namreč ni imel nobene pogodbe, kot mi je potrdil sam Gösta Filth. Študentje so samo podpisali kos papirja, v katerem so se obvezali držati se discipline pri delu in v taboru. Toda tovarna si razene nezgodnega zavarovanja ni naložila nobene obveznosti. Tako so lahko s študenti ravnali po mili volji — saj ti tudi niso bili člani sindikata — čeprav je tovarna sicer v tisku razglasila svoje ambicije o sprijateljenskem internacionalizmu.

Intendantu Filthu sem dejal, da bi morali v tovarni po švedsko-jugoslovanskem sporazumu o zaposlovanju naših delavcev spoštovati tudi pravice naših študentov, zaposlenih na Švedskem. To volja je slasti zato, ker so naši fantje in dekleta še pred prihodom v Findus dobili švedsko dovoljenje za delo po rednem postopku. To dovoljenje je potrebno samo tujcem, ki se na Švedskem nameravajo zaposeliti za daljša, medtem ko tuji študentje od 15. maja do 15. oktobra sploh ne potrebujejo tega dovoljenja (38. člen švedskega zakona o tujcih, dopolnjen s dne 2.12.1966). Čez poletje torej tuji študentom normalno ni potrebno dovoljenje za delo, a so ga naši študentje na Findusu sahtevno vendarle imeli. S tem pa so avtomatično prišli pod »zaščito« konzularnega sporazuma. Toda, mi je dejal Gösta Filth, ki je še dolga leta odgovoren za sezonsko zaposlovanje tujih študentov, on o tem sporazumu med švedsko in jugoslovansko sploh ni slišal. Če upoštevamo, kako se je godilo našim študentom v tovarni Findus, mu nismo to tudi verjeli.

Besedi in slika: MITJVA JERBAOL

Izlet tedna Dreznica pod Krnom

Lep je jesenski izlet z avtomobilom in pes v drežniški kot, kjer se je v upodoteme svetu med Krnom in Polovnicom na visokih prisojnih naselilo petero vasi (skupaj 710 prebivalcev v 160 hišah; a vedno manj!). Iz Kobarida se na koncu mesta, če zavijemo proti Bovcu, odcepi cesta nazd od čez soški most, potem pa levo navzgor proti Drežnici (desna cesta gre v Kamno in na Vrsno!). Cesta ni preozka, je seveda makadamska in se najprej v nekaj ostrih ključih vzpenje kvizku, potem pa se počasneje dviga okrog hriba Volnik. Iz Kobarida do Drežnice je šest kilometrov ceste vzpon pa naj bi ne bil večji kakor deset odstotkov. Višinska razlika med Drežnico in Kobaridom je 320 metrov.

Dreznica je smetropola« v gore odmaknjena kota. Vas ima trgovino in dve preprosti gostilni, kjer utegnemo dobiti tudi prenočišče. Kakor druge vasi okrog Drežnice je tudi tu vse slikovito in domače: kljub precejšnji višini še uspeva vinska trta (bolj za okras), imajo pa precej sadja.

Iz Drežnice pelje markirana planinska steza na vrh Krna do Gomiščkega zavetišča, ki je postavljeno na temeljih nekdanjega italijanskega spomenika. Vanj je leta 1922 treščila strela, nakar so Italijani in pretepli več vaščanov. Menili so, da so domaćini poškovali spomenik. Na pomlad leta 1915 so namreč Italijani prav iz Drežnice v nastoku, ki jih je stal veliko življenj, zavzeli vrh Krna (da bi ga dve leti kasneje, ob začetku kobarjske bitke izgubili). Planinci, ki bodo nasledili vrh od tod, bodo potrebovali za pot navzkraju ure, za pot nazdol pa morda celo uro manj. Gomiščkovo zavetišče je odprto do jeseni; datum pa vedo pri PD Nova Gorica.

Najvišje ležeča vas v tem kotu je Kosce (600 m), ki je od Drežnice oddaljen poldrug kilometra. Na Koscu je cerkva sv. Justa, v kateri so še deloma ohranjene freske iz 15. stoletja. To je ena najstarejših cerkva na Primorskem (je zaščiten).

Na polovniško stran pelje cesta iz Drežnice v tri kilometre oddaljene (Drežniške Ravne (560 m). Tu je še precej zelo starih hiš, med katerimi imajo nekatere še ognjišča. V vasi je stara cerkva sv. Martina iz leta 1511. Tik pod Drežnico se odcepi cesta v Magozo (2 km), ki je najnižje ležeča vas v drežniškem kotu (460 m). Iz Magozda se vije kolovoz nizdol in se malo pred soškim mostom združita s cesto. Zelo primerna smer za pešce!

Med obema cestama pa leži še vasica Jeserca, ki je med vsemi v kotu najmanjša (14 hiš). S slabo a prevozno cesto je povezana tako z Magozdom, kakor z Ravni. Od Drežnice so Jeserca oddaljena 2 km. Pod vasjo je bilo vse do leta 1822 majcno jezero, kateremu so takrat odprli pot, da je odteklo.

Drežniški kot je svet sončnega trat, prijetnih razgledov, poletne svežine in poznega pomladanskega cvetja. Najlepše pa je seveda prav na jesen, če je vreme naklonjeno. Kot je zanimiv zaradi možnosti enodnevne izleta na Krn, zaradi možnosti prijetnega piknika v mirnem in tihem okolju na planinski trat in seveda še zaradi lepših razgledov na gorski svet in na Sočo.

V pustem času imajo vsi v vseh vaseh navado izstrelitja s precej izvirnimi lesnimi maskami.

DRAGO KRALJ

Vladimir Kavčič

Žrtve

Odlomek iz druge knjige trilogije

(Nadaljevanje in konec)

— Videla sem ga. Nemce je peljal sem gor... Včeraj popoldne...

— Za gotovo? Si nisi izmislila? To te ne bi rešilo...

— Oči naj mi spadejo, če ni res! Včeraj popoldne... On je šel spredaj, za njim pa dolga vrsta vojakov. Tudi naš Lojzek ga je videl. Pred njegovim avtomobilom je bila velika dvorana...

— Zakaj nisi tega povedala že prej?

— Ko si pa tak gajot! Bala sem se...

— Če nisi kriva, se nisem česa bala!

— Kaj mi mar njegova pota, sem si mislila. To je njegova stvar. Vesel naj skrbi zase. Ni domačin, pa veselo ni slab človek. Se pravi, nič ne bi mogla reči o njem...

— Če je naš ranjenec, je kriv njihovo smrti, mar ne?

Zenska je strmela vanj neprizadeto in topo, ni mu pritrtila, da je njegov sklep pravilen. V obeh ji je bral, da njene misli hodijo drugačnega pota. Toda ni bil več prepričan, da ne govori resnice.

— Ali ga boš ubila? Je nenadoma vprašala.

— Mar zasluži kaj drugega?

— Ne vem, se je zamislila. — Ampak, kaj bi mene ali našega Lojzka ki ni še nikomur storil nič zalega. Naj živi, revež! Kaj pa ima od življenja drugega kot trpljenje. Pa veselo rad živi. — Nisem hotela, res nisem hotela... Evedži smo, pa tudi Polajnar je revež... Nisem mogla drugeče...

— Kaj se zdaj kisla? Vojska je. Glave padajo vesak dan. Kaj pa tale dva, ki ledita tu...? Grevi!

— Kam?

— Pokazala mi ga boš Polajnarja!

— Polajnarja! Ne, ne bom, se je naščeperila. — Ne bom! Potem bodo vsi vedeli, da sem ti jaz povedala. S prestom bodo kazali za menoj. Ne! Otroke ima... Ne morem. Pusti me, sam pojdi...!

— Bajto, ne njega!

— Ena sama je... Malo naprej od naše. Ne moreš zahtevati...!

— Tudi za vašo ne vem...

Zdaj je Marjana prikimala, a se vedno nekoliko zamisljeno. Ze se je napol sklonila, da bi segla po mrtvečevih obleki, a se je premislila. Obrnila se je v smer, kjer sta ležala kramp in lopata, premaknila pa se ni. Njen vprašujoči pogled se je ustavljal na Petru.

Prilika boš naša. Moral jih zakopati. To je delo za moške, je dodal čas, ko je še vedno strmela vanj. — Kakšen dedec pa je ta naš Lojzek, da ne smejo tvegati Grevi, greva, mudi se mi! Z neoprano kravato ji je pokazal po stezi navzdol.

Ona je s pogledom nekakrat počasi obkrožila jaso, potem šele se je zadelala premiti, vse na njej je izrazilo negotovost. Peter ji je sledil, njegove misli so bile še v grapi, zenska pred njim ni bila več v središču pozornosti in le napol je prisluhnil njemu klepetu. Zdaj je bil prepričan.

da se ga v resnici boji in da mu ne zaupa popolnoma. Od česa do česa je še vedno obrabljala glavo, kot da pričakuje presenečenje.

— Kakšen dedec naš! Neoborojen človek je naš Lojzek. Ali pa tudi ne, kakor se vamse. Živeti mora kot vsak drug. Pravilo, da rad pogleda v kosarec, a ga ne pije nič bolj kot drugi... Le prave hrane ni mara, pa se ga bolj prične. En kosarec je prevaralo, dva preveč... Tako je naš Lojzek. Sedel je čaka, a ni kaj. Bala, kot je naša... Dela bi se bilo, kaj ne pravim, če bi ravno hotel. A se ne sploh. Od tistega ni kaj delati v usta. Pa človek izgubi veselje... Pri Polajnarju tudi ni dosti boljše. Starije otroci, ki je glas nenadoma nastrepal. — Kaj bo s njimi? Obstaja je in se samira v Petra. — Najstarejši se ni toliko vesel, da bi lahko šel za pastirja... Kaj bo s njimi, če bodo ostali brez čelusa?

— Kaj stojiš? Naprej pojdi! Je rehol smeti s puščino čerjvo. — Kaj ti mar, kaj bo s njimi? On naj bi bil skrbel, prej, ko je bil še čas. Če je vse to, kar si napačela, sploh res. Ves čas si se lagala, kaj pa naj bi ti verjel. Bomo videli. Kaj se spet obiraš! Naprej glej!

God pred njima se je polagoma redil, stena se je strmo spuščala navzdol. Nasprotno poboče je se naglo približevalo in Peter je sklepal, da do čna grape ni več daleč. Če bi postal in prisluhnil, bi morda že slišal vodo, ki brci spodaj po tesnem koritu. Se malo in zaslišala ne bošta na goščavi, na obronkih nad bajto. Preprečen je bil, da oboje v, kje sta, čeprav tod ni še nikoli hodil.

— Zdal boš šla naprej in pogledala, ali so kje v bližini Nemci. Če opaziš kaj sumljivega, se vrni ali začni klicati brata, slišal te bom. Samo nikar me ne skušaj potegniti. Mene se kroglja ne prime! Vrnil se bom, ko boš najmanj pričakovala. Našel te bom, pa če bi bila na koncu sveta. Če ne tebe, pa katerega tvojih bratov? Si razumeš?

Marjana je molče prikimala, potem pa je z neopremišljeno hitrostjo nadaljevala pot. Tudi ozirala se ni več. Ko je izginila za grebenom, je Peter neolično stekel za njo in se prihljal za zadnji gram na robu gozda. Pod njim so bili le še goli obronki, bajtarske košenice, nekaj sadnih dreves in čisto spodaj zakolovos. Ob njem potok. Onstran nekaj šestdeset širok močvirnat travnik, nad njim skalovje, redka gajna. S pogledom je šel po večerju, nekaj je bilo, kjer bi ga lahko čakala maceda. Toda poboče je bilo prestrmo, ndelo se mu je, da tam ne preli nobena nevarnost. Vstal je na šel počasi naprej. Nekaj deset metrov pod njim je čepela s slamo kriva bačla, tesno prisljenka k strmini. Marjana se ji je ravno bližala. Pred hišnimi vrati se je ustavila, se ozirala okrog sebe, najbolj pa navzgor, na stezo. Celo pomahal mu je.

— Vsak skrbi za svoje, ji je pokazal prijazen obraz da bi jo popolnoma pomiril. Vsa stvar z ranjenci mu se ni bila jasnana, ni se še mogel odločiti, koga naj ustrelji, dokler se ne pogovori s Polajnarjem... Pomislil je, da bi zensko in Lojzka zaklenil v izbo, a to se mu ni zdelo dovolj zanesljivo. Lahko bi ušla s kroglo. Boljšo bo, če jo prepriča, da ji verjame. Medtem bo počakal Polajnarja. Če bo potrebno, se bo vrnil... — Če bi rada od nas kaj dobila, si moraš to zaslužiti.

— Kako? Ti si prvi, ki sem ga srečala...

— Ogibaš se Nemcev, molčiš kot grob. Čeprav bi šliti vare. Nikogar nisi videla, razumel? Nikogar! Jaz nisem bil tu. Sploh me ne poznas!

— Ne poznam te bom rekla. Kdo pa me bo sploh vprašal?

— Kdokoli. Sosed, vojaki, žandarji...

— Če pa kdo govori o hostarjih ali o Svabih, moraš napeti ušesa, in nam vse sporočiti. Vse, do zadnje besede.

— Saj ne vem, kje ste.

— Oglasil se bom.

— V hišo boš prišel...?

— Ali pa tudi ne! Počakal te bom v gmajni ali ob poti, saj hodiš okrog po vseh. Drugega pa jezik za zobmi!

Ko je bil že v veži, je obstel in sunkovito odzvedel vrata. Zenska je stala ob oknu in napejala vrat, kdaj ga bo slegleda zunaj. Lojzek pa je ležal negibno, v isti legi kot prej. Videti je bilo, da je res prigan kot krava.

Za prvimi ovinkom se je dolina še bolj stiznila, kolovos je utonil v senco, občutno z vejevjem. Voda je grmela čisto blizu je pregledala vse druge kose, ki jih je klovilo njegovo uho. Toda kmalu se je onstran grape spet zabilskala čisto, a pogledom je mogel zasobeči vsi kotelno. Bajto, spodaj zidano in agoraj leseno, z gangarica po vsej dolžini, dolgo in ostro letno krompirje, vednega v prepeli, rasušeno goščivo, obrobjeno s niskim bukovicim grmičevjem. A nikjer glasu, nikjer sledu o ljudeh. Hiša je bila prava, Polajnarjeva, toda kot zamrta.

Bil je še bliizu stopnic, ko so se pod nadstreškom spakile koki, sprhulate so in vzdignile od obliki grava. Na gank je potekal otrok, alinaš grebotinca, s palcem v ustih. Za njim se eden, komaj sa ped večji od prvga. Zavržala sta oba kizrali in legnula namaj v veso. Med potjo je pod agorajo prečko, se je vzdignil otrok, poravnal obraz, s kratkim, še čenočnega papirje svetlem čilom v ustih. Njegove ušnice, ki so se malo prej še premikale, so obstale napol odprte, potaknala sta dve vmi stisniti, belih zob, oči sivo od okrog se je pobešili. Toda to, kar je Peter bral na tem obrazu, ni bilo presenečenje. Polajnarjeve male, a predirne oči so se zavrtale vanj s ostrino zoba in obstavovale. Tudi sber se na njem ni ni oganilo. Soduč po prvem vstupu, je čutil, da s njim ne bo slika opravil in da močnik utegne biti nevarna. Iščiščast kot je, s svojimi dolgimi potkami in vsaj pod mestom vsaj od njega, bi ga v primeroma truznem lahko sgrabil za vrat in se ga ne bi mogel več otrešiti. Zato mora s njim previdno ravnati. Če ga bo ustrelil, ga bo od mrdaj in si primorene dalje... Da bo kmel čas se za

Počakala ga je na pragu in potem je šel za njo sicer temno sajesto vešo v izbo, ne da bi pravzaprav vedel, kaj namerava. Komaj so se odprla vrata, že mu je udaril v nos hlački vohaj umazanega in ničilo presračnega prostora. Ona se bila tesno sprta in savašena s obledeli čunji. Pod je skripel in se majal, kakor da se bo udaj udaj vdrl. V osem kotu napol podrta ped, v drugem avestene postelje brez rjuh. Na spakotani, potemneli starijci, iz katere so tu in tam se utajale pleve, je ležal fant, ki mu ne bi mogel privediti več kot petnajst, šestnajst let. Ležal je neposno in hrope široki odprta usta. Peter je stopil blizu, da bi ga stresel za ramena in stisnil. Zamrdelo je po hrbinjavu, po scalinici in se po nečem.

— Zdal ga ne boš abudil, mu je s nemoljnim gotovostjo v glasu zatrdila Marjana. — Do jutri jutraj ga ne spraviš pokonci.

Peter se je s puščinkim klopcom rahlo dotaknil Lojzrove glave in jo potisnil proti steni, ne da bi se Lojzek odvalil. Nato ga je suvil v prsi in trebuh, Lojzek pa je samo nekaj zamrmral in z rokami počakal doseči boleče mesto. Postakal, kajti dosegel ga ni, prej je znova utonil v svoj topli pijanski spanec.

— Ne spraviš ga nikamor, rekla sem ti, se je zenska z nekakšnim izrazom zmagoslavlja zavrta v Petra.

— Ne in nel Pijan je.

— Koliko je spil?

— Ni bilo pol litra...

— To nič ne pomeni, jo je ostro premeril Peter. — Če je pijan, s tem se ni rečeno, da ni izdal ranjenec. Morda se ga je našri prav zaradi tega...

— Ali ga ne poznas? Ne veš, kakšen je?

— Ne poznam nikogar, še svoje sestre ne. Vojska je...

— Kaj naj naredi tak revež! Pogled ga, kakšen je.

— Tudi reveži so izdajalci. Nekateri hvalljo Nemce, ti ne? Dali so vam kartě, hrano dobivate, mar ne?

— Če imam denar, da kupimo... Nekaterim pa tudi vi iz hode dajete, je povzela tako za tem. — Tistim, ki so na vaši strani. Tako sem slišala. Ko bogatim pobere, celo ga vola... Če bi mi dali drobovino, bi bila čisto zadovoljna. Vem, da je še očistiti ne znate. Sami dedci. Jeta, pljuča in čreva so našli v gozdu, vse še živo. Kakšna škoda, sem rekla. Kako bi nam vse prav prišlo...

Peter jo je nekaj trenutkov opazoval, a si ni bil čisto na jenen, kaj se dogaja s njo. Je tako sveta in ga hode premetiti, ali pa je samo neumnas. Očisti se je za sadnje, takšni sodbi je pritrjevala pretekolet. Vse tisto, kar je o tej babici vedel je zadrževal. Kakšno je bilo tudi, da ni ni moglo če zadržati tako kot druge. Vsa kazala ni, da je bila preplašena. Nematni ljudje, na katere je naleteli tu in tam, so pred njim onemeli, ta pa je brbljala kot dež v srednem zlebu.

— Vsak skrbi za svoje, ji je pokazal prijazen obraz da bi jo popolnoma pomiril. Vsa stvar z ranjenci mu se ni bila jasnana, ni se še mogel odločiti, koga naj ustrelji, dokler se ne pogovori s Polajnarjem... Pomislil je, da bi zensko in Lojzka zaklenil v izbo, a to se mu ni zdelo dovolj zanesljivo. Lahko bi ušla s kroglo. Boljšo bo, če jo prepriča, da ji verjame. Medtem bo počakal Polajnarja. Če bo potrebno, se bo vrnil... — Če bi rada od nas kaj dobila, si moraš to zaslužiti.

VLASTJA: GOZD

en strel. Tega ne bo konec od ene same krogle. Od prvi se še agruditi ne bo...

— Kaj bi rad? Polajnarjeve glas je bil za Petra novo presenečenje. V prikritem besu je stisnil zobe in zadržal psovki, ki jo je že kmel na jeziku. Razdalja med njim je bila še prevelika. En sam neprevlečen gib in dedec bi zginit v nočnolost. Sam ga podnesti in v tuji bijni ne more iskati.

— Sporočilo imam zate. Na sanem moram govoriti s teboj.

— Nisi mogel počakati do večera? se je Polajnar neveljno obregnil. — Kakšna sila!

— Mudi se.

— Stopi tjele v grmovje in počakaj. Ne- kaj moram nataknuti na noge. Te je kdo videl?

— Nihače.

Vprašanja so se mu zdeli prepričljiva, izražala so gotovost, ki je izjalucne ne bi mogel pripisati. Morda samo prepričan, da je varen in da se mu ne more nič zgoditi? V bahtu ima morda orožje. Peter se je čutil okrog sebe, svetloba ga je začele v oči, najbližja pot do grmovja je držala mimo njive s krompirjem. Fridmal je. Natančno nasproti vrat. Opazoval ga bo, ko bo prihajal, če sploh bo...

S puško v roki se je naglo oddaljval od bajte. Hitel je, da se mu ne bi bilo treba ozirati. Človeški glavi so mu za hrbtom polagoma spet onemeli, znova se mu je vstila sam vode. Ko je sedel, se je njegovega pogledu odprla dolina zadaj za bajto, beli pesnatki kolovos se je rasepil v dva krakata, in če bi kdo stal više gori na pobočju, bi mu pač težko ušlo. Nemci s strojnico, je pomislil na dopoldanski doživljanj. Nekega dne ga bodo spodekati, kot so Jakob.

— Ti se moraš bati nas... Zdal je tudi več, čemu som prišel. Vse mi je znano. Vsak tvoj koska. Videli so te, ničesar ne boš mogel utajiti.

— Kdo? Polajnarjeve ušnice so se komaj zaznavno agnanile.

— Naši ljudje!

— Vedeti moram, je povzdignil glas.

— To je moja stvar.

— Prekleto, pob, kaj pa sploh hočeš? Povaj, kdo te je peljal in kaj te tisiš, sicer pa se poberi, od koder si prišel. Jaz s teboj nimam ničesar.

Peter je vzdignil puško in premaknil varovalko na zaklepu. Glas mu je vztrepetal, prevzela ga je napetost in hkratni z njo svojevrednostno drsajstvo vznemirjenja. Še nekaj trenutkov in sprožil bo. Kri bo bitzignila po travl. Vroča, temna...

— Kaj nameravaš? je Polajnar skoraj onemel. — Ali si človek ali kaj si?

— Kratika bova. Svabom si izdal naše ranjenca, zato zaslužiš smrti v imenu narodne vojske...

— Jaz sem jih izdal? Jaz?

— Kdo pa drug? Mar nisi vodil Svabov po stezi čez senožeti in v grapo? Ne laži, videli so te!

— Moral sem jih peljati, je Polajnar postal živahnje. — Prilistiš me. Hoteli so da jim pokažem jame, za katere so nekajdaj slišali, niso pa jih imeli na zemljevidih. Tri da so, so zatrtjevali. Ni mi ostalo drugega, kot da sem jih pokazal. Vedel sem, da so prazne. Preveč so znane, da bi jih uporabili...

— To me ne zanima!

— Madona, počakaj! Te bom jaz vprašal, ali veš, kdo sem!

— Baraba, izdajalec! Priznaj vse, crtni boš!

— Če bom jaz, boš ti tudi! Ti Filip ni pravil o meni? Ti Bradač ni povedal?

— Kaj imata pri tem?

— Filip je brat moje žene. Videla te je, da si prišel. Če se mi kaj zgodi, mu bo povedala, da si bil ti. Potem si tudi ti opraviš. Če ne veš, kakšno delo opravljam, se ne vtišaj vanje. To pomeni, da ti nista...

— Preklešči bi me radi!

— Če ne veš, ti bom povedal, česar ne bi smel. Posledice pripisaj sebi, ne gre za me. Če ubiješ mene, si ubil tudi šest ranjenec. Samo jaz vem zanje, niti moja žena ne. Ze od pomladi kizrim zanje. Vprašaj Filipa in Bradača...

— Ker veš, da ju ni tukaj?

— Počakaj, v dveh dneh dobim svazo... Nisi nikoli pomislil, da mora nekdo skrbeli tudi za ranjenca? Tudi ti boš še lahko iskati pomoči pri meni...

— Ampak videli so te... Je začel popuščati Peter. To, kar je povedal Polajnar, je zvenelo prepričljivo. Filip sam mu je bil enkrat ali dvakrat onemeli nekakšno ambulantno in v zvezi s njo celo Bleag, toda tedaj ni niti pomislil, kaj bi to lahko pomnilo.

— Seveda so me. Pokazal sem jim jame, potem pa so zabavali, da jih popeljam do vrta. Držali smo se bliizu grape, tako so zabavali. Vroče jim je bilo in tudi utrujeni so že bili, drugače si ne smam razložiti, zakaj niso opazili... Ovenelo listje je bilo mogoče videti od dalč. Takoj sem pomislil, kaj bi moglo biti. Zvel sem stran, histi pa se nisem upal, da ne bi bilo sumljivo... Še vedno ne razumem?

— Ne, je odnesel Peter.

— Našel sem za vese skrivališče. Te-koj se mi je potegnalo, da ste kmel agoraj hudi bodi in da se je njegi material pod površa. Zlata se potona, ko smo našli vsega razmesarjenega, ubija ga je granata...

— Zakaj ne?

— Ste ga našli?

— Ležal je v hudostrmici. Skrivališče pa ni niti sto metrov nad njim. Spregladali so ga. Hote ali ponevedoma. Tega ne more reči. Najbrž nevede, sicer ga še iskali ne bi. Lahko pa tudi, da niso iskali ničesar, razen jara...

— Dva ležita mrtva. Zgoraj... Videl sem ju...

— Vem. A tudi to je mogoče razložiti, čeprav sta toliko niže... Danes dopoldne, komaj je zadnji Nemec odmaknil pete, sem že odhitel tja gor. Jaz sem ju tudi videl. Ves, kako se je to moglo zgoditi. Vse je jasno, za vse imam priče, nič mi ne moreš podkati. Ranjenci so bili štirje, opazili so nemško kolono, videli so nas, ko smo šli mimo. Bili so prepričani, da so izgubljeni. Komaj smo bili mimo, že sta dva, ki sta še lahko premikalas, hotela ven. Nista verjela, da so sprejela skrivališče, mislila sta, da grapo po pomoči ali da jih nameravajo obkoliti. Spalidna sta se ven. Hotela sta poiskati novo skrivališče. Hotela sta nekaj storiti tudi za druga dva, ki nista mogla nikamor. Šla sta navzdol, našlela na druge Nemce in ubili so ju...

— Ti pa si vse to videl, se je posmehljivo namrdnil Peter.

— Nisem videl, samo silepam. Kaj pa se je dogajalo v skrivališču, vem zatrdno. Povedala sta mi onadva, ki sta v njem ostala.

— Kje sta?

— Na varnem. V moji oskrbi. Sam sem ju prinesel. Uro daleč. Na hribu. Zato je zame zelo pomembno, ali me je kdo videl. Treba ga je spraviti s poti ali pa ranjenca prinesli drugam... Kdo je bil? In umakni že to puško, strela božja!

Napetost v Petru je popuščala. Ves narč se mu je tako neprilučkavno spreminjal. Naglasi se je nazaj in položil puško zraven sebe. Nekje globoko v njem je kljuvala nezadovoljstvo, nekaj mu je manjkalo. Čutil se je nepotsešen.

— Marjana, je zamrmral.

— Ona me je videla, da sem nosil ranjenca.

Peter se je trenutki ali dva obotavljali. Ta hlp bi moral reči samo da in krog bi bil sklenjen. Vrniti bi se v spodnjo bajto in jo ubil. Lahko tudi Lojzka. Rekel bi, da sta bila oba. Polajnar bi potrdil. Ne Bradač, ne Filip ne bi mogla ugovarjati... Toda nekaj mu je branilo, da te besede ni izreka.

— Ne, videla te je, da si vodil Nemce. Pravi, da si ti izdal ranjenca.

— Efrala bogu, se je oddaljil Polajnar.

— Reva ni čisto pri pravi, drugače pa ni slaba senaka. Če bi kaj vedela, bi lahko izklepetala. Žal ti ni bilo...

— Lahko jo spraviva s poti...

— Kako, kakaj? se je zaburšil Polajnar.

— Nič ni skrivati!

— Šešil sem se, je naveščano odvrnil Peter.

— Ne vem, ali si se... pravilo, da si nagle roke. Peter je zadelal in se postrani zasri v grapo. Čutil je, da tu nima več kaj iskati in da se mora čimprej lotiti od Polajnarja, zakaj boji in boji se je vračal vanj spomin na Filipa. Ta tu mu je bil enako sopni, to je očrti šele slzi.

— Sloje sem opravi, poročal bom... je iskrali med sobini in od strani še enkrat bežno očrtal Polajnarja.

— Ne boš počakal do večera? Nisi lačen?

— Ne!

Peter je nagubal čelo in krmaj namerno prikimal v potrdv. Potem se je naglo pogled kvišku, si pritegnel pes in stopil v grmovje. Na Polajnarja se ni več ozrl.

Pusto popoldne

Leno, predsezono popoldne v obmorskem kraju. Z obzorja se sliši enakomerno dranje ribiške barke, zvonik, zdoigcoasen, odbija drugo uro. Sonce je skočilo za centimeter v desno, uradniki turističnega društva pa še prej v gostilno, če ne v Restaurant. Gostov še ni, za sestanek in okrožnico je čas, kot jesharja se drug na drugega dereta kuharica in natakar, vratar, dokler bo šlo, ostane neobrit in sivo umazan.

Niti še ni na drugih tržanih zadovoljno nasmejana poletne drže. Dokler se ne prelevijo v branjevke, vrtičkarice, resiteljice avitaminoznega turista, zenske čermne, čolnarji zadržani, za v pokoj zaspali, oslariji bijejo svoje živali, da se bodo poleti vsem maščevala, levi s korna nosijo slabe obleke in so videti klavirni, da se smilijo se lastnim občanom, ki bo do poleti nad njimi sklepali roke, burekdžije in postolicarji na robu poloma.

Na obali pa se z ene strani vrača s treninga prva jadrnica, s druge miličnik

zapisuje nepotnega brusca. Pomečkani donhuan, ki mu nerodni polsteni klobuk izdaja rod kontinentalne ravnice koruznega tipa, skuša z usodnim pogledom razvolzati popoldan. Jadrnica v joku pristane, s nje smukne pegasta Britanika, se s mola ozre, pomaha s roko in bosa izgine v hotelsko vežo. Miličnik je pustil brusca in skozi preozka vrata svoje postaje poriva otroški vosček, ki iz njega hudoumno gledata dva para oči.

Donhuan zازهa in se odtrga od zidu. Pa toliko pripovedujejo o tem morju. A nič. In odide v krčmo.

Jadrnica se ostro zavrti in vrača k obali. Britanska delična pohiti z balkona po pozabljenih očke. Toda nestrna jadrnica jih vrže na molo in že jo zgrabijo nečakani veter, da odvihrata na trening za biljaste poletje.

Pegasta delična obstane sama sredi mola, a se zveni od udarca cokol kamen, da predsezonska solna pade nanj čisto neslišno.

Pivski večer

Stara dva, bela, z dobrima obrazoma, ona velikih oči in nič uvele koše, pokličeta pol litra našega cvička. Ona natosi, tretjemu v družbi, njemu in sebi, pokusi si in premakne ušnice: »Dobari! Pa še šunke prinesite, če morete, hitro.« Saj se nič ne mudi, kar sлагomna, potolaži dekile on, belolasi šeni pa se zganajo lica v prijazen smehljaj.

Tretji s srečno poboznostjo gleda v kosarec in omahuje od veselja; s kolon prelaga klobuk in ne ve, kam bi ga dal. Pusti ga, kjer je, pregiblje obraz, pogleda njega, njo in vino, pa otiplje krub, toda skromno in s desničjo prine »čelo, da jo nagne in pokusi se on.

Na koncu obkroži polit s kosarci, ponosen nad svojo ustvarjalnostjo pokake gospodarju igro in spusti njo prvo skoki vrata.

Pri sosednji mizi sedimo Tone, Micka in jas in Tonetu ob vinu steže jesik. »Njema našakinja,« kaže za odhajajočima, »je edina zenska, ki sem jo imel rad. Najbolj fejst« je bila daleč nekrog, pa mi oče niso dali bajte, da jo oženim. Ta pa je bila, ta, se je razvel stara, savrnjena neroda.

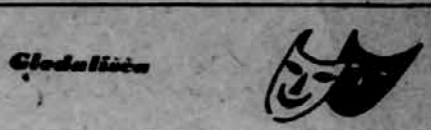
Micki se pogled ni premaknil od kipa na mizi. Zvrajkan kipec patrona Fiorijana, kakršne valiki ročnec postuja po gostilnah. Oči so ji blodile po njem, se pomudile pri saravi pod ušesom, a čeznjo se niso dvignile.

»Mick, daj ga se ti glasi je dobre volje gnal Tone.

»Bom,« je rekla in je spila vino.

ANDREJ LJOOS

KULTURNI KOLEDAR

LJUBLJANA

Opera in balet SNG
(abonmajski program)

Peter Iljič Čajkovski: FIKOVA DAMA.
Giuseppe Verdi: **TRAVIATA.** Glasbeno vodstvo: **TURANDOT, Ermanno Wolf-Ferretti: FERRISARNA VDOVA, Kurt Weill: VIZION IN PROPAD MESTA MAHAGONNYJA.**

Polje naštetih del, ki bodo uprisorjena za abonmaja, ostanejo nadalje na repertoarju še dela: A. Forrester: GOSPODARSKI SLAVCI, G. Verdi: NABUCCO, RICCO LETTO, AIDA, G. Puccini: MADAMA BUTTERFLY, P. I. Čajkovski: TENULJICA (osvobodilni balet), S. Prokofjev: ROMEO IN JULIJA (osvobodilni balet), Ch. Adam: GISELLE (osvobodilni balet). Ta dela bodo uprisorjena v sodelovanju in kot vključbene predstave za šole in druge ustanove.

VPISOVANJE LETNIŠKIH ABONANOV JE TUDI 17. T. M. SKLJUČENO.

VPISOVANJE NOVIH ABONANOV bo od 22. do 26. septembra 1969, vsak dan od 8. do 11.30 in od 16. do 19. ure na upravi SNG, Cankarjeva 11/1.

V vsaki redni dramski in operni abonmaja so še prosti mesta.

Skupni abonma za Dramo in Opero ni pogoj, abonma lahko dobi sedel mesto na Dramo ali samo na Opero.

Abonma vključno obveščamo, da je vpis v abonma pri obdobjem odplačevanju mogoč samo ob predložitvi osebnih izkaznic podpisnika abonmaja.

PLACEVANJE ABONMAJA
Kakor doslej, tudi Slovensko narodno gledališče tudi v novi sezoni svojim abonmentem ugodnost plačevanja abonmaja v obdobjih, koda največ v sedmih. Pri vpisu plača abonma prvi obrok, nadaljnje obroke pa v naslednjih mesecih, najpozneje do 14. v mesecu.

Za študente je tudi v novi sezoni v Drami odprt študentski abonma s znižanimi cenami. Študenti se v ta red abonmaja vključijo na podlagi indeksa in osebne izkaznice neposredno pri upravi SNG, od 22. do 26. septembra. V Operi pa so študentom na voljo sedeli v rednih abonmajih, s študentskim, 50-odstotnim popustom.

Splošni abonenti in prijatelji gledališča, važno vas, da se v novi sezoni vključite v vrste stalnih obiskovalcev predstav Dramo in Opero in s tem podprete umetniški prispevek naših dveh osrednjih slovenskih gledaliških hiš.

DRAMA, OPERA IN BALET SNG

SENTJAKOBSKO GLEDALIŠČE
MESTNI DOM

Petek, 19. septembra, ob 19.30: Nestroy: **RAZTRGANO SRCE, komedija.** Premiera. Izven.

Sobota, 20. septembra, ob 19.30: Nestroy: **RAZTRGANO SRCE, komedija.** Red A za lanske abonente in izven.

Nedelja, 21. septembra, ob 16. uri: Nestroy: **RAZTRGANO SRCE, komedija.** Red Nedelja popoldanski za lanske abonente in izven.

Sreda, 24. septembra, ob 19.30: Nestroy: **RAZTRGANO SRCE, komedija.** Red D za lanske abonente.

Cetrek, 25. septembra, ob 17. uri: Nestroy: **RAZTRGANO SRCE, komedija.** Red F za lanske abonente.

Petek, 26. septembra, ob 19.30: Nestroy: **RAZTRGANO SRCE, komedija.** Red B za lanske abonente in izven.

Sobota, 27. septembra, ob 19.30: Nestroy: **RAZTRGANO SRCE, komedija.** Red C za lanske abonente in izven.

Nedelja, 28. septembra, ob 16. uri: Nestroy: **RAZTRGANO SRCE, komedija.** Popoldanski predstava. Izven.

V petek, 19. septembra bo ob 19.30 premiera Nestropeve komedije RAZTRGANO SRCE o Koruzni reži in v Brdo Kapljico, Mileno Simončičovo. Bojnovi. Kapljica in Jožetom Cukrom v glavnih vlogah. Vpisovanje abonmaja je dnevno med 10. in 12. ter 17. in 19. pri gledališki blagajni, telefon 312-460.

ABONMA
za sezono 1969/70

DRAMA SNG ima v novi sezoni razpisanih 16 redovnih abonmajev: A, B, C, D, E, F, G, H, K, U, S, Popoldanski, Petek večerni, Nedeljski popoldanski in Sobotni. Sobotni abonma je namenjen obiskovalcem zunaj Ljubljane in vsem ki jim za obisk predstav ustreza predvsem sobotni večer.

Abonmajski redi: Popoldanski (predstave ob petkih ob 15.30), Petek večerni, Nedeljski popoldanski (predstave ob 15.), Prva repiza (predstave ob nedeljah ob 19. uri) in novi red Sobotna so vezani na stalni dan v tednu, vsi ostali redi pa so gibljivi.

Za vsak red abonmaja bo Drama uprisorila sedem predstav. Abonenti imajo tudi v novi sezoni znanen popust pri vstopnicah.

OPERA IN BALET SNG. Za novo sezono je razpisanih 15 redovnih abonmajev: A, B, C, D, E, F, G, H, K, U, P, Popoldanski, Nedeljski popoldanski, Sobotna in Nedelja. Premiere bodo v novi sezoni izven abonmaja.

Posebej opozarjamo zainteresirane na abonmajski red Sobotna in N, ki imata poseben, popularnejši program, namenjena pa sta zlasti obiskovalcem zunaj Ljubljane. Predstave za red Sobotna bodo ob 19. uri ob sobotah, predstave za red N pa ob 15. uri ob nedeljah.

Redi abonmaja: Popoldanski (predstave ob petkih ob 15.30), Nedeljski popoldanski in red N (predstave ob nedeljah ob 15. uri), red P in red Sobotna (obe predstavi ob sobotah sveder) so stalni glede dneva v tednu, dotični so ostali abonmajski od A do U gibljivi.

Vsi redi opernega abonmaja bodo dobili po sedem predstav v sezoni. Cena, veljavna za abonente, so v razpisu za dnevni cenami vstopnic za okrog 20 odstotkov nižje. Operni abonenti pa bodo v bodoče imeli popust tudi za večino drugih prirediteljv naše operne hiše.

REPERTOAR
Okrvirni program Dramo SNG: Slovenska dela: Primož Kosak: **LEGENDA O SVETEM CHE** (drama), Slavko Grum: **DOGODEK V MESTU GOGI** (groteska).

Svetovna klasika: Ben Jonson: **VOLPONE** (komedija), Plautus: **HISNI STRAH** (MOSTELLARIA) (komedija).

Sodobna tuja dramatika: Jean Giraudoux: **AMFITRION 38** (komedija), Michel de Ghelderode: **REDECA MAGILJA** (farsa), Alfred Jarry: **KRALJ UBU** (farsa), Sean O'Casey: **JUNO IN PAV** (tragična komedija), Henry de Montherlant: **FORST BOVAL** (drama), Eugene Ionesco: **KRALJ UMIRJA** (komedija).

Popovitve (izvenabonmajski repertoar): Heinrich von Kleist: **FRINC ROMBUBSKI**, Brendan Behan: **TALEC.**

MUSEJI

GALERIJA FORME VIVE v Kozanjevici je odprta ob vsakem danu, Skupinam je na voljo vodstvo po razstavi, kar pa je treba vnapreje najaviti.

GOSPODOVA GALERIJA — Stalna zbirka več sto umetniških del, ki jih je darovalo nad sto umetnikov in rasnih del sveta, je odprta vsak dan od 7. jutraj do 19. sveder.

NARODNI MUZEJ LJUBLJANA — 24. septembra do 10. uri otvorile »Razstava novov. Razstavljenih bo več eksponatov iz Narodnega muzeja v Ljubljani. Gradivo so dali na razpolago tudi Muzej grada Beograd, Arheološki muzej Zagreb in Narodni muzej Beograd. Razstava je v sredi s I. slovenskim numismatičnim simpozijem, ki bo od 22. do 24. 9. v Pljuju s mednarodno udeležbo. — Odprta so stalne arheološke zbirke in občasna razstava »Svetila«. Razstava obsega 300 eksponatov in 45 fotografij, ki prikazujejo historični razvoj svetlobnih teles od prapredvozne — ognja, pa do modernih časov elektricne svetilke. Ob razstavi je izšel obširen katalog s 33 ilustracijami. — Muzej je odprt vsak dan razen ponedeljka od 9. do 13. ure, v sredo in petek pa tudi popoldan od 16. do 19. ure. Ogled zbirke Narodnega muzeja je brezplačen.

V SLOVENSKEGA ETNOGRAFSKEM MUZEJU v Ljubljani si lahko ogledate razstavo »Kraška hiša in »Riški kraši«. Prvo je pripravil slovenski etnografski muzej v sodelovanju s Kraško turistično zvezo v Sežani, drugo je posrdovala občina mesta Trsta in muzej Revoltella. Muzej je odprt vsak dan razen ponedeljka od 9. do 13. ure, ob sredah in petkih tudi popoldne od 16. do 19. ure.

V MUZEJU LJUDSKE REVOLUCIJE v Ljubljani je odprta stalna razstava o razvoju naprednega delavskega gibanja 1918—1941 ter ljudske revolucije 1941—1945 na Slovenskem. Muzej je odprt od 8. do 14. ure, ob nedeljah od 8. do 12.30 in od 14.30 do 18. ure. Ob ponedeljkih in v abnmentnem času je muzej zaprt.

SLOVENSKI ŠOLSKI MUZEJ v Ljubljani, Poljanska c. 26, ima odprto občasno razstavo »Ob 100-letnici obvezne osemletne osnovne šole na Slovenskem 1869—1969«. Muzej je odprt vsak dan od 9. do 14. ure, ob sredah neprekinjeno do 16. ure in ob sobotah do 12. ure.

MESTNI MUZEJ — Razstavi »Zgodovinski pregled arheoloških dob in Ljubljane in zbirka stilskega pohištva od gotike do bidernarjeve sta odprti vsako nedeljo in vsak terek od 9. do 12. ure, vsak četrtek pa od 9. do 12. in od 15. do 18. ure. Po predhodnem obvestilu sta za večje skupine in šole razstavi odprti vsak dan.

NOVO ODKRITJE ARHITEKTONSKE OSTANKE EMONE ob Gregorčevi ulici za Osnovno šolo Majce Vrhovnik (stariokrističanska kristalina s večbarvnimi napisnimi mozaiki) si lahko ogledate vsak dan od 15. do 17. ure, ob nedeljah pa od 8. do 18. ure.

RESTAVRIRANA RIMSKA STAVBA na Jakopičevem vrtu v Ljubljani, Mirje 4 je odprta vsak dan razen ponedeljka od 10. do 12. in od 15. do 18. ure. Vabljeni

CANKARJEVA SPOMINSKA SOBA na Rožniku je odprta vsako nedeljo od 10. do 13. in od 16. do 18. ure, vsak terek in četrtek pa od 16. do 18. ure. Skupinski obiski pa tudi izven tega časa po dogovoru s upravo Mestnega muzeja v Ljubljani, tel. št. 20-128.

MARIBOR
Razstava »Uniforme v zgodovini v Pokrajinskem muzeju v Mariboru je odprta vsak dan od 9. do 13. in od 15. do 18. ure. Ob nedeljah od 9. do 13. ure.

MULJAVA
Slovenski etnografski muzej vabi na ogled Jurčičevega doma na Muljavi in spominke ose pisatelja Louisa Adamčiča v gradu Praproče pri Grosupljem.

GORICANE
V muzeju Goricane pri Medvodah so odprte stalne zbirke in razstava »Ljudska umetnost Indonezije in zbirke Vere in dr. Aleša Beberja. V nedeljo, 21. sept. bodo ob 18. uri predvajali folklorne filme o Indoneziji, obenem bo predstava senčnih lutk in mali koncert indijskih ljudskih pesmi na instrumentu »Bul-bul tarang«. Muzej je odprt vsako nedeljo od 10. do 13. in od 15. do 19. ure ob delavnikih pa razen ponedeljka od 9. do 12. in od 16. do 19. ure.

BISTRA
TEHNIŠKI MUZEJ SLOVENIJE ima svoje zbirke v muzeju Bistra pri Vrhniki, to je 22 km od Ljubljane. Odprti so naslednji oddelki: goslariki, lesni, lovski, elektrostrojni in kovinski. Obiskovalce vabimo, da si ogledajo tudi muzejski park s ribnikom, strašni stolp in zgodaj izdelanimi lovskimi napravami. Muzejske zbirke so odprte vsak dan, razen ponedeljka, od 8. do 13. ure, v četrtek in nedeljo pa od 8 do 10. ure.

KRANJ
V mestni hiši je odprta stalna arheološka, kulturno-godovinska, etnografska in umetnostno-godovinska zbirka. V Galeriji v Mestni hiši pa razstava slikarskih del Jožeta Tislarja.

LJUBLJANA

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIZNICA, Turjaška 1, vsak dan razen sobote od 7. do 21. ure, sobota od 7. do 14. ure.

DELAVSKA KNJIZNICA, Prešernova cesta 30, je odprta vsak dan od 8. do 20. ure.

MESTNA LJUDSKA KNJIZNICA, Gosposka 1, vsak dan od 8. do 13. in od 14. do 20.30.

KNJIZNICA JOZETA MAZOVCA, Zaloška 35 s čitalnico, Zaloška 16, vsak dan razen sobote od 8. do 19. ure, sobota od 8. do 12. in od 16. do 19. ure.

KNJIZNICA PREZIHOVEGA VORANCA, Zavelična 2, dopoldne ponedeljek in petek od 9. do 12. ure, sreda od 9. do 14. ure; popoldne ponedeljek, četrtek in petek od 15. do 18. ure.

LJUDSKA KNJIZNICA SISKI, Celovška 161, vsak dan od 8. do 12. ure in od 15. do 19. ure.

PIONIRSKA KNJIZNICA, Komenskega 9, vsak dan razen sobote od 8. do 19. ure, sobota od 8. do 12. ure.

BIBLIOTEKA SLOVENSKEGA AKADEMIJE ZNANOSTI IN UMETNOSTI, Novi trg 3, vsak dan od 7. do 15. ure, sreda tudi od 17. do 19. ure, sobota od 7. do 14. ure.

SLOVANSKA KNJIZNICA, Gosposka 15, vsak dan razen sobote od 7. do 20. ure, sobota od 7. do 12. ure.

CENTRALNA TEHNIŠKA KNJIZNICA, Tomšičeva 7, vsak dan razen sobote od 7.30 do 20.30, sobota od 7.30 do 14. ure.

CENTRALNA MEDICINSKA KNJIZNICA, Vrazov trg 2, vsak dan od 8. do 14. ure, ponedeljek in sreda od 8. do 19. ure.

CENTRALNA KNJIZNICA BIOTEHNIŠKE FAKULTETE, Krekov trg 1, od 9. do 12. ure, sobota zaprt.

KNJIZNICA PRAVNE FAKULTETE, Trg revolucije 11, vsak dan od 7. do 12. ure in od 16. do 19. ure, sobota od 7. do 13. ure.

KNJIZNICA NARODNEGA MUZEJA, Prešernova 30, vsak dan razen sobote od 8. do 14. ure.

KNJIZNICA INŠTITUTA ZA SOCIOLOGIJO IN FILOZOFIJO, Trg revolucije 1, vsak dan od 7.30 do 12.30.

KNJIZNICA INŠTITUTA ZA ZGODOVINO DELAVSKEGA GIBANJA, Trg revolucije 1, vsak dan od 7. do 14. ure; v sredo tudi od 16. do 19.30.

CENTRALNA EKONOMSKA KNJIZNICA, Gregorčičeva 27, vsak dan od 7. do 14. ure, v soboto od 7. do 11. ure, čitalnica od 10. do 12. ure.

LJUDSKA KNJIZNICA BEŽIGRAD, Titova 61, vsak dan od 8. do 12. ure in od 15. do 19. ure.

KNJIZNICA SLOVENSKEGA SOLSKEGA MUZEJA V LJUBLJANI, Poljanska c. 26, vsak dan od 9. do 14. ure, v soboto od 9. do 12. ure.

KNJIZNICA INŠTITUTA ZA SOCIOLOGIJO IN FILOZOFIJO, Trg revolucije 1, vsak dan od 7.30 do 12.30.

KNJIZNICA INŠTITUTA ZA ZGODOVINO DELAVSKEGA GIBANJA, Trg revolucije 1, vsak dan od 7. do 14. ure; v sredo tudi od 16. do 19.30.

CENTRALNA EKONOMSKA KNJIZNICA, Gregorčičeva 27, vsak dan od 7. do 14. ure, v soboto od 7. do 11. ure, čitalnica od 10. do 12. ure.

LJUDSKA KNJIZNICA BEŽIGRAD, Titova 61, vsak dan od 8. do 12. ure in od 15. do 19. ure.

KNJIZNICA SLOVENSKEGA SOLSKEGA MUZEJA V LJUBLJANI, Poljanska c. 26, vsak dan od 9. do 14. ure, v soboto od 9. do 12. ure.

KNJIZNICA INŠTITUTA ZA SOCIOLOGIJO IN FILOZOFIJO, Trg revolucije 1, vsak dan od 7.30 do 12.30.

KNJIZNICA INŠTITUTA ZA ZGODOVINO DELAVSKEGA GIBANJA, Trg revolucije 1, vsak dan od 7. do 14. ure; v sredo tudi od 16. do 19.30.

CENTRALNA EKONOMSKA KNJIZNICA, Gregorčičeva 27, vsak dan od 7. do 14. ure, v soboto od 7. do 11. ure, čitalnica od 10. do 12. ure.

LJUDSKA KNJIZNICA BEŽIGRAD, Titova 61, vsak dan od 8. do 12. ure in od 15. do 19. ure.

KNJIZNICA SLOVENSKEGA SOLSKEGA MUZEJA V LJUBLJANI, Poljanska c. 26, vsak dan od 9. do 14. ure, v soboto od 9. do 12. ure.

KNJIZNICA INŠTITUTA ZA SOCIOLOGIJO IN FILOZOFIJO, Trg revolucije 1, vsak dan od 7.30 do 12.30.

KNJIZNICA INŠTITUTA ZA ZGODOVINO DELAVSKEGA GIBANJA, Trg revolucije 1, vsak dan od 7. do 14. ure; v sredo tudi od 16. do 19.30.

CENTRALNA EKONOMSKA KNJIZNICA, Gregorčičeva 27, vsak dan od 7. do 14. ure, v soboto od 7. do 11. ure, čitalnica od 10. do 12. ure.

LJUDSKA KNJIZNICA BEŽIGRAD, Titova 61, vsak dan od 8. do 12. ure in od 15. do 19. ure.

KNJIZNICA SLOVENSKEGA SOLSKEGA MUZEJA V LJUBLJANI, Poljanska c. 26, vsak dan od 9. do 14. ure, v soboto od 9. do 12. ure.

KNJIZNICA INŠTITUTA ZA SOCIOLOGIJO IN FILOZOFIJO, Trg revolucije 1, vsak dan od 7.30 do 12.30.

KNJIZNICA INŠTITUTA ZA ZGODOVINO DELAVSKEGA GIBANJA, Trg revolucije 1, vsak dan od 7. do 14. ure; v sredo tudi od 16. do 19.30.

LJUBLJANA

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIZNICA, Turjaška 1, vsak dan razen sobote od 7. do 21. ure, sobota od 7. do 14. ure.

DELAVSKA KNJIZNICA, Prešernova cesta 30, je odprta vsak dan od 8. do 20. ure.

MESTNA LJUDSKA KNJIZNICA, Gosposka 1, vsak dan od 8. do 13. in od 14. do 20.30.

KNJIZNICA JOZETA MAZOVCA, Zaloška 35 s čitalnico, Zaloška 16, vsak dan razen sobote od 8. do 19. ure, sobota od 8. do 12. in od 16. do 19. ure.

KNJIZNICA PREZIHOVEGA VORANCA, Zavelična 2, dopoldne ponedeljek in petek od 9. do 12. ure, sreda od 9. do 14. ure; popoldne ponedeljek, četrtek in petek od 15. do 18. ure.

LJUDSKA KNJIZNICA SISKI, Celovška 161, vsak dan od 8. do 12. ure in od 15. do 19. ure.

PIONIRSKA KNJIZNICA, Komenskega 9, vsak dan razen sobote od 8. do 19. ure, sobota od 8. do 12. ure.

BIBLIOTEKA SLOVENSKEGA AKADEMIJE ZNANOSTI IN UMETNOSTI, Novi trg 3, vsak dan od 7. do 15. ure, sreda tudi od 17. do 19. ure, sobota od 7. do 14. ure.

SLOVANSKA KNJIZNICA, Gosposka 15, vsak dan razen sobote od 7. do 20. ure, sobota od 7. do 12. ure.

CENTRALNA TEHNIŠKA KNJIZNICA, Tomšičeva 7, vsak dan razen sobote od 7.30 do 20.30, sobota od 7.30 do 14. ure.

CENTRALNA MEDICINSKA KNJIZNICA, Vrazov trg 2, vsak dan od 8. do 14. ure, ponedeljek in sreda od 8. do 19. ure.

CENTRALNA KNJIZNICA BIOTEHNIŠKE FAKULTETE, Krekov trg 1, od 9. do 12. ure, sobota zaprt.

KNJIZNICA PRAVNE FAKULTETE, Trg revolucije 11, vsak dan od 7. do 12. ure in od 16. do 19. ure, sobota od 7. do 13. ure.

KNJIZNICA NARODNEGA MUZEJA, Prešernova 30, vsak dan razen sobote od 8. do 14. ure.

KNJIZNICA INŠTITUTA ZA SOCIOLOGIJO IN FILOZOFIJO, Trg revolucije 1, vsak dan od 7.30 do 12.30.

KNJIZNICA INŠTITUTA ZA ZGODOVINO DELAVSKEGA GIBANJA, Trg revolucije 1, vsak dan od 7. do 14. ure; v sredo tudi od 16. do 19.30.

CENTRALNA EKONOMSKA KNJIZNICA, Gregorčičeva 27, vsak dan od 7. do 14. ure, v soboto od 7. do 11. ure, čitalnica od 10. do 12. ure.

LJUDSKA KNJIZNICA BEŽIGRAD, Titova 61, vsak dan od 8. do 12. ure in od 15. do 19. ure.

KNJIZNICA SLOVENSKEGA SOLSKEGA MUZEJA V LJUBLJANI, Poljanska c. 26, vsak dan od 9. do 14. ure, v soboto od 9. do 12. ure.

KNJIZNICA INŠTITUTA ZA SOCIOLOGIJO IN FILOZOFIJO, Trg revolucije 1, vsak dan od 7.30 do 12.30.

KNJIZNICA INŠTITUTA ZA ZGODOVINO DELAVSKEGA GIBANJA, Trg revolucije 1, vsak dan od 7. do 14. ure; v sredo tudi od 16. do 19.30.

CENTRALNA EKONOMSKA KNJIZNICA, Gregorčičeva 27, vsak dan od 7. do 14. ure, v soboto od 7. do 11. ure, čitalnica od 10. do 12. ure.

LJUDSKA KNJIZNICA BEŽIGRAD, Titova 61, vsak dan od 8. do 12. ure in od 15. do 19. ure.

KNJIZNICA SLOVENSKEGA SOLSKEGA MUZEJA V LJUBLJANI, Poljanska c. 26, vsak dan od 9. do 14. ure, v soboto od 9. do 12. ure.

KNJIZNICA INŠTITUTA ZA SOCIOLOGIJO IN FILOZOFIJO, Trg revolucije 1, vsak dan od 7.30 do 12.30.

KNJIZNICA INŠTITUTA ZA ZGODOVINO DELAVSKEGA GIBANJA, Trg revolucije 1, vsak dan od 7. do 14. ure; v sredo tudi od 16. do 19.30.

CENTRALNA EKONOMSKA KNJIZNICA, Gregorčičeva 27, vsak dan od 7. do 14. ure, v soboto od 7. do 11. ure, čitalnica od 10. do 12. ure.

LJUDSKA KNJIZNICA BEŽIGRAD, Titova 61, vsak dan od 8. do 12. ure in od 15. do 19. ure.

KNJIZNICA SLOVENSKEGA SOLSKEGA MUZEJA V LJUBLJANI, Poljanska c. 26, vsak dan od 9. do 14. ure, v soboto od 9. do 12. ure.

KNJIZNICA INŠTITUTA ZA SOCIOLOGIJO IN FILOZOFIJO, Trg revolucije 1, vsak dan od 7.30 do 12.30.

KNJIZNICA INŠTITUTA ZA ZGODOVINO DELAVSKEGA GIBANJA, Trg revolucije 1, vsak dan od 7. do 14. ure; v sredo tudi od 16. do 19.30.

CENTRALNA EKONOMSKA KNJIZNICA, Gregorčičeva 27, vsak dan od 7. do 14. ure, v soboto od 7. do 11. ure, čitalnica od 10. do 12. ure.